

ISSN Print: 2311-3413
ISSN Online: 2663-7952

scientific journal

issue 3

2019

**Economics
and
Finance**

2019

Editor-in-Chief:

Prof. Svetlana Drobyazko, Ukraine

Editorial board:

Atamas Peter, Ph.D. in Economics, Professor Alfred Nobel University, (Dnepropetrovsk, Ukraine);

Andris Denins, Dr.oec., Professor, University of Latvia (Rīga, Latvia);

Andrej Udovč, Doctor of Economic Sciences, Professor of Economics, Univerza v Ljubljani (Slovenia);

Valery Babich, Doctor Hab. in Economics, Professor, Association of Russian scientists of Massachusetts (Boston, USA);

Brezina Ivan, prof. Ing., CSc., Faculty of Economic Informatics, University of Economics in Bratislava (Slovakia);

Czempas Jan, Doctor Hab. in Economics, Professor, University of Economics in Katowice (Poland);

Dimitar Kanev, Doctor of Economic Sciences, Professor of Economics (Varna, Bulgaria);

Khaydarov Nizamiddin, Doctor Hab. in Economics, Professor, Tashkent financial institute the Republic of Uzbekistan;

Konstantin Savov Kalinkov, Doctor of Economics, Professor (Varna, Bulgaria);

Nedelea Alexandru-Mircea, Associate Professor Ph.D at Stefan cel Mare University of Suceava (Romania);

Okulich-Kazarin Valeriy, Doctor of Educational Sciences, Professor, Pedagogical University of Cracow (Poland);

Pavlov Konstantin, Doctor Hab. in Economics, Professor, Izhevsk Institute of Management (Russia);

Dr. Parikshat Singh Manhas, Ph.D, Director of School of Hospitality and Tourism management and Professor in The Business School University of Jammu (Jammu & Kashmir, India);

Pelikh Sergey, Doctor Hab. in Economics, Professor, Academy of Management under the President of the Republic of Belarus (Minsk, Belarus);

Dr. Reena Agrawal, PhD in Entrepreneurship, Assistant Professor Accounting, Jaipuria Institute of Management, Lucknow (India);

Ruta Šneidere, PhD. in Economics, Docent, University of Latvia (Rīga, Latvia);

Venelin Terziev, Professor Dipl.Eng., Ph.D., D.Sc. (National Security), D.Sc. (Ec.), University of Telecommunications and Post (Sofia, Bulgaria);

Jarosław Jerzy Turlukowski, PhD in Law, Assistant professor Institute of Civil Law University of Warsaw (Poland);

Nada Vignjević-Djordjević, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor State University (Novi Pazar, Serbia);

Shatalova Nina, Doctor Hab. in Social Sciences, Professor, Ural State Railway University (Russia);

Karpenko Lidiia, Doctor of Economic Sciences, Professor, Odessa National Polytechnic University (Ukraine);

Lysenko Denis, Associate Professor of Moscow State University named after M.V. Lomonosov (Moscow, Russia);

Hilorme Tetiana, Ph.D. in Economics, Assistant Professor, Oles Honchar Dnipro National University (Ukraine).

WARNING

Without limitation, no part of this publication may be reproduced, stored, or introduced in any manner into any system either by mechanical, electronic, handwritten, or other means, without the prior permission of the «Economics and Finance».

© «Economics and Finance», 2019

CONTENTS

Cherkesova E. Y., Demidova N. E., HUMAN POTENTIAL DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF ACHIEVEMENT OF THE STRATEGIC OBJECTIVE OF THE STATE SOCIAL EDUCATION POLICY	4
Denisov A.E. SIMULATION OF THE LEVEL OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE	9
Dumanska K.S., Chaikovska I.I. MODELING OF MANAGEMENT SYSTEM BY STRATEGIC BUSINESS UNITS' SET IN INDUSTRY USING THEORY GAME ASPECTS	21
Khashimova S. N., Gulomov O. M. OIL AND GAS SECTOR: CORPORATE GOVERNMENT DEVELOPMENT PROBLEMS	37
Ibragimova S. A., Shagaipova G. Z. MODERN PATTERNS OF DEVELOPMENT OF CORPORATE STRUCTURES IN UZBEKISTAN	45
Kilicheva F. B. DEVELOPMENT OF THE THEORY INTEGRATION AND FUNCTIONING OF CORPORATE PRODUCTION SUBSYSTEMS	51
Kryshtal Galyna CONCEPTUAL APPROACHES TO FORMING THE DIRECTIONS OF THE DEVELOPMENT OF SYSTEM SYNERGY OF THE STATE REGULATOR, ECONOMIC SECTOR AND THE BANKING SYSTEM	59
Nipialidi O.Y., Karpyshyn N. I. FINANCIAL SAFETY OF BUSINESS OWNER	66
Rustamova D. R., Pulatkhodjaeva S. A., Dosimov Z. R. MODERN PROBLEMS OF MANAGEMENT OF CORPORATE INTEGRATED STRUCTURES OF AGRO-INDUSTRIAL SECTOR OF ECONOMY	82
Philip Stoyanov RETROSPECTIVE FOR THE DEVELOPMENT OF THEORETICAL IDENTITY OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY	91

Cherkesova Elvira Yuryevna,
Doctor of economic Sciences, Professor
Federal State-Funded Educational Institution of Higher Education
Don State Technical University;
Demidova Nataliya Evgenyevna,
Candidate of economic Sciences
Federal State-Funded Educational Institution of Higher Education
Don State Technical University

HUMAN POTENTIAL DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF ACHIEVEMENT OF THE STRATEGIC OBJECTIVE OF THE STATE SOCIAL EDUCATION POLICY

***Abstract** The relevance of the study is determined by the leading role of education in the effective formation and development of the human potential of a country (region). And this is the reason why, in our opinion, the priority of state social policy in the field of education should be to increase the availability of quality education, as an essential factor for ensuring the country's dynamic economic and social growth, improving the quality of life of its citizens, ensuring the integrity and security of society.*

***Keywords** human potential development, transformation of the learning process, detailed knowledge.*

Introduction. The main priority for Russian people in the conditions of economic and political instability is the transition to a qualitatively new innovative development path that can be achieved through effective state social policy in the field of human development.

Analyzing state documents adopted in the recent past, the tendency of the defining role of human potential as a factor in ensuring sustainable social and economic development, competitive advantages in a globalized community and economic security of Russia is obvious.

Literature review. According to the “Concept of Long-Term Socio-Economic Development of Russia for the Period up to 2020” (Government Decree of November 17, 2008 No. 1662-p (rev. September 28, 2018)) - human potential development should include two types of systemic transformations: 1) aimed at improving the competitiveness of human resources, labor and social sectors of the economy; 2) improving the quality of the social environment and living conditions of people. [1]

The Presidential Decree of 13.05.17 № 208 "Strategy of economic security of the Russian Federation for the period until 2030" states that "the main directions of state policy in the field of ensuring economic security are ... human potential development". [2]

In his statements, the leader of our state also emphasizes the importance of the formation of human potential as a primary factor in the development of society, the economy and the state as a whole. In 2013, at the meeting of the Valdai International Discussion Club, V.V. Putin noted: "It is educated, creative, physically and spiritually

healthy people, and not natural resources or nuclear weapons, will be the main force in Russia of this and subsequent centuries". [3]

The relevance of the study is determined by the leading role of education in the effective formation and development of the human potential of a country (region). It is quite true that affordable and high-quality education in modern conditions becomes a decisive factor for ensuring dynamic economic and social growth of a country, improving the quality of life of its citizens, ensuring the integrity and security of society. The purpose of this article is: 1) consideration of the existing theoretical and methodological approaches to the formation of quantitative and qualitative characteristics of human potential, its fundamental component (education) in statistical and dynamic aspects; 2) identification of the factors that most influence the effective development of human potential; 3) determination of possible approaches to solving problems related to the implementation of strategic state educational goals as the most important component in the process of human development.

Results. The theoretical and methodological basis for the study was the papers of the Soviet and Russian scientists who develop and widen the concept of human development. Rimashevskaya N.M. in the article "The qualitative potential of the population of Russia: a look into the twenty-first century" writes: "The role of the population as a carrier of intellectual potential increases many times in postindustrial countries, where the intelligence of the nation as a combination of the intellects of individuals becomes a real engine and a determining factor of a progress". [4] Also in her papers Rymashevskaya N.M. emphasizes the qualitative negative factors that characterize the current state and dynamics of human potential in Russia, while highlighting particular risks not only from negative demographic changes, but also to a greater degree from social risks related to the intellectual potential of the population, its education and qualification and professional training. [5]

Ivanov O.I. in his monograph devoted to the study of human potential offers his own vision of human potential, reveals the theoretical and methodological foundations of its formation, development, use and preservation. In the study, he notes that human potential is a special kind of social and biological integrity, which includes a number of basic components and the relationship between them: demographic; educational; health; labor; cultural; civil; spiritual and moral, and network component. Under the educational component he understands the readiness of individuals and communities to absorb and use different types of knowledge, as well as the level of "education" achieved. [6]

T.N. Zaslavkaya defines the human potential of a society as an integral characteristic reflecting the most important factor in the viability of society, namely, the readiness and ability of the national community for active self-development, timely and adequate response to the multiple challenges of the external environment and successful competition with other societies. [7]

The common thing in the papers of the Russian scientists is that they all draw a common parallel between the level of education of the population and the level of social and economic efficiency of the state. In this regard, of course, education should remain the most important priority in the ongoing social policy of the state. The source of effective formation and development of the human potential of a country

(region) should be qualitative changes in the education system itself, and this, above all, an increase in the availability of quality education that meets the modern requirements of society and the innovative development of the economy. All this is possible to implement, subject to the modernization of educational institutions; an increase in targeted investment flows into the education system with an obligatory assessment of the result of investments; creating mechanisms for assessing the demand for certain types of educational services; building a new type of pedagogical teams capable to generate new detailed knowledge from a huge information flow and pass it to students.

An analysis of achievements in the field of education shows that the literacy rate in the Russian Federation remains one of the highest in the world at 99.7% (meaning people aged 15 years and older), the proportion of the population with at least secondary education is also very high and amounts to 90.9% (people aged 25 years and older), which significantly exceeds this figure for a number of countries entering not only the second but also the first group of countries in terms of the Human Development Index (HDI), such as Netherlands (89%), Ireland (79.6%), Singapore (77.4%), Sweden (86.9%), Korea (82.9%), Israel (85.8%), Japan (86.4%), Belgium (80.1%), France (80.5%), Spain (69.8%), Italy (75.7%).

At the same time, the share of government spending on education as a percentage of GDP in the Russian Federation is less than in other developed countries and amounts to 4.1%. The highest government spending on education (% of GDP) was observed in the following countries from the group with a very high level of human development: Norway - 6.6%; Denmark (8.7%); Ireland (6.2%); New Zealand (7.4%); Sweden (6.8%); Great Britain (6.0%); Iceland (7.4%); Belgium (6.5%); Finland (6.8%); Cyprus (7.2%); Malta (8%). On average, in the first group of countries, government spending on education reaches 5.1% of GDP (that is, 1% higher than in the Russian Federation) with 87% of the adult population having at least a secondary education (that is, 3.9% less than in Russia). [8]

In the ranking of the effectiveness of national education systems, according to a study conducted by the British international company Pearson, in 2016 Russia ranks 34th (the national education system effectiveness index is 49.1) from the 50 countries covered by the study, and countries such as Slovenia (47.8), Greece (47.0), South Africa (45.6) are lower in the ranking. [9]

At the same time, according to experts, the level of demand for university graduates in the labor market does not correspond to the quantitative and qualitative composition of young specialists, bachelors, and masters who annually apply for jobs. Hence the difficulties in finding employment in the fields of training mastered at the university, the low level of wages in the first years of work, which not only negatively affects the possibility of personal professional realization, but also inhibits the development of human capital and reduces the innovation potential of the economy. [10]

In order to ensure a balance of interests of economic entities, universities and their graduates, to stimulate the process of youth employment in enterprises of the real sector of the regional economy, it is advisable to take measures to forecast personnel needs, in particular those with higher and secondary professional

education. For example, the Ministry of Education, jointly with the State Employment Service, the Ministry of Economic Development (or institutions similar in function) of the Federation and organizations representing the business community, create a permanent working group to develop a scientifically based forecast of the need for specialists with higher and secondary professional education in the context of training fields on the basis of plans for the social and economic development of the region. Educational organizations in the region are guided by such forecasts in the implementation of their strategies.

In control figures formation for admission to budget places and recommended numbers for admission to places with payment of tuition in higher and secondary professional education, the Ministry of Education should take into account the demand for specialists with relevant qualifications in the labor market, the availability of orders for training personnel from industrial complexes, partnerships of educational organizations with the business community, industry departments, potential employers.

At the post-industrial stage of economic development, education as a social phenomenon should be transformed into the *process of knowledge formation*, in contrast to education as a *process of acquisition and transfer of knowledge*, which is typical for an industrial economy. The system of educational organizations should be ready for such a transformation; that is, the main vector of reforming the educational system, above all higher, should be directed in the named field. The main thing on this path (the path of cooperation of the teacher and the student in the learning process) is to develop the student's analytical abilities in structuring a huge information flow and use them to search for knowledge, to generate knowledge from the flow of information. One of the main qualifying requirements, if not explicitly stated, but necessarily implied by the employer to the employee entering the labor market (which in modern conditions is the market of qualifications), is the ability to form new knowledge from the flow of information. And the higher the degree of intellectualization of the labor of a potential employee is, the more this qualifying requirement is manifested. The formation of knowledge can be fragmentary, without claims to universality, to the global nature of truth. In today's world, with a rapidly change of technical and technological device, the practical significance of precisely detailed knowledge increases. Such detailed knowledge can and should be formed in universities, in the educational community, in the process of co-creation of a teacher and a student. For the prosperity of such undertaking, it is necessary to have a highly qualified teaching staff capable of producing the impulse of co-creation, aimed at the formation of detailed knowledge in the learning process. Such an approach will serve to secure the mastery of knowledge, make it possible to form professional competencies in the students and apply the knowledge generated in practice in future professional activities. Consequently, it will be rational to reorient the procedure of state accreditation of educational programs. Testing of universities for compliance with the quality of training requirements of federal state educational standards should provide for an objective assessment of the presence in an educational organization of such teaching staff which are able to organize the educational process, aiming it at

knowledge generation, not just transfer, reproduction of available professional information.

Conclusion. The basic conceptual knowledge is formed by the scientific, intellectual elite of society and can be mastered by students in the volume and structure necessary for their chosen professional field through the extensive use of online education systems. The detailed knowledge should be formed in a wide university network, in professional communities, in an engineering environment. In modern conditions of economic development, the role and form of the teacher's work changes: he/she must not so much transmit knowledge as teach, guide students to look for knowledge themselves, and be able to form new detailed knowledge together with students in the educational process.

Upon emphasizing and analyzing the studied theoretical and methodological material, we came to the conclusion that the following directions of transformation should be followed to achieve the strategic goal of state social policy in the field of education as a necessary factor in the development of the human potential of a country (region):

- on the basis of control bodies (organizations) of the executive authorities of the subjects of the Federation, together with representatives of employers, to form working groups whose responsibility will include measures for forecasting and planning staffing needs, in particular those with higher and secondary professional education;

- to transform the teaching process in such a way that it allows the student to develop analytical skills in structuring a huge information flow and use them to search for knowledge, to generate knowledge from the information flow;

- to create and maintain in educational institutions such scientific and pedagogical teams that are able to produce an impulse of co-creation (student-teacher) aimed at the formation of detailed knowledge in the teaching process.

References:

1. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_82134/
2. <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201705150001>
3. <https://ria.ru/20130919/964431437.html>
4. <https://cyberleninka.ru/article/v/kachestvennyy-potentsial-naseleniya-rossii-vzglyad-v-xxi-vek>
5. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:wL5x44rMzgcJ:library.vscs.ac.ru/Files/Inform/1-2004-55.doc+&cd=6&hl=en&ct=clnk&gl=us>
6. https://dspace.spbu.ru/bitstream/11701/1218/1/Печатн.вариант%20%20моногр.Иванова%20О.И._2013_.pdf
7. <http://ecsocman.hse.ru/data/2010/12/15/1214861784/Zaslavskya.pdf>
8. Cherkesova E.Yu., Savchishkina EP, Indicators of the human development index as a tool for assessing the country's achievements in the field of socio-economic development / Drucker Bulletin. 2018. No. 1 (21). - P. 17-27. <https://gtmarket.ru/ratings/global-index-of-cognitive-skills-and-educational-attainment/info>
9. Cherkesova E.Y., Breusova E.A., Savchishkina E.P., Demidova N.E., Competitiveness of the human capital as strategic resource of innovational economy functioning/ Journal of Advanced Research in Law and Economics. 2016. V. 7. № 7. - P. 1662-1667.

УДК 330.341.2 : 338.242

JEL Classification: Q1

Denisov A.E.

candidate of economic sciences, doctoral student
University of Economics and law "Krok"

Денисов О.Є.

кандидат економічних наук, докторант
Університет економіки і права «КРОК»

Денисов О.Е.

кандидат экономических наук, докторант
Университет экономики и права «КРОК»

SIMULATION OF THE LEVEL OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

МОДЕЛЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

МОДЕЛИРОВАНИЕ УРОВНЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

***Abstract.** In the article the comparative characteristic of the global indices of economic development, on the basis of which have been substantiated and the method of estimation of level of economic security of the country. Appreciated the dynamics of economic security of Ukraine and key partner countries of Ukraine, recommendations for improving the security of important functional components of economic security. Determined that the economic security of Ukraine demonstrates a tendency to strengthen, but is low compared with the reference countries. Improving economic security is possible only under condition of the creation of the business field, favourable for international business, which would have corresponded to the best international practices in the area of deregulation, predictability and safety.*

***Keywords:** the index of economic security, economic security, methods of evaluation of economic security, economic security of the country*

***Анотація.** У статті проведено порівняльну характеристику глобальних індексів економічного розвитку, на основі яких обґрунтовано та розроблено методику оцінки рівня економічної безпеки країни. Оцінено динаміку економічної безпеки України та ключових країн-партнерів України, розроблено рекомендації щодо покращення рівня безпеки важливих функціональних складових економічної безпеки. Визначено, що економічна безпека України демонструє тенденцію до зміцнення, однак є низькою порівняно з еталонними країнами. Вдосконалення економічної безпеки можливе лише за умови створення ділового поля, сприятливого для міжнародного бізнесу, який би відповідав кращим світовим практикам у сфері дерегулювання, передбачуваності та безпечності.*

***Ключові слова:** індекс економічної безпеки, моделювання економічної безпеки, методика оцінювання економічної безпеки, економічна безпека країни*

***Аннотация.** В статье проведено сравнительную характеристику глобальных индексов экономического развития на основе которых разработано методику оценки уровня экономической безопасности страны. Оценено динамику экономической безопасности*

Украины и ключевых стран-партнёров Украины, разработано рекомендации по улучшению уровня безопасности важных функциональных составляющих экономической безопасности. Определено, что экономическая безопасность Украины демонстрирует тенденции к росту, но всё же её уровень низок по сравнению с ведущими странами. Возрастание уровня экономической безопасности возможно при условии создания делового бизнес климата благоприятного для международного бизнеса, который бы отвечал лучшим мировым практикам обеспечения стабильности и безопасности.

Ключевые слова: индекс экономической безопасности, моделирование экономической безопасности, методика оценивания экономической безопасности, экономическая безопасность страны

Постановка проблеми. Моделювання економічних явищ та процесів завжди було нелегким завданням для економічної науки, оскільки кожна модель базується на аналізі обмеженого кола параметрів, а самі висновки моделі містять багато виключень та обмежень. У безпекознавстві уже сформувався підхід, згідно якого рівень економічної безпеки є результатом комплексу параметрів, що відображають граничні та порогові межі безпечного/небезпечного стану сфер національної економіки. Такий підхід добре зарекомендував себе при аналізі економічної безпеки країни, однак він не може бути застосований для порівняння ЕБ країн з різним рівнем економічного розвитку через специфіку організації економічних процесів, особливості структури економічної діяльності, обліку результатів цієї діяльності й різні пріоритети економічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні принципи оцінювання рівня економічної безпеки держави висвітлені у працях Пастернак-Таранушенка Г.А. [14], Сухорукова А.І., Харазішвілі Ю.М. [17], Тимошенко О.В. [18]. Вимірюванню рівня фінансової безпеки України присвятили свої дослідження Барановський О.І. [13], Савицька О.І. [15], Сак Т.В. [16]. Існує також методологія розрахунку рівня економічної та екологічної безпеки Міністерства економічного розвитку і торгівлі.

Виділення раніше не вирішеної частини проблеми

Модель економічної безпеки України та ряду країн з ринками, що розвиваються повинна враховувати такі фактори їх функціонування як місце у міжнародному поділі праці та центр-периферійних силах глобальних політико-економічних процесів, наявність тіньового сектору економіки, особливості деформації економічних циклів та структуру національної економіки, які раніше були не виділені. Таким чином постає питання необхідності вдосконалення застосування окремих показників індексів рейтингу глобальної конкурентоспроможності для посилення, удосконалення методики оцінювання економічної безпеки країни

Метою статті є теоретичне обґрунтування та емпірична перевірка методики оцінювання економічної безпеки країни на основі рейтингу глобальної конкурентоспроможності.

Результати дослідження. За сучасного стану вітчизняних наукових розробок, інтегральний індекс економічної безпеки України вимірюється за дев'ятьма параметрами: макроекономічна безпека; інвестиційна безпека;

інноваційна безпека; фінансова безпека; енергетична безпека; виробнича безпека; зовнішньоторговельна безпека; соціальна безпека; демографічна безпека. Проте неможливо порівняти рівень економічної безпеки України та інших країн світу, оскільки індекс розраховується тільки для України. Більше того, статистичні дані, що використовуються для обчислення інтегрального індексу економічної безпеки України враховує багато показників, властивих для планової економіки, від якої відійшли більше 20 років тому, але яка продовжує впливати на погляди багатьох науковців, розвиток та становлення котрих відбулося за іншої системи управління національним господарством. Для розробки методики обчислення та порівняння інтегрального індексу економічної безпеки держави по країнах світу необхідно визначитися з вибором джерела статистичних даних, який би охоплював максимальне число об'єктів спостереження, був репрезентативним, включав в себе максимальний набір факторів, що можуть мати вплив на економічну безпеку держав, та був побудований на стабільній та незмінній методології та якісній роботі наукових інституцій, що імплементують дане дослідження.

Наукові розробки пропонують ряд показників економічної безпеки за функціональними складовими [13, 18]. Зокрема, макроекономічна безпека базується на збалансованості наступних макроекономічних індикаторів: випуск на одиницю продуктивної потужності; темп приросту ВВП; частка ВВП у випуску; рівень тінізації економіки у % від ВВП; рівень використання потенційних можливостей за умов повного завантаження макроекономічних факторів; рівень тіньового завантаження капіталу; рівень проміжного тіньового споживання; відношення темпу приросту продуктивності до темпу приросту зарплати; відношення сальдо поточного рахунку платіжного балансу до ВВП; відношення обсягу ВВП на одну особу до середньосвітового; відношення обсягу ВВП на одну особу до середнього в країнах ЄС; відношення обсягу ВВП до середнього в країнах ЄС; частка сектору державного управління в наявних доходах; частка наявних доходів не фінансових корпорацій у валових наявних доходах; валове нагромадження основного капіталу до ВВП; зміна запасів матеріальних оборотних коштів у % до ВВП.

Інвестиційна безпека характеризується параметрами відношення валових інвестицій до ВВП; приростом прямих іноземних інвестицій до ВВП; рівнем інвестицій в оновлення основних засобів; співвідношення прямих і портфельних інвестицій; величина іноземних інвестицій на душу населення; ступенем покриття потреби держави в інвестиційних ресурсах грошовою масою; часткою бюджетних коштів у вартості інвестиційного проекту; інтегральним індексом сприятливості бізнес-середовища; ступенем зносу основних фондів.

Інноваційна безпека обраховується за допомогою таких параметрів: питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП, %; відношення витрат на наукові та науково-технічні роботи за рахунок держбюджету, % ВВП; чисельність спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи, до чисельності зайнятого населення (на 1 тис. осіб); питома вага підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості

промислових підприємств, %; питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промисловості, %; відношення експорту роялті, ліцензійних послуг, комп'ютерних та інформаційних послуг, наукових та конструкторських розробок, послуг в архітектурних, інженерних та інших технічних галузях, % до ВВП; частка осіб, які повідомили, що за останні 12 місяців користувалися послугами Інтернету (обстеження домогосподарств), %.

Фінансова безпека враховує ряд параметрів функціонування грошово-кредитного та валютного ринку а також бюджетної сфери, як-от рівень монетизації економіки М3 та М2 до ВВП; обсяг готівки у % до ВВП; частка зовнішнього боргу до ВВП%; частка внутрішнього боргу до ВВП; рівень стабільності валютного курсу; відношення доходів зведеного бюджету до ВВП; рівень дефіциту державного бюджету до ВВП; амплітуда коливань бюджетних видатків на 1 особу поміж регіонами; рівень трансфертів з державного бюджету до ВВП; рівень видатків зведеного бюджету до середньорічної чисельності населення; рівень втрачених тіншових надходжень до ВВП; приріст інфляції за рік; приріст вартості банківських кредитів; рівень кредитування реального сектору економіки у % до ВВП; частка кредитів у переробну промисловість.

Параметри енергетичної безпеки включають наступні індекси: енергоємність/тіннова енергоємність економіки у кг на 1 дол. ВВП; частка домінуючого паливного ресурсу у споживанні; частка власних джерел у споживанні паливно-енергетичних ресурсів; частка імпорту нафти та газу з однієї країни у сукупному імпорті; знос основних виробничих фондів підприємств паливно-енергетичного комплексу, відсотків; частка відновлювальних джерел у загальному постачанні первинної енергії, відсотків; відношення інвестицій у підприємства паливно-енергетичного комплексу до валового внутрішнього продукту; запаси енергоресурсів у місяцях.

Оцінювання виробничої безпеки України базується на параметрах співставлення торговельних партнерів України, зокрема, середнє співвідношення обсягів валової доданої вартості (далі - ВДВ) промисловості України та ВДВ промисловості окремих країн Європи; різниця індексу ВДВ промисловості України та Китаю; різниця індексу промислового виробництва України та Росії, ступінь зносу основних засобів промисловості; частка високотехнологічної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції; трудомісткість промислового виробництва; рентабельність операційної діяльності промислових підприємств; ступінь зносу основних засобів; співвідношення імпортової ціни на газ в Україні та Європі, разів.

Зовнішньоекономічна безпека розраховується на основі параметрів відкритості економіки, коефіцієнту покриття експорту імпорту, питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі експорту/імпорту товарів, питома вага провідного товару (товарної групи) в загальному обсязі експорту/імпорту товарів, питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту промисловості в загальному обсязі експорту товарів, частки імпорту у внутрішньому споживанні країни, індексу умов торгівлі (ціновий), завантаженості транзитних потужностей нафтогазотранспортної системи.

Демографічна безпека включає такі параметри: чисельність наявного населення, відсотків до рівня 1990 року, очікувана тривалість життя при народженні, коефіцієнт дитячої смертності (померло дітей віком до одного року), на 1 тис. народжених живими, коефіцієнт природного приросту, на 1 тис. осіб наявного населення, частка населення похилого віку в загальній чисельності населення, демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне, загальний коефіцієнт міграційного приросту/скорочення.

Соціальна безпека розраховується на підставі: частки населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими 75 відсотків медіанного рівня загальних доходів, відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, відношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму осіб, які втратили працездатність, співвідношення загальних доходів 10 відсотків найбільш та найменш забезпеченого населення, частки витрат на продовольчі товари в споживчих грошових витратах домогосподарств, обсягу видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я та освіту у відсотках до ВВП, чисельність ВІЛ-інфікованих осіб та хворих на активний туберкульоз з діагнозом, що встановлений уперше в житті, осіб на 100 тис. осіб населення, загальної чисельності учнів денних загальноосвітніх навчальних закладів, відсотків до загальної чисельності постійного населення у віці 6 - 17 років, суми невивплаченої заробітної плати станом на 1 січня (1 липня) до фонду оплати праці за грудень (червень) звітного року, рівня злочинності (кількість злочинів на 100 тис. осіб населення), рівня зайнятості населення у віці 15 - 70 років у відсотках до населення відповідної вікової групи, відношення середньомісячної заробітної плати, нарахованої в середньому за годину, у країнах ЄС-27 та в Україні, відношення середньої вартості 1 кв. метра загальної площі житла до середньомісячної заробітної плати.

Ми вважаємо, що порівнювати умови розвитку галузей в країнах необхідно на основі розгляду міжнародних рейтингів, а не за фактичними даними галузей окремих країн, оскільки збір подібних даних та їх зведення до єдиного показника не є можливим для окремого науковця. Разом з тим, розрахунком міжнародних рейтингів займаються міжнародні організації, які мають ресурси та можливості для збору та опрацювання подібного об'єму інформації. Окрім того інформація, що використовується для розрахунків, певним чином гармонізується для адекватності порівняння. При цьому, як ми зазначали раніше, важливим є максимально репрезентативний підбір факторів, що дозволить оцінити всі дев'ять наведених вище параметрів, які визначені для розрахунку інтегрального показника економічної безпеки України.

У методиці розрахунку рівня економічної безпеки країн світу були використані наступні джерела:

Рейтинг конкурентоспроможності країн світу Інституту розвитку менеджменту в Лозанні (World Competitiveness Rankings by IMD) [18] включає три основні складові (Макроекономічне середовище; Якість суспільних інститутів; Використання нових технологій;) та сім груп (Внутрішній економічний потенціал; Зовнішньоекономічні зв'язки; Державне регулювання;

Кредитно-фінансова система; Система керування; Науково-технічний потенціал; Трудові ресурси).

Індекс глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму в Давосі (Global Competitiveness Index by WEF) [8], що включає дванадцять категорій: Інституційний розвиток; Рівень розвитку інфраструктури; Макроекономічне середовище; Охорона здоров'я й початкова/середня освіта; Вища й професійна освіта; Ефективність товарних ринків; Ефективність ринку праці; Гнучкість і розвиненість фінансового ринку; Технологічний розвиток; Розмір внутрішнього ринку; Рівень розвитку бізнесу; Інновації.

Глобальний інноваційний індекс (Global Innovation Index) [10], що являє собою співвідношення витрат та ефекту й дозволяє об'єктивно оцінити ефективність зусиль по розвитку інновацій в тій чи іншій державі. Цей індекс включає наступні групи та показники. Перша група – Innovation Input – ресурси та умови для проведення інновацій: Інститути; Людський капітал та дослідження; Інфраструктура; Розвиток внутрішнього ринку; Розвиток бізнесу. Друга група – Innovation output – досягнуті практичні результати здійснення інновацій: Розвиток технологій та економіки знань; Результати креативної діяльності.

Індекс легкості ведення бізнесу Світового банку (Doing Business Ranking of Economies by World Bank Group) [6]; Цей індекс включає наступні категорії: Заснування бізнесу – процедури, час, витрати та мінімальний капітал для заснування підприємства; Робота з дозволами на будівництво – процедури, час та витрати на будівництво складу; Реєстрація майна – процедури, час та витрати на реєстрацію комерційної нерухомості; Отримання кредиту – міць юридичних прав, глибина кредитної інформації; Захист прав інвесторів – відкритість фінансових показників, відповідальність керівництва та легкість судових позовів від інвесторів; Сплата податків – кількість податків, час на підготовку податкових звітів, загальний податок як частка прибутку; Міжнародна торгівля – кількість документів, витрати та час необхідний для експорту та імпорту; Забезпечення контрактів – процедури, час та витрати на примушення сплати боргу; Закриття підприємства – відсоток відшкодування, час та додаткові витрати на закриття неплатоспроможної фірми.

Індекс залученості в світову торгівлю Всесвітнього економічного форуму та Всесвітнього альянсу сприянню торгівлі (Global Enabling Trade by World Economic Forum and Global Alliance for Trade Facilitation) [9], який оцінює 136 країн на основі їх спроможності сприяти потоку товарів на кордонах та до місця призначення. Він включає показники: Доступ до ринку; Адміністративне управління на кордонах; Діловий клімат; Транспортно-комунікаційну інфраструктура.

Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom) [3] оцінює вплив свободи та вільних ринків по всьому світу. Він включає десять категорій: Свобода започаткування бізнесу (business freedom) — оцінюється ступінь свободи щодо процедур, пов'язаних із відкриттям, закриттям і функціонуванням підприємства згідно з національним законодавством;

Свобода торгівлі (trade freedom) — ступінь свободи, пов'язаний з отриманням ліцензій і дозволів на експортні й імпорتنі операції, тарифи та жорсткість регуляторних санітарних норм; Фіскальна свобода (fiscal freedom) — ступінь податкового тягаря; Розмір державного втручання через витрати (government size) — ступінь навантаження на бюджет витрат уряду, частка державного сектора і втручання держави в політику приватних підприємств; Свобода інвестицій (investment freedom) — ступінь свободи вкладання інвестицій у такі сектори, як засоби масової інформації, енергетика, військово-промисловий комплекс, виробництво спирту тощо; Захист прав власності (property rights) — ступінь захищеності прав власності; Фінансова свобода (financial freedom) — ступінь розвитку фінансової системи й органів регулювання; Свобода від корупції (freedom from corruption) — ступінь поширення корупції на основі даних доповіді Transparency International "Індекс сприйняття корупції"; Свобода ринку праці (labor freedom) — ступінь свободи наймання та звільнення співробітників компаній, а також взаємозв'язок продуктивності праці із заробітною платою; Монетарна політика (заходи, спрямовані на підтримку цінової стабільності). Максимально можливе значення індексу — 100, воно означає відсутність адміністративного тиску на бізнес.

Індекс логістичної ефективності Світового банку (Logistics Performance Index by World Bank) [5]. Індекс логістичної ефективності, що вимірює ефективність процесу митного оформлення включає: Легкість прикордонного оформлення; Якість торгівельної і транспортної інфраструктури; Простота організації поставок за конкурентоспроможними цінами; Якість і компетентність надання логістичних послуг; Можливість відслідковування і контролю вантажів; Своєчасність поставок.

Індекс інвестиційної привабливості Європейської бізнес асоціації (Investment Attractiveness Index by European Business Association) [4]. Індекс інвестиційної привабливості складається з показників: Інвестиційний клімат; Динаміка інвестиційного клімату за останні 3 місяці; Очікувана динаміка інвестиційного клімату на наступні 3 місяці; Очікувана прибутковість для нових учасників ринку на наступні 3 місяці; Інвестиційний клімат основної галузі.

Індекс потенціалу прямих іноземних інвестицій ЮНКТАД (World Investment Report by UNCTAD) [12]. Індекс залучення прямих іноземних інвестицій обчислюється як відношення частки країни-реципієнта в обсягах світових іноземних інвестицій до її частки у світовому ВВП.

Індекс залучення прямих іноземних інвестицій Ради з глобальних питань ділової політики Глобальної консалтингової компанії з управління А.Т.Керні (Foreign Direct Investment Confidence Index by A.T. Kearney's Global Business Policy Council) [1];

Індекс потенціалу державних інвестицій Національної ради прикладних економічних досліджень (State Investment Potential Index by NCAER) [7];

Індекс глобальних можливостей Інституту Мілкен (Global Opportunity Index by Milken Institute) [2]. Однак ряд аналізованих країн у цих індикаторах занадто вузький та не дозволяє зробити глобальний аналіз.

Оскільки рівень конкурентоспроможності держави та економічної безпеки опосередковано виражається обсягом інвестицій в країну, то були розглянуті також індекси інвестиційної привабливості, залучення прямих іноземних інвестицій та потенціалу залучення прямих іноземних інвестицій, проте ряд показників, що вони включають є достатньо вузьким у порівнянні з глобальними індексами. Також індекс інвестиційної привабливості розглядає тільки дані України, без можливості порівняння з іншими країнами.

При розгляді тематичних індексів постала проблема приведення даних з різних індексів до спільного знаменника, уникаючи похибок та зайвих наближень. Оскільки глобальні індекси використовують дані з різних джерел та вже розробили свою методологію гармонізації даних, було вирішено використовувати дані саме глобальних індексів. З двох глобальних індексів Рейтинг конкурентоспроможності країн світу доступний лише за підпискою, тому ми вважаємо, що найбільш доцільним для порівняння умов розвитку галузей в країнах є Індекс глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, оскільки даний індекс оцінює стан економіки держав Світу та вплив факторів на їх подальший розвиток за всіма основними параметрами. А це дозволяє не виходити за рамки напрацьованої наукової бази оцінки індексу економічної безпеки держави і при цьому для оцінки кожного з параметрів використовувати показники, які набагато ширше характеризують стан економіки об'єктів дослідження ніж більшість вузьких статистичних даних, наведених для індексу, що розраховується Міністерством економіки України.

Для обчислення інтегрального індексу економічної безпеки на основі даних Глобального індексу конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму були відібрані країни-лідери (Сполучені Штати Америки, Німеччина, Японія, Китай, Індія, Туреччина), для подальшого порівняння з аналогічними показниками в Україні.

Таблиця 1

Динаміка індексу економічної безпеки у провідних країнах світу за 2007-2016 рр.

Країни	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007
Україна	0.4907	0.4834	0.4780	0.4925	0.4749	0.4598	0.4638	0.4950	0.4639	0.4636
США	0.6720	0.6558	0.6482	0.6330	0.6388	0.6354	0.6923	0.6543	0.6716	0.6681
Німеччина	0.6736	0.6613	0.6608	0.6410	0.6395	0.6513	0.6962	0.6666	0.6662	0.6687
Японія	0.6559	0.6475	0.6347	0.6210	0.6375	0.6330	0.6498	0.6190	0.6294	0.6296
Китай	0.5814	0.5861	0.5856	0.5749	0.5773	0.5631	0.5744	0.5388	0.4901	0.4881
Індія	0.5390	0.5273	0.5440	0.5226	0.5138	0.5159	0.5606	0.5664	0.5793	0.5766
Туреччина	0.5328	0.5507	0.5562	0.5533	0.5314	0.5178	0.5267	0.5568	0.5164	0.5140

Джерело: розраховано автором на основі Global Competitiveness Index

Згідно запропонованої методики Україна посідає останнє місце за рівнем економічної безпеки серед аналізованих країн. Рейтинг країн за рівнем економічної безпеки розташувався у такому порядку: Німеччина, США, Японія,

Китай, Індія, Туреччина та Україна. Динаміка індексів є циклічною та у всіх країн окрім Китаю демонструє позитивний тренд (Таблиця 1).

Аналіз за окремими складовими економічної безпеки дозволяє визначити основні слабкі місця кожної з країн. А це в свою чергу дає можливість дослідникам формувати перелік першочергових заходів для підвищення рівня економічної безпеки досліджуваної держави.

Вихід за межі аналізу скупих статистичних даних виробництва окремо взятих груп товарів, їх енергоємності чи споживання на душу населення і перехід до порівняльної характеристики по відношенню до провідних та найбільших за рівнем розвитку країн як регіону так і світу в цілому дозволяє не лише отримувати необхідні дані максимально швидко, прозоро та з мінімальними витратами для держави, але формувати нові вектори розвитку економіки з метою забезпечення досягнення ключових показників.

Таблиця 2

Економічна безпека країн світу у розрізі її складових у 2016р.

Складові економічної безпеки держави	Вагові коефіцієнти складової	Україна	США	Німеччина	Японія	Китай	Індія	Туреччина
1. Макроекономічна безпека	0.22727			0.708	0.544	0.701	0.553	0.571
2. Інвестиційна безпека	0.04545	0.393	0.531	0.492	0.512	0.431	0.417	0.449
3. Інноваційна безпека	0.09091	0.555	0.799	0.765	0.761	0.616	0.577	0.568
4. Фінансова безпека	0.09091	0.484	0.679	0.663	0.625	0.553	0.577	0.551
5. Енергетична безпека	0.22729	0.609	0.877	0.880	0.897	0.708	0.546	0.667
6. Виробнича безпека	0.13636	0.495	0.722	0.734	0.747	0.581	0.565	0.545
7. Зовнішньоторговельна безпека	0.13636	0.476	0.565	0.604	0.611	0.535	0.548	0.522
8. Соціальна безпека	0.04545	0.504	0.660	0.616	0.672	0.585	0.549	0.505
9. Демографічна безпека	0.22727	0.434	0.591	0.566	0.492	0.504	0.502	0.392

Джерело: розраховано автором на основі Global Competitiveness Index

Аналізуючи рівень економічної безпеки за її функціональними елементами необхідно визначити вагу кожного елемента у сукупному показнику (Таблиця 2). Ми використали вагові коефіцієнти, властиві існуючому рейтингу економічної безпеки України. Так, енергетична безпека має найвищий ваговий коефіцієнт – 0.22729; макроекономічна та демографічна безпека – 0.22727; виробнича та зовнішньоторговельна – 0.13636; інноваційна та фінансова безпека займають 0.09091; інвестиційна та соціальна мають однакову вагу на рівні 0.04545.

Різні складові безпеки неоднаково захищені від загроз. Так, найвищий рівень енергетичної безпеки спостерігається у Японії, а найнижчий в Індії. Серед аналізованих країн Україна на передостанньому місці за рівнем енергетичної безпеки. Якщо поринути глибше в аналіз субскладових, що

формують дані показники, то ми відмітимо, що найнижчий рівень конкурентоздатності, а отже і найбільший ризик для економічної безпеки мають високий рівень зношеності енергогенерації та низька якість енергомереж, через які здійснюється доступ до кінцевого споживача.

Макроекономічна безпека за цією методикою є найвищою в Україні за результатами аналізу 2016р, (брєд) а найнижчою в Японії. Демографічна безпека є найкращою у США, найгіршою у Туреччині. Хоча Україна має і нижчі показники, спостерігається тенденція до покращення демографічної безпеки. Виробнича та зовнішньоторговельна безпека в Японії є найкращою, а в Україні найгіршою у порівнянні з рештою аналізованих країн.

Інноваційна та фінансова сфери в Україні відстають порівняно з еталонними країнами, зокрема зі США, які є лідером у розвитку цих секторів. Інвестиційна та соціальна сфери також демонструють низькі показники.

Висновки та пропозиції. Застосована методика вимірювання економічної безпеки України показала низький рівень економічної безпеки держави як загалом, так і за більшістю функціональних складових. Покращення рівня економічної безпеки потребує трансформації у пріоритетах соціально-економічної політики України, зменшення впливу деструктивних чинників, таких як корупція та злочинність. Зокрема, в інвестиційній сфері безпека держави зростає від оптимізації податкового тягаря для інвесторів, покращення захисту майнової та інтелектуальної власності, спрощення доступу до венчурного фінансування. Системоутворюючими елементами фінансової безпеки виступають стійкість банківської системи, доступність кредитування та розширення портфелю фінансових послуг, зокрема національного фондового ринку. Інноваційна безпека України може зрости за умови зростання активності у створенні інновацій, їх міжнародного трансферу та державних закупівель, а також підвищенні якості кадрів, що працюють у НДДКР. Соціальна безпека детермінується якістю судової системи та рівнем захисту прав працівників, ступенем оподаткування доходів фізичних осіб, поширеністю організованої злочинності. Виробнича безпека напряму пов'язана із розвитком конкурентного середовища, наявними конкурентними перевагами, етичною поведінкою на ринку, якістю поведінки менеджменту та рівня його навчання. Зовнішньоторговельна безпека країни зростає в результаті підвищення якості транспортної інфраструктури, зростання розміру внутрішнього та зовнішнього ринків, скорочення протекціонізму в міжнародній торгівлі й спрощенні митних процедур.

Все вище зазначене дає можливість констатувати наявність чіткого взаємозв'язку між параметрами конкурентоспроможності та рівня забезпечення економічної безпеки держави. При цьому важливим для дослідника є не лише визначення абсолютного показника економічної безпеки України, як це має місце на сьогодні, а порівняння його значення з аналогічними у провідних економік світу, проведення аналізу факторів, що мають найбільший вплив та визначення переліку заходів, які є першочерговими для підвищення рівня інтегрального показника.

Бібліографічні посилання:

1. Foreign Direct Investment Confidence Index. A.T. Kearney's Global Business Policy Council. – Access Mode: <https://www.atkearney.com/gbpc/foreign-direct-investment-confidence-index>
2. Global Opportunity Index. Milken Institute. – Access Mode <http://www.milkeninstitute.org/publications/view/818>
3. Index of Economic Freedom. – Access Mode <http://www.heritage.org/index/>
4. Investment Attractiveness Index. European Business Association – Access Mode: <http://eba.com.ua/en/press-and-media/press-room/indices/investment-attractiveness-index>
5. Logistics Performance Index. – Access Mode: <http://data.worldbank.org/indicator/LP.LPI.CUST.XQ>
6. Ranking of Economies. Doing Business. – Access Mode: <http://www.doingbusiness.org/rankings>
7. State Investment Potential Index. NCAER. – Access Mode: http://www.ncaer.org/publication_details.php?PID=261
8. The Global Competitiveness report. – Access Mode: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>
9. The Global Enabling Trade Report. – Access Mode: <http://reports.weforum.org/global-enabling-trade-report-2016/>
10. The Global Innovation Index. – Access Mode: <https://www.globalinnovationindex.org/>
11. World Competitiveness Ranking. – Access Mode: <http://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-competitiveness-yearbook-ranking/>
12. World Investment Report. UNCTAD. – Access Mode: <http://unctad.org/en/pages/DIAE/World%20Investment%20Report/WIR-Series.aspx>
13. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / Барановський О. І. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.
14. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення : монографія / Г. А. Пастернак-Таранушенко– К. : Київський ек-ний інститут менеджменту, 2003. – 320 с.
15. Савицька О.І. Оцінка та шляхи забезпечення фінансової безпеки України/О.І. Савицька// Економічний форум. – 2012. – №3. – с. 403-411.
16. Сак Т.В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції /Т.В. Сак// Інформаційні технології та економічна безпека. – 2013. –№6. – с. 336-340
17. Сухоруков А.І., Харазішвілі Ю.М. Щодо методології комплексного оцінювання складників економічної безпеки держави / А.І. Сухоруков, Ю.М. Харазішвілі //Стратегічні пріоритети. – 2013. – №3. – С. 5-15.
18. Тимошенко О. В. Методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки держави/ О. В. Тимошенко //Бізнес Інформ. – 2014. – № 6. - С. 32-37.

References:

1. “Foreign Direct Investment Confidence Index. A.T. Kearney's Global Business Policy Council”, available at: <https://www.atkearney.com/gbpc/foreign-direct-investment-confidence-index>(Accessed 28 august 2018).
2. “Global Opportunity Index. Milken Institute”, available at: <http://www.milkeninstitute.org/publications/view/818>(Accessed 22 august 2018).
3. “Index of Economic Freedom”, available at: <http://www.heritage.org/index> (Accessed 28 august 2018).
4. “Investment Attractiveness Index. European Business Association”, available at: <http://eba.com.ua/en/press-and-media/press-room/indices/investment-attractiveness-index>(Accessed 28 august 2018).
5. “Logistics Performance Index”, available at: <http://data.worldbank.org/indicator/LP.LPI.CUST.XQ>(Accessed 28 august 2018).

6. "Ranking of Economies. Doing Business", available at: <http://www.doingbusiness.org/rankings> (Accessed 28 august 2018).
7. "State Investment Potential Index. NCAER", available at: http://www.ncaer.org/publication_details.php?pID=261(Accessed 28 august 2018).
8. "The Global Competitiveness report", available at: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>(Accessed 28 august 2018).
9. "The Global Enabling Trade Report", available at: <http://reports.weforum.org/global-enabling-trade-report>(Accessed 28 august 2018).
10. "The Global Innovation Index", available at: <https://www.globalinnovationindex.org> (Accessed 28 august 2018).
11. "World Competitiveness Ranking", available at: <http://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-competitiveness-yearbook-ranking>(Accessed 28 august 2018).
12. "World Investment Report. UNCTAD", available at: <http://unctad.org/en/pages/DIAE/World%20Investment%20Report/WIR-Series.aspx>(Accessed 28 august 2018).
13. Baranovs'kyj O. I. (2004), Finansova bezpeka v Ukraini metodolohiia otsinky ta mekhanizmy zabezpechenni [Financial security in Ukraine evaluation methodology and mechanisms ensuring], Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine
14. Pasternak-Taranushenko H. A.(2003), Ekonomichna bezpeka derzhavy.Metodolohiia zabezpechennia [Economic security of the State. Methodology software], Kyiv'skyj ek-nyj instytut menedzhmentu, Kyiv, Ukraine
15. Savyts'ka O.I. (2012), "Otsinka ta shliakhy zabezpechennia finansovoi bezpeky", Ukrain Ekonomichnyj forum, vol. 3, pp. 403-411.
16. Sak T.V. (2013), "Ekonomichna bezpeka Ukrainy: poniattia, struktura, osnovni tendentsii", Informatsijni tekhnolohii ta ekonomichna bezpeka, vol. 6, pp. 336-340.
17. Sukhorukov A.I., Kharazishvili Yu.M. (2013), "Schodo metodolohii kompleksnoho otsiniuvannia skladnykiv ekonomichnoi bezpeky derzhavy", Stratehichni priorytety, vol. 3, pp. 5-15.
18. Tymoshenko O. V. (2014), "Metodychni pidkhody do otsiniuvannia rivnia ekonomichnoi bezpeky derzhavy", Biznes Inform, vol. 6, pp. 32-37.

УДК 658.5.012:330.34:518:131.17
JEL Classification: C10;C70;C19

Dumanska K.S.,
Ph.D., Associate Professor, Doctoral Candidate
Khmelnitsky National University
Chaikovska I.I.
PhD., Associate Professor
Khmelnitsky University of Management and Law

Думанська К.С.,
кандидат економічних наук, доцент, докторант
Хмельницький національний університет
Чайковська І.І.
кандидат економічних наук, доцент
Хмельницький університет управління та права

Думанская Е.С.,
кандидат экономических наук, доцент, докторант
Хмельницкий национальный университет
Чайковская И.И.
кандидат экономических наук, доцент,
Хмельницкий университет управления и права

MODELING OF MANAGEMENT SYSTEM BY STRATEGIC BUSINESS UNITS' SET IN INDUSTRY USING THEORY GAME ASPECTS

МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НАБОРОМ СТРАТЕГІЧНИХ ЗОН ГОСПОДАРЮВАННЯ В ПРОМИСЛОВОСТІ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ АСПЕКТІВ ТЕОРІЇ ІГОР

МОДЕЛИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ НАБОРОМ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ЗОН ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ В ПРОМЫШЛЕННОСТИ ПУТЁМ ПРИМЕНЕНИЯ АСПЕКТОВ ТЕОРИИ ИГР

***Abstract.** The article proves the viability of game theory application in the process of strategic company management and decision making. Special task of mathematical methods usage in the process of strategic business-unit's set management was formulated and determined by the authors. Matrix Model of strategic business-unit's set management system was elaborated. In the process of Model's application main characteristics of determined strategic business-units were comprehensively analyzed and their potential strategic opportunities were grounded. The most effective strategic business-unit (SBU) was defined and the necessity of its special usage as an autonomous subsidiary was proved by the author on the basis of proposed Model.*

***Key words:** strategic management, strategic business-unit (SBU), SBU set, game theory, statistic game, game theory criterias.*

Анотація. В статті доведено доцільність застосування теорії ігор в процесі стратегічного управління компанією та прийняття управлінських рішень. Встановлено і доведено особливе значення використання математичних методів під час управління набором стратегічних зон господарювання (СЗГ). Розроблено матричну Модель системи управління набором стратегічних зон господарювання. В результаті застосування Моделі всебічно проаналізовано основні характеристики виділених стратегічних зон та обґрунтовано їх потенційні стратегічні можливості. Запропонована Модель забезпечила можливість вибору найбільш ефективної СЗГ з набору та обґрунтування доцільності її застосування як самостійної бізнес-одиниці.

Ключові слова: стратегічне управління, стратегічна зона господарювання (СЗГ), набір СЗГ, теорія ігор, статистична гра, критерії теорії ігор.

Аннотация. В статье доказано целесообразность применения теории игр в процессе стратегического управления компанией и принятия управленческих решений. Выявлено и доказано особое значение использования математических методов в управлении набором стратегических зон хозяйствования (СЗХ). Разработана матричная Модель системы управления набором стратегических зон хозяйствования. В результате применения Модели авторы провели всесторонний анализ основных характеристик выделенных стратегических зон хозяйствования и обосновали их потенциальные стратегические возможности. Предложенная Модель обеспечила возможность выбора наиболее эффективной СЗХ из набора и обоснования её функционирования в качестве самостоятельной единицы бизнеса.

Ключевые слова: стратегическое управление, стратегическая зона хозяйствования (СЗХ), набор СЗХ, теория игр, статистическая игра, критерии теории игр.

Постановка проблеми. Застосування прогнозних і статистичних моделей як одного з важелів стратегічного управління компанією формує високий рівень запасу фінансової надійності, оскільки подібні моделі допомагають передбачати можливі незаплановані витрати і втрати, а відтак, забезпечують процес завчасного розширення фондів заощадження, формування стабілізаційних фондів та позбавлятися від нерентабельних видів діяльності.

Одним з важливих аспектів управління стратегічними процесами компанії в сучасних умовах розвитку подій в економіці України автори вбачають методологічний апарат застосування теорії ігор в процесі сегментації ринку та вибору найбільш ефективних сегментів. Теорія ігор як така відображує сутність підприємництва у математичних моделях, адже згідно постулатів даної теорії поведінка «гравця» вважається раціональною у випадку його прагнення до отримання більшого числового значення певної величини, а згідно економічній логіці метою функціонування підприємства на ринку є одержання якомога більшого прибутку. Поняття «цінності» в теорії ігор відображує прагнення «гравця» до одержання виграшу, що співпадає з прагненням підприємців, як фізичних осіб, підприємств і компаній, – як юридичних осіб, до одержання прибутку у вигляді кінцевого результату функціонування суб'єкту господарювання на ринку. Теорія ігор є також сутнісно і методологічно близькою категорією до стратегії компанії, адже сама теорія передбачає прийняття різноманітних рішень згідно існуючої ситуації подібно тому, як здійснюється формування системи корпоративних, ділових і функціональних стратегій в стратегічному портфелі. З огляду на вищезазначені причини, авторами даної праці було обрано теорію ігор як прикладну основу

стратегічного управління процесом вибору найбільш перспективних сегментів корпоративного ринку промислових компаній.

Особливе значення набуває застосування теорії ігор для формування стратегічних факторних систем, таких як набір стратегічних зон господарювання (СЗГ) компанії, адже основою створення набору СЗГ є формування матричної моделі з метою вибору найбільш ефективної стратегії для кожної зони господарювання. Ефективна сегментація економічного простору компанії на відповідні стратегічні зони господарювання, кожна з яких являє собою певний напрям її діяльності, дозволяє компанії чітко формулювати цілі і визначати пріоритетні напрями функціонування. Кожна СЗГ може поєднувати як монофункціональний так і поліфункціональний набір перспективних напрямів розвитку, наприклад, в одній стратегічній зоні можна об'єднувати лише виробничі або фінансові або інноваційні пріоритетні напрями діяльності (котрі також слугують цілями компанії), а також поєднувати виробничо-фінансові або інноваційно-інвестиційні стратегічні напрями діяльності компанії в економічному просторі. І саме матрична форма постановки стратегічного завдання в процесі вибору найбільш ефективного СЗГ дає всі підстави застосовувати в процесі відбору методологічний апарат теорії ігор.

Проблему формування системи управління стратегічними зонами господарювання авторами запропоновано вирішувати в економіко-математичній площині, адже методологічним апаратом формування і реалізації управлінських процесів було обрано математичну систему, поєднання яких створило гармонійну прикладну модель визначення перспективних стратегічних зон господарювання промислових компаній.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливі аспекти поєднання математичних методів з економікою вперше запропонував французький філософ, математик та економіст, Курно [1], який застосував в економіці диференціальне обчислення для рішення задач на визначення максимуму за умов монопольного та олігополістичного ринків. Угро-американський математик Нейман вдало поєднав математику з економікою в галузі обґрунтування загальної стратегії гри двох учасників та обчислення множинних варіантів рішень проблем стратегічної поведінки, і стає засновником стратегії «міні-макс», необхідної для формування цінових стратегій і корпоративних стратегій за умов невизначеності. Монографія «Теорія ігор і економічна поведінка» Неймана і Моргенштерна [2] стає «відправною точкою» для праць біхейвіаристів [3-4], адже пропонує прикладний набір варіативної стратегічної поведінки фірми в економічному просторі в конкурентних ситуаціях. Математичний апарат теорії ігор широко застосовується при визначення рівноваги ринку з продавцем і кількома потенційними покупцями [5], а також в розробці міжнародних стратегій, що дають можливість ефективної співпраці [6-8].

В процесі стратегічного управління методологічний апарат теорії ігор застосовується під час прийняття управлінських рішень з метою мінімізації економічних ризиків [9]. Останнім часом прикладне значення набули способи

множинного вибору в процесі обрання кращого стратегічного партнера в ситуації щільного сталого ринку, тому сучасні комерційні компанії (наприклад, авіаперевізники) прораховують можливість ефективного вибору клієнта за допомогою окремих методів теорії ігор [10]. Питання успішності проектів та роботи в команді є одними з вирішальних в процесі стратегічного управління компанією в період розробки і виходу нової продукції, тому в даній ситуації незамінним є аналітичний апарат теорії ігор, необхідний для обрання кращих гравців для проектної групи та найбільш вигідного проекту [11]. Застосуванні високотехнологічних проектів в галузі IT-технологій стало невід'ємною частиною процесу управління компанією, і зрозуміло, що математичні методи при визначенні нечітких факторів ситуативного вибору є необхідним аспектом управлінського механізму в таких ситуаціях [12]. Особливе значення для сучасної України мають дослідження, пов'язані із застосування теорії ігор в умовах аналітики динамічного соціально-економічного оточення, оскільки саме надмірна динамічність з притаманними їй кардинальними змінами в економіці, медицині, науці, житлово-комунальній та інших сферах, створює розгалужений набір проблем соціально-економічного характеру, що потребують швидкого вирішення [13-14]. Відмітимо, що сучасних вчених цікавлять не тільки прикладні аспекти застосування теорії ігор у практиці діяльності суб'єктів господарювання та життєдіяльності людини [15], молоді вчені розглядають також управлінські аспекти теорії ігор, вивчаючи її роль і особливості застосування в процесі стратегічного управління [16-17]. Варті уваги і дослідження значення та прикладних аспектів застосування оцінно-аналітичного апарату теорії ігор як перспективного механізму досліджень у різноманітних наукових сферах сьогодні та в майбутті [18].

Проблематику формування, аналізу та оцінки стратегічних зон господарювання (strategic business units) як основи формування стратегічного портфелю компанії вперше виявив і відобразив в своїх працях І. Ансофф [19-22]. З огляду на перекладні джерела наукових творів Ансоффа на теренах пострадянських держав, одним з перших найбільш відомих і вдалих варіантів є праця О.С. Віханського [23], який застосовує термін «стратегічна зона господарювання» (СЗГ) в контексті аналізу та оцінки формування і функціонування бізнес-одиниць як самостійних сегментів корпоративного ринку. Сучасні вчені також розглядають в своїх працях необхідність та особливості застосування методології дослідження СЗГ в напрямі маркетингових розробок та аналізу потенціалу підприємства [24].

Розгляд багатьох літературних джерел стосовно проблематики моделювання системи стратегічного управління за допомогою теорії ігор свідчить про багатогранність і широту застосування вказаної теорії в процесах вирішення управлінських завдань. Проте варто зауважити, що кожна компанія в промисловості, як і кожен автор у статті, по-різному вирішує питання застосування методологічного апарату теорії ігор у процесі стратегічного управління. Кожна компанія намагається використати саме той набір економіко-математичних методів, якій в результаті принесе їй максимальну вигоду в певній ситуації. Це твердження і є квінтесенцією теорії ігор як такої.

Тому автори статті обрали власний варіант застосування теорії ігор в умовах невизначеності, а саме, створення моделі системи управління набором стратегічних зон господарювання для подальшої розробки ефективної корпоративної стратегії.

Зауважимо також, що на теренах української економічної науки та в практиці діяльності компаній України дослідження стратегічних зон господарювання, як стратегічних одиниць бізнесу, є досить рідкісними і нечіткими. Саме тому автори запропонували *Модель системи управління набором стратегічних зон господарювання*, яка дозволяє зробити точний і обґрунтований вибір найбільш конкурентоспроможної та доцільної для подальшого виділення у окрему філію або сегмент ринку зону господарювання з набору СЗГ. На основі проведеного аналізу було виділено найбільш перспективну СЗГ та обґрунтовано її користі характеристики для виділення у окрему філію і подальшого розвитку як самостійної бізнес-одиниці.

Метою даної статті є розробка моделі системи управління набором стратегічних зон господарювання та моделювання процесу запровадження її у практику стратегічного управління компанією.

Результати досліджень. Необхідно відмітити, що процес стратегічного управління є багатограним і складним. Різноманітність стратегічних завдань компанії змушує керівництво підходити до процесу розробки корпоративної стратегії з точки зору системного підходу, що забезпечують одночасне комплексне вирішення стратегічних питань розвитку компанії. Як показує практика функціонування українських промислових компаній за останні роки, прийняття стратегічних управлінських рішень ускладнюється невизначеністю і швидкою мінливістю економічного оточення. В подібній ситуації ефективно стратегічне управління та розробка адекватної корпоративної стратегії потребують застосування потужного аналітико-прогнозного апарату, який забезпечить глибинне дослідження поточних внутрішніх та зовнішніх процесів, а також, створить прецедент найбільш реалістичного прогнозування майбутніх змін ринкового оточення. Ми вважаємо, що саме теорія ігор забезпечує необхідним методологічним апаратом процесу аналізу та прогнозування функціонування компанії в ситуації невизначеності та мінливості оточення.

З точки зору авторів особливої уваги заслуговує те, що в процесі стратегічного управління компанією теорія ігор є корисним механізмом, який виконує низку функцій, а саме:

1. Забезпечує створення математичного апарату для розрахунку поточних і прогнозованих показників діяльності.
2. Формує методологічну базу для побудови трендових моделей розвитку ситуативних подій в оточенні.
3. Створює основу застосування методики статистичних ігор в умовах невизначеності.
4. Дозволяє формування системи прийняття управлінських рішень.
5. Стає методологічною основою розробки стратегії компанії.

Зазначена поліфункціональність теорії ігор дає можливість керівництву компанії розробити ефективну корпоративну стратегію на основі моделювання процесів управління та прийняття управлінських рішень.

Авторська ідея полягає в створенні матричної Моделі системи управління набором стратегічних зон господарювання промислової компанії на основі теорії ігор. Авторами запропоновано здійснювалося формування стратегічного набору СЗГ промислових компаній Методом оцінки загального рівня перспективності СЗГ [25]. Матриця статистичної гри людини і «природи» [26] стала основою матричної моделі системи управління стратегічним набором СЗГ.

Зважаючи на результати аналізу величин економічного та стратегічного потенціалу умовної промислової компанії «Н» (прототипами якої стали вітчизняні промислові об'єкти типу ДП «Новатор» (м. Хмельницький), ПАТ Чезара (м. Чернігів), ПАТ Чернівецький радіотехнічний завод) необхідно розробити набір стратегічних зон господарювання (СЗГ), який створить основу гнучкої та ефективної корпоративної стратегії та обрати найбільш конкурентоспроможну зону господарювання з метою подальшого створення філіалу на основі її асортименту.

На основі проведених експертних досліджень стратегічного потенціалу та пріоритетних напрямів діяльності компанії було обрано та відповідно оцінено за 100-бальною шкалою такі стратегічні зони господарювання:

- СЗГ₁ – контрольні-вимірювальні пристрої та автоматика (лічильники газу, води гарячої та холодної);
- СЗГ₂ – медичне обладнання і матеріали (прилади медичні);
- СЗГ₃ – електротехнічна продукція (апаратура зв'язку та сигналізації);
- СЗГ₄ – товари народного споживання (телевізори);
- СЗГ₅ – технологічне обладнання (машини для обробки кореспонденції).

Оцінку конкурентоспроможності обраних шляхом експертного відбору СЗГ запропоновано здійснювати згідно таких параметрів (критеріїв), як: стратегічна гнучкість, синергізм, рівень прогнозованих змін у перспективі зростання, рівень прогнозованих змін у перспективі рентабельності, рівень конкурентної привабливості. Для вибору найбільш ефективного варіанта СЗГ порівняно з усіма можливими застосовуються всі критерії оптимальності одночасно: кожен з критеріїв дозволяє відібрати тільки один варіант, оптимальним же буде той з них, на який вказала більшість критеріїв.

Моделювання системи управління набором стратегічних зон господарювання промислової компанії здійснюється за допомогою матриці розміром $n \times m$ (табл. 1). Елементами цієї матриці виступають вертикальні та горизонтальні інформаційні блоки. Кожен вертикальний блок є критерієм оцінки СЗГ, який ми позначили латинською літерою S. Таким чином, в табл. 1 внесено 5 критеріїв, а саме: стратегічна гнучкість (S₁), синергізм (S₂), рівень прогнозованих змін у перспективі зростання (S₃), рівень прогнозованих змін у перспективі рентабельності (S₄), рівень конкурентної привабливості (S₅). В свою чергу, кожен горизонтальний блок являє собою стратегічну зону господарювання, позначену відповідно літерою A. Таким чином, в табл. 1

внесено 5 СЗГ, а саме: СЗГ₁ (А1), СЗГ₂ (А2), СЗГ₃ (А3), СЗГ₄ (А4), СЗГ₅ (А5). На основі запропонованої матриці (табл. 1) результати оцінки кожної СЗГ (А) згідно вказаних критеріїв (S), виступають бальні значення, отримані в процесі експертного оцінювання за 100-бальною шкалою.

Таблиця 1

Альтернативні варіанти вибору оптимальної стратегічної зони господарювання (СЗГ) в умовах невизначеності

Визначення найбільш конкурентоспроможної СЗГ	Варіант стану стратегічного середовища (середня кількість балів по кожного з критеріїв оцінювання, максимальна кількість – 100 балів)				
	Блок 1 (S1)	Блок 2 (S2)	Блок 3 (S3)	Блок 4 (S4)	Блок 5 (S5)
СЗГ ₁ (А1)	100	70	80	50	90
СЗГ ₂ (А2)	20	60	70	90	50
СЗГ ₃ (А3)	10	80	60	20	70
СЗГ ₄ (А4)	50	30	60	70	80
СЗГ ₅ (А5)	80	40	80	90	100

Обрані критерії оцінювання конкурентоспроможності стратегічних зон господарювання для промислової компанії у сукупності формують, і, водночас, характеризують стан її стратегічного середовища. Запропонована матрична модель системи управління набором стратегічних зон господарювання передбачає моделювання ситуації вибору найбільш конкурентоспроможної, а відтак, – найбільш доцільної СЗГ з набору за умов невизначеності економічного оточення. Наголосимо, що обрані критерії (параметри) оцінювання СЗГ мають природу швидких змін відповідно до змін параметрів ринку, внутрішнього, безпосереднього та зовнішнього оточення компанії, тому стан стратегічного середовища, який формують обрані параметри апріорі має характер невизначеності.

Попре природу зазначених параметрів оцінювання конкурентоспроможності СЗГ керівнику компанії необхідно обрати найбільш конкурентоспроможну зону господарювання, яку в подальшому можна буде виділити у виробничо-економічну філію (або окреме підприємство) згідно стратегії диверсифікації і розширення виробництва. Рішення залежить від стану стратегічних параметрів оцінки СЗГ на період оцінювання, тому вплив кожного з блоків на певну стратегічну зону з відповідного набору – невідома. Тому залежно від змін та впливу параметрів економічного оточення на набір СЗГ можливі 5 варіантів формування найбільш конкурентоспроможної зони господарювання. Кожній парі, що залежить від стану стратегічного середовища – S_j та варіанту конкурентоспроможності СЗГ – A_i , відповідає значення функціоналу оцінювання $V(A_i, S_j)$, що відображає середню кількість балів, набраних групою, з визначеного блоку знань (максимальна кількість – 100 балів) та характеризує рівень знань групи у визначеній області (табл. 1).

Дану ситуацію можна представити як статистичну гру (модель) в теорії ігор. Статистична гра – це гра двох осіб (людини і «природи») з використанням людиною додаткової статистичної інформації про стани «природи». Гра, в якій

усвідомлено діє лише один з гравців, називається грою з «природою». «Природа» – це узагальнене поняття противника, який не має власних цілей в даному конфлікті, хоча таку ситуацію конфліктом можна назвати лише умовно. «Природа» може приймати одне зі своїх можливих станів і не має на меті одержання виграшу. Гра з «природою» представляється у вигляді платіжної матриці (матриці рішень). Матриця рішень (функція рішень) – це таблиця, де традиційно зазначаються всі можливі альтернативи розвитку подій (рядки) та можливі результати їх настання (стовпці, графи). На перетині рядків і граф вказуються результати рішень за визначених умов. До основних критеріїв, які використовуються при прийнятті рішення (здійсненні вибору) в умовах невизначеності, відносять наступні: критерій Вальда («максимінний» і «мінімаксний» критерії); критерій домінуючого результату («максимаксний» критерій); критерій Севіджа (критерій мінімального жалю або критерій втрат від «мінімаксу»); критерій Лапласа; критерій Гурвіца («альфа-критерій» або критерій «оптимізму-песимізму»). Кожен з альтернативних варіантів вибору може привести до певних наслідків. Множина цих наслідків визначена, але який з них реалізується в момент ухвалення рішення – невідомо. У цьому і полягає елемент невизначеності і, відповідно, ризику.

За результатами аналізу подальших розрахунків за такими критеріями теорії ігор, як критерії Вальда, Лапласа, Севіджа (за умов повної невизначеності) та Гурвіца з коефіцієнтом оптимізму 0,6, необхідно прийняти управлінське рішення щодо обрання найбільш конкурентоспроможної і доцільної для виділення у філію стратегічну зону господарювання.

Критерій Вальда базується на принципі вибору найкращої з найгірших альтернатив X_i за всіма можливими результатами настання альтернативи Y_j . Залежно від різновиду матриці рішень критерій Вальда забезпечує максимізацію мінімального виграшу, що відображує матриця надбань (формула 1) або мінімізацію максимального програшу, що відображує матриця втрат (формула 2).

$$X^* = \max_i \min_j V(A_i, S_j) \quad (1)$$

$$X^* = \min_i \max_j V(A_i, S_j) \quad (2)$$

Авторами запропоновано використання критерію Вальда для вибору найбільш конкурентоспроможної СЗГ із 5-ти розглянутих варіантів, яка характеризується найбільшим показником ефективності з мінімально можливих показників для кожної із проаналізованих СЗГ. Проведемо розрахунки згідно критерію Вальда, коли кращою вважається альтернатива X^* з множини X_i , що задовольняє відповідну умову за формулою 1:

$$X^* = \max (50, 20, 10, 30, 40) = 50.$$

Результати розрахунків показують, що найкращий з показників має СЗГ₁, для якої $V(A_i, S_j) = 50$ є найбільшим значенням.

Критерій домінуючого результату – це критерій оптимізму, який при прийнятті рішення в умовах невизначеності відповідає найкращому серед

найкращих результатів настання події. Залежно від різновиду матриці рішень критерій домінуючого результату застосовується згідно різних умов.

По-перше, за умови вибору пов'язаного з визначенням виграшу (доходів) будується матриця надбань згідно критерію домінуючого результату максимізації максимального виграшу (формула 3).

По-друге, за умови вибору пов'язаного з визначенням програшу (збитків) будується матриця витрат згідно критерію домінуючого результату мінімізації мінімального розміру збитків (формула 4).

$$X^* = \max_i \max_j V(A_i, S_j) \quad (3)$$

$$X^* = \min_i \min_j V(A_i, S_j) \quad (4)$$

Оскільки в даному дослідженні результатами оцінки ефективності кожної СЗГ_i (A_i) згідно вказаних критеріїв (S) виступають бальні значення, отримані в процесі експертного оцінювання за 100-бальною шкалою (чим вище значення – тим краща оцінка експертів), то при розрахунках ми застосували формулу 3:

$$X^* = \max (100, 90, 80, 80, 100) = 100.$$

Результати розрахунків показують, що найкращі з показників мають СЗГ₁ та СЗГ₅, для яких $V(A_i, S_j) = 100$ є найбільшим значенням.

Критерій Севіджа – це критерій найменших втрат, який при прийнятті рішення в умовах невизначеності дозволяє визначити найгірші можливі наслідки для кожної з альтернатив X_i та обрати ту, яка є найкращою. Даний критерій відрізняється від критерію Вальда тим, що замість «матриці вибору альтернативних варіантів рішень» будується «матриця ризиків» (інакше її називають «матриця жалю»), яка має дві альтернативи – матрицю програшів (формула 5) або матрицю виграшів (формула 6).

$$R_{ij} = V(A_i, S_j) - \min V(A_i, S_j) \quad (5)$$

$$R_{ij} = \max V(A_i, S_j) - V(A_i, S_j) \quad (6)$$

Для визначення найбільш ефективної СЗГ у їх стратегічному наборі та подальшої побудови матриці ризиків запропоновано скористатися формулою 6.

Далі наведено розрахунки щодо формування кожного стовбцю матриці ризиків (табл. 2).

Розрахунки до 1-го стовбцю:

$$r_{11} = 100 - 100 = 0; r_{12} = 100 - 20 = 80; r_{13} = 100 - 10 = 90; r_{14} = 100 - 50 = 50; r_{15} = 100 - 80 = 20.$$

Розрахунки до 2-го стовбцю:

$$r_{21} = 80 - 70 = 10; r_{22} = 80 - 60 = 20; r_{23} = 80 - 80 = 0; r_{24} = 80 - 30 = 50; r_{25} = 80 - 40 = 40.$$

Розрахунки до 3-го стовбцю:

$$r_{31} = 80 - 80 = 0; r_{32} = 80 - 70 = 10; r_{33} = 80 - 60 = 20; r_{34} = 80 - 60 = 20; r_{35} = 80 - 80 = 0.$$

Розрахунки до 4-го стовбцю:

$$r_{11} = 90 - 50 = 40; r_{11} = 90 - 90 = 0; r_{11} = 90 - 20 = 70; r_{11} = 90 - 70 = 20; r_{11} = 90 - 90 = 0.$$

Розрахунки до 5-го стовбцю:

$$r_{11} = 100 - 90 = 10; r_{11} = 100 - 50 = 50; r_{11} = 100 - 70 = 30; r_{11} = 100 - 80 = 20; r_{11} = 100 - 100 = 0.$$

Згідно проведених розрахунків авторами сформовано матрицю ризику (матриця жалю) в табл. 2.

Таблиця 2

Матриця ризиків для вибору найбільш виграшної та найменш збиткової стратегічної зони господарювання (СЗГ) в умовах невизначеності

Визначення найбільш конкурентоспроможної СЗГ	Варіант стану стратегічного середовища (середня кількість балів по кожного з критеріїв оцінювання, максимальна кількість – 100 балів)				
	Блок 1 (S1)	Блок 2 (S2)	Блок 3 (S3)	Блок 4 (S4)	Блок 5 (S5)
СЗГ1 (A1)	0	10	0	40	10
СЗГ2 (A2)	80	20	10	0	50
СЗГ3 (A3)	90	0	20	70	30
СЗГ4 (A4)	50	50	20	20	20
СЗГ5 (A5)	20	40	0	0	0

Особливу увагу звернемо на те, що одержану матрицю ризиків (трансформовану з матриці вибору альтернативних варіантів рішень) доцільно застосовувати в тих випадках, коли потрібно уникнути великого ризику. Таким чином, при визначенні найбільш ефективної СЗГ оптимальною зі стратегічного набору стане та, якій належить мінімальний з найбільших недоотриманих виграшів.

Згідно розрахунків на основі матриці ризиків ми одержали наступний результат:

$$X^* = \min (40, 80, 90, 50, 40) = 40.$$

Результати розрахунків показують, що найменший з найкращих показників мають СЗГ1 та СЗГ5, яким відповідає рівняння: $V(A_i, S_j) = 40$.

Критерій Лапласа заснований на припущенні, що кожен варіант розвитку ситуації «стану природи» є рівноймовірним. Тому для прийняття рішення необхідно розрахувати функцію корисності L_i для кожної альтернативи, рівну середньоарифметичному показнику привабливості по кожному «стану природи» за формулою 7.

$$L = \max_i \sum_j V(A_i, S_j) \cdot \frac{1}{n} \quad (7)$$

За результатами розрахунків обирається та з альтернатив, для якої функція корисності є максимальною. Тому далі, в табл. 3, авторами сформовано матрицю балів за критерієм Лапласа.

Матриця балів згідно критерію Лапласа для вибору найбільш корисної стратегічної зони господарювання (СЗГ) в умовах невизначеності

Визначення найбільш конкурентоспроможної СЗГ	L _i	Варіант стану стратегічного середовища (середня кількість балів по кожного з критеріїв оцінювання, максимальна кількість – 100 балів)				
		Блок 1 (S1)	Блок 2 (S2)	Блок 3 (S3)	Блок 4 (S4)	Блок 5 (S5)
СЗГ1 (A1)	78	20	14	16	10	18
СЗГ2 (A2)	58	4	12	14	18	10
СЗГ3 (A3)	48	2	16	12	4	14
СЗГ4 (A4)	58	10	6	12	14	16
СЗГ5 (A5)	78	16	8	16	18	20

Далі наведено розрахунок функцій корисності для кожної СЗГ за формулою 7.

$$L_1 = 0,2 \cdot 100 + 0,2 \cdot 70 + 0,2 \cdot 80 + 0,2 \cdot 50 + 0,2 \cdot 90 = 20 + 14 + 16 + 10 + 18 = 78.$$

$$L_2 = 0,2 \cdot 20 + 0,2 \cdot 60 + 0,2 \cdot 70 + 0,2 \cdot 90 + 0,2 \cdot 50 = 4 + 12 + 14 + 18 + 10 = 58.$$

$$L_3 = 0,2 \cdot 10 + 0,2 \cdot 80 + 0,2 \cdot 60 + 0,2 \cdot 20 + 0,2 \cdot 70 = 2 + 16 + 12 + 4 + 14 = 48.$$

$$L_4 = 0,2 \cdot 50 + 0,2 \cdot 30 + 0,2 \cdot 60 + 0,2 \cdot 70 + 0,2 \cdot 80 = 10 + 6 + 12 + 14 + 16 = 58.$$

$$L_5 = 0,2 \cdot 80 + 0,2 \cdot 40 + 0,2 \cdot 80 + 0,2 \cdot 90 + 0,2 \cdot 100 = 16 + 8 + 16 + 18 + 20 = 78.$$

Згідно розрахунків на основі матриці балів ми одержали такий результат:

$$X^* = \max (78; 58; 48; 58; 78) = 78.$$

Вищенаведені розрахунки показують доцільність обрання СЗГ₁ та СЗГ₅, які набрали найбільшу кількість балів.

Критерій Гурвіца – це критерій, який при прийнятті рішення в умовах невизначеності дозволяє врахувати стан між граничними значеннями, що відповідають песимістичним та оптимістичним прогнозам. Відповідно до цього визначається лінійна комбінація мінімального та максимального виграшу за формулою 8.

$$Q = \alpha \max V(A_i, S_j) + (1 - \alpha) \min V(A_i, S_j), \quad (8)$$

де α – коефіцієнт, який розглядається як показник оптимізму або коефіцієнт довіри, $[0 \leq \alpha \leq 1]$. У даному випадку експерти досить впевнені у позитивному результаті і встановили α на рівні 0,5.

Нижче наведено розрахунки за критерієм Лапласа на основі формули 8.

$$Z_1 = 0,5 \cdot 100 + 0,5 \cdot 50 = 75;$$

$$Z_2 = 0,5 \cdot 90 + 0,5 \cdot 20 = 55;$$

$$Z_3 = 0,5 \cdot 80 + 0,5 \cdot 10 = 45;$$

$$Z_4 = 0,5 \cdot 80 + 0,5 \cdot 30 = 55;$$

$$Z_5 = 0,5 \cdot 100 + 0,5 \cdot 40 = 70.$$

На основі проведених розрахунків ми одержали наступний результат:

$$X^* = \max_i (75, 55, 45, 55, 70) = 75.$$

Таким чином, в результаті прийняття управлінського рішення статистичної гри на основі критеріїв домінуючого результату, Вальда, Севіджа, Лапласа, Гурвіца, стає очевидним, що частіше за інші рекомендується СЗГ₁. Проте, при застосуванні лише показнику суми чи середнього значення, на

перший план виходили б дві стратегічних зони – СЗГ1 та СЗГ5, які мали б однакові показники (середнє значення – 78 балів і сума – 390 балів).

Здійснені розрахунки переконують в тому, що методологічний апарат теорії ігор можна застосовувати як функціональний базис моделювання системи управління набором стратегічних зон господарювання промислових компаній. Адже саме теорія ігор дозволяє всебічно проаналізувати і обрати найбільш доцільну та ефективну зону господарювання з набору стратегічних зон, що дає можливість прийняти раціональне управлінське рішення щодо створення філії та формування ефективного набору з тих стратегічних зон господарювання, які мають менш перспективні проте більш рівнозначні показники.

Висновки. Значення застосування критеріїв домінуючого результату, Вальда, Севіджа, Лапласа, Гурвіца в процесі стратегічного управління полягає в тому, що їх послідовне використання дозволяє створити зручну модель системи управління набором стратегічних зон господарювання компанії. Запропонована модель забезпечує такі можливості, як:

- аналіз ефективності СЗГ на основі мінімально можливих показників для кожної зони господарювання в стратегічному наборі;
- визначення найбільш виграшної та найменш збиткової, а відтак, найбільш ефективної СЗГ в наборі;
- виявлення найбільш корисної, тобто найбільш доцільної СЗГ в наборі;
- підтвердження доцільності, а отже, стратегічної перспективності СЗГ в наборі.

В процесі застосування запропонованої моделі системи управління набором СЗГ компанії було виявлено, що найбільш ефективною, доцільною та перспективною стратегічною зоною господарювання в наборі з 5-ти запропонованих зон виявилася СЗГ1. Таке рішення підтверджують дані табл. 4, в якій зазначено підсумкові результати застосування статистичної гри (гри з «природою») для обрання найбільш конкурентоспроможної СЗГ.

Таблиця 4

Результати застосування статистичної гри для обрання найбільш конкурентоспроможної СЗГ

№	Назва критерію	СЗГ1(A1)	СЗГ2(A2)	СЗГ3(A3)	СЗГ4(A4)	СЗГ5(A5)
1.	Критерій Вальда	+	-	-	-	-
2.	Критерій домінуючого результату	+	-	-	-	+
3.	Критерій Севіджа	+	-	-	-	+
4.	Критерій Лапласа	+	-	-	-	+
5.	Критерій Гурвіца	+	-	-	-	-
Сума		5	0	0	0	3

Таким чином, в результаті прийняття управлінського рішення за допомогою моделі системи управління набором стратегічних зон господарювання компанія має можливість виділити СЗГ1 у окрему філію з виготовлення контрольно-вимірювальні пристроїв та автоматики (лічильників

газу, води гарячої та холодної). Графічне зображення процесу обрання найбільш доцільної СЗГ з набору запропоноване на рис. 1.

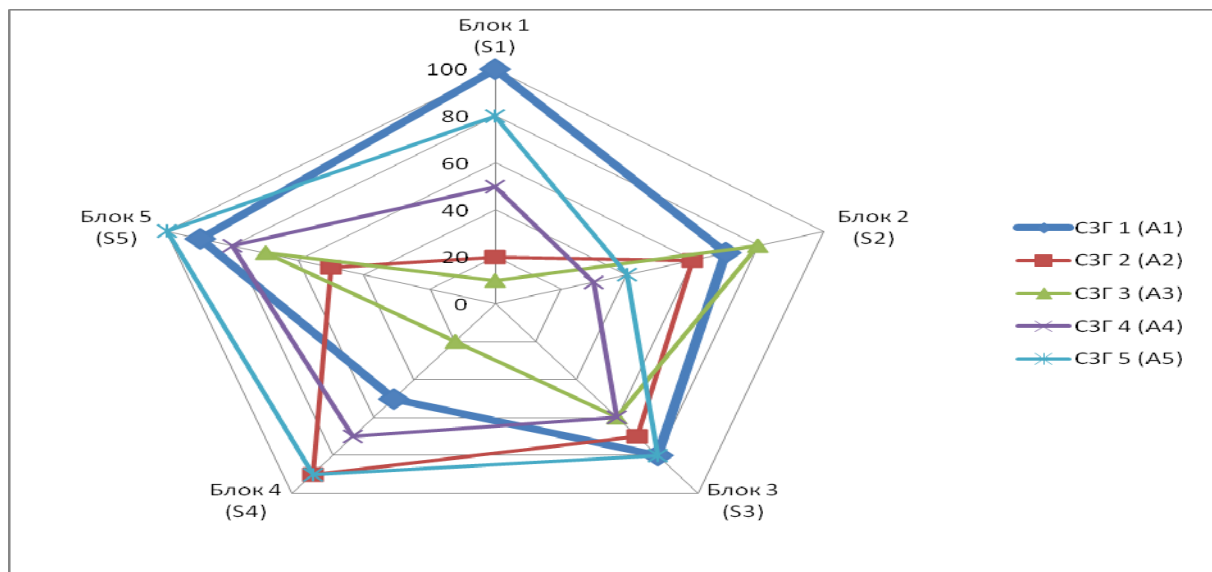

Рис. 1. Вибір найбільш конкурентоспроможної СЗГ на основі статистичної гри («гри з природою»)

Як бачимо, результати аналізу табл. 4 свідчать про необхідність застосування теорії ігор в процесі управління набором СЗГ, оскільки методологічний апарат теорії ігор дозволяє обрати найбільш конкурентоспроможну зону господарювання шляхом мінімізації ризику та надати відповідні рекомендації стосовно її обрання згідно рис. 1.

Значення теорії ігор в процесі стратегічного управління неможливо переоцінити, оскільки завдяки математичним методам аналізу та оцінки ситуативних подій теорія ігор вносить точність і однозначність в розрахункові модифікації економічних процесів. Модель системи управління набором стратегічних зон господарювання компанії дає можливість з 5-ти досліджуваних СЗГ обрати найбільш конкурентоспроможну і доцільну для виділення у філію зону господарювання згідно критеріального апарату теорії ігор. На відміну від використання показників суми чи середнього значення (які є однаковими для СЗГ₁ та СЗГ₅) теорія ігор розширює аналітичні можливості процесу управління СЗГ і за допомогою системи відповідних критеріїв дозволяє виділити ту зону господарювання, яка набрала найбільшу кількість позитивних характеристик, що в умовах невизначеності мінімізує ризик її подальшого розвитку.

Згідно проведених досліджень досягненнями авторів:

1. Виявлено і доведено особливе значення застосування методологічного апарату теорії ігор в процесі управління набором стратегічних зон господарювання (СЗГ). Застосування критеріїв домінуючого результату, Вальда, Севіджа, Лапласа, Гурвіца у відповідній системі забезпечило виділення найбільш конкурентоспроможної СЗГ з набору та обґрунтування особливостей її подальшого розвитку.

2. Запропонована авторами матрична модель системи управління набором стратегічних зон господарювання передбачає моделювання ситуації вибору найбільш конкурентоспроможної, а відтак, – найбільш доцільної СЗГ з набору за умов невизначеності економічного оточення, що забезпечує мінімізацію ризиків компанії в процесі диверсифікації або реструктуризації.

3. Авторами доведено розширення аналітико-методологічних можливостей стратегічного управління компанією і забезпечення її оцінно-проектної діяльності математичним апаратом завдяки моделюванню системи управління набором стратегічних зон господарювання.

Бібліографічні посилання:

1. Дюсуше О.М. Статичное равновесие Курно-Нэша и рефлексивные игры олигополии: случай линейных функций спроса и издержек // Экономический журнал ВШЭ. 2006. Т. 10. №1. С. 25-31.
2. Neumann J., Morgenstern O. Theory of Games and Economic Behavior. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2007. 776.
3. Andrews K.R. The Concept of Corporate Strategy. Homewood, Illinois: Dow Jones-Irwin Inc, 1971. 180 p.
4. Cyert R.M., March J.G. A Behavioural Theory of the Firm. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1963. 658 p.
5. Harsanyi, J.C., Selten R.A. General Theory of Equilibrium Selection in Games. Cambridge, MA: The MIT Press, 1988, 378.
6. Schelling T.C. The Strategy of Conflict. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1980. 309 p.
7. Schelling T.C. Choice and Consequence. Cambridge, MA, US: Harvard University Press, 1986. 379 p.
8. Шеллинг Т.К. Микромотивы и макроповедение. М.: Изд.-во института Гайдара, 2016. 344 с.
9. Фёлькер Р. Использование теории игр в практике управления // Менеджмент и маркетинг. 1999. №5, С. 86-93.
10. Brickley J, Smith C.W, Zimmerman J.L. An Introduction to Game Theory and Business Strategy // Journal of Applied Corporate Finance. 2000. 13(2). P. 84-98.
11. Voropaev V., Gelrud Y.D., Klimenko O. Who Manages What? Project Management for Different Stakeholders. // Procedia-Social and Behavioral Sciences, 2016. №226, P. 478-485. <http://dx.doi.org/10.1016/j.abspro.2016.06.214>
12. Khanfar A.A., Mavi R.K., Jie F. Prioritizing critical failure factors of IT projects with fuzzy analytic hierarchy process / AIP Conference Proceedings, 2013(1):020058. Conference: Proceeding of the International Conference on Mathematics, Engineering and Industrial Applications 2018 (ICoMEIA 2018). URL <http://dx.doi.org/10.1063/1.5054257>
13. Dubina I., Garayanis E.G. Potential of game theory for analysis and improvement of innovations policy and practice in a dynamic socio-economic environment // Journal of Innovation Economics & Management. 2015. Vol. 3. №18. P. 165-183.
14. Bond A., Pope J., Morrison-Saunders A., Retief F. A game theory perspective on environmental assessment: what games are played and what does this tell us about decision making rationality and legitimacy? Environmental Impact Assessment. 2016. №57, P. 187–194.
15. Bhuiyan B.A. An Overview of Game Theory and Some Applications // Philosophy and Progress. 2016. Vols. 59-60. №1. P. 111-128.
16. Camerer C.F. Does Strategy Research Need Game Theory? // Strategic Management Journal. 1991. Vol. 12. P. 137-152.

17. Тихомиров С. А. Теория игр в практике управления и управленческих коммуникациях // Менеджмент в России и за рубежом. 2013. №1. С. 33-39.
18. Горяшко А.П. Теория игр: от анализа к синтезу. Обзор результатов // Cloud of Science. 2014. Т.1. №1. С. 112-153. URL <http://cloudofscience.ru>; URL <http://e.lanbook.com/view/journal/162263/page1>.
19. Ansoff I.H. Business Strategy. Harmondsworth: Penguin Books, 1969. 544 p.
20. Ansoff I.H. Implanting Strategic Management / H.I. Ansoff, D. Kiple, A.O. Lewis, R. Helm-Stevens, R. Ansoff. Springer International Publishing, 2018. 592 p.
21. Ansoff I.H. Strategic Management. Springer, 2016. 236 p.
22. Ansoff I.H. The New Corporate Strategy. Hardcover – International Edition: Wiley, 1988. 288 p.
23. Виханский О.С. Стратегическое управление. М.: Гардарики, 1998. 296 с.
24. Гончаров В.Н., Шалевская Е.Ю. Стратегическая зона хозяйствования как единица портфельного анализа развития потенциала предприятия // Экономинфо, 2018. Т. 15. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/strategicheskaya-zona-hozyaystvovaniya-kak-eninitza-portfel'nogo-analiza-rasvitiya-potenciala-predpriyatiya>.
25. Механізм розробки стратегії промислового підприємства на основі системного підходу: монографія К.С. Думанська. Хмельницький: Приватна друкарня, 2015.-260 с.
26. Chaikovska, I., Fasolko, T., Vaganova, L., Varabash, O. Economic-mathematical tools for building up a project team in the system of company's knowledge management // Eastern-European journal of enterprise technologies, 2017. 3 (87), P. 29-37.

References:

1. Dusouchet, O.M. (2006). Static Cournot-Nash Equilibria and Strategic Reflective Games of Oligopoly: a Case Both Linear Functions of Demand and Costs. Economic Journal of Higher School of Economics, 10 (1), 3-32.
2. Neumann, J., Morgenstern, O. (2007). Theory of Games and Economic Behavior. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 776.
3. Andrews, K.R. (1971). The Concept of Corporate Strategy. Homewood, Illinois: Dow Jones-Irwin Inc, 180.
4. Cyert, R.M., March, J.G. (1963). A Behavioural Theory of the Firm. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 658.
5. Harsanyi, J.C., Selten, R.A. (1988). General Theory of Equilibrium Selection in Games. Cambridge, MA: The MIT Press, 378.
6. Schelling, T.C. (1980). The Strategy of Conflict. Cambridge, MA: Harvard University Press, 309.
7. Schelling, T.C. (1986). Choice and Consequence. Cambridge, MA, US: Harvard University Press, 379.
8. Schelling, T.C. (2016) Micromotives and Macrobehavior. Moscow: Gaydar Institute Publishing, 344.
9. Voelcker, R. (1999). The Game Theory Application in Management Practice. Management and Marketing, 5, 86-93. http://www.manage.ru/management/game_theory.shtml
10. Brickley, J, Smith, C.W, Zimmerman, J.L. (2000). An Introduction to Game Theory and Business Strategy. Journal of Applied Corporate Finance, 13(2), 84-98.
11. Voropaev, V., Gelrud, Y.D., Klimenko, O. (2016). Who Manages What? Project Management for Different Stakeholders. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 226, 478-485. <http://dx.doi.org/10.1016/j.abspro.2016.06.214>
12. Khanfar, A.A., Mavi, R.K., Jie, F. (2018). Prioritizing critical failure factors of IT projects with fuzzy analytic hierarchy process. AIP Conference Proceedings, 2013(1):020058. Conference: Proceeding of the International Conference on Mathematics, Engineering and Industrial Applications (ICoMEIA 2018). <http://dx.doi.org/10.1063/1.5054257>.

13. Dubina, I., Garayanis, E.G. (2015). Potential of game theory for analysis and improvement of innovations policy and practice in a dynamic socio-economic environment. *Journal of Innovation Economics & Management*, 3(18), 165-183.
14. Bond, A., Pope, J., Morrison-Saunders, A. & Retief, F. (2016). A game theory perspective on environmental assessment: what games are played and what does this tell us about decision making rationality and legitimacy? *Environmental Impact Assessment*, 57, 187–194.
15. Bhuiyan, B.A. (2016). An Overview of Game Theory and Some Applications. *Philosophy and Progress*, 59-60 (1), 111-128.
16. Camerer, C.F. (1991). Does Strategy Research Need Game Theory? *Strategic Management Journal*, 12, 137-152.
17. Tikhomirov, S.A. (2013). Game theory in management practice and management communications. *Management in Russia and Abroad*, 1, 33-39.
18. Goryashko, A.P. (2014). The Game Theory: From Analysis to Synthesis. *Cloud of Science*, 1, 1. URL <http://e.lanbook.com/view/journal/162263/page1>
19. Ansoff, I.H. (1969). *Business Strategy*. Harmondsworth: Penguin Books, 544.
20. Ansoff, I.H., Kipley, D., Lewis, A.O., Helm-Stevens, R. & Ansoff, R. (2018). *Implanting Strategic Management*: Springer International Publishing, 592.
21. Ansoff, I.H. (2016). *Strategic Management*. Springer, 236.
22. Ansoff, I.H. (1988). *The New Corporate Strategy*. Hardcover – International Edition: Wiley, 288.
23. Vihanskiy, O.S. (1998). *Strategic Management*. M.: Gardarika, 296.
24. Goncharov, V.N., Shalevskaya, E.Yu. (2018). Strategic Zone of Managing the Portfolio as the Unit of Analysis of the Development Potential of the Enterprise. *Econominfo*, 15(1). URL <https://cyberleninka.ru/article/n/strategicheskaya-zona-hozayaystvovaniya-kak-eninitza-portfel'nogo-analiza-rasvitiya-potenciala-predpriyatiya>.
25. Dumanska, K.S. (2015). The mechanism of elaboration of industrial enterprise strategy on the basis of system approach. *Khmelnitsky: FOP Melnyk*, 260.
26. Chaikovska, I., Fasolko, T., Vaganova, L. & Barabash, O. (2017). Economic-mathematical tools for building up a project team in the system of company's knowledge management. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 3 (87), 29-37.

JEL Classifications: A21

Khashimova Salima Nigmatullaevna

Ph.D. Associate Professor, Department of Corporate Governance,
Tashkent State Technical University, Uzbekistan

Gulomov Otabek Murodullayevich

Researcher,
Armed Forces Academy, Republic of Uzbekistan

OIL AND GAS SECTOR: CORPORATE GOVERNMENT DEVELOPMENT PROBLEMS

***Abstract.** It cannot be imagined without keeping the stable development of the oil and gas sector, which serves as a raw material base for the development of the petrochemical industry, not only in terms of the high growth rates of the Republic, but also the energy resource of not less than 7-8% annual. From this point of view, one of the most important problems in the development of the oil and gas sector is its inefficient management system.*

***Key words:** oil and gas sector, corporate, management, system, industry.*

Introduction

As a result of effective reforms implemented in Uzbekistan in a historically short period of time in various fields, our country occupies a worthy place in the world community. It should be noted that such a result is inextricably linked, above all, with the implementation of initiatives put forward by the head of our state in authoritative forums of the world community to ensure security and stability in the Central Asian region, at the same time, with the recognition by the international community of positive changes in the implementation of democratic principles and market reforms in the country.

Certainly, in our country during the years of independence, special attention was paid to ensuring the rights and freedoms of citizens, democratizing the state structure, deepening market reforms, creating the necessary guarantees in protecting private property, entrepreneurship, small and medium business, and positive work in this direction is also continuing.

In Uzbekistan, the scope of political, socio-economic, spiritual and legal reforms has been expanded, strategic programs have been adopted, aimed at developing various forms of entrepreneurship for sustainable growth of the national economy in the context of market relations and effective use of existing opportunities, creating an organizational and legal framework for this sphere, further developing them. improvement and liberalization of the economy. Currently, they are effectively implemented and give their results.

In this regard, the adoption of Decree 1 of the President of the Republic of Uzbekistan “On measures to introduce modern corporate governance methods in joint-stock companies” more than a year ago was of great importance. This document has laid a solid legal foundation for the broad attraction of foreign direct investment in the economy, a radical improvement in the efficiency of joint stock companies, and ensuring their openness and attractiveness for potential investors. At the same time,

the document served as the basis for the consistent and effective implementation of modern methods of corporate governance and the creation of favorable conditions for strengthening the role of shareholders in the strategic management of enterprises.

The time elapsed since the adoption of this Decree by the head of our state has shown the urgency and vital importance of carrying out work to further improve legal standards aimed at attracting foreign investments and managers to joint-stock companies, as well as creating favorable conditions for organizing corporate management in this direction.

It is necessary to emphasize that in order to meet the requirements of the Decree, during this short period of time, a number of laws and legislative acts were adopted in the country to organize and implement corporate governance, and the necessary system for their implementation was formed.

In particular, it is noteworthy that, in accordance with the resolution of 1 President of the Republic of Uzbekistan dated March 31, 2015, a Commission was established to improve the efficiency of joint stock companies and improve the corporate governance system.

As one of the aspects of the work carried out in this area, it should be noted that in order to fundamentally improve the system of training specialists in the field of corporate management and management, increase their professional level, and provide scientific and methodological support for the introduction of modern corporate management methods in Uzbekistan corporate governance.

It is necessary to recognize that today there is a growing need for studying and comprehensive analysis of the essence and meaning of such concepts as “corporate governance”, “corporate law”, their legal nature, history of occurrence, corporate governance models included in the legal and economic life of our society. developed states and the activities of these models. This promising direction opens up new facets and promising opportunities for further development not only of the economic sphere.

The relevant task of studying the activities of joint stock companies on the basis of international principles and practices was set by the head of state in the Decree "On the establishment of the Commission to improve the efficiency of joint stock companies and improve the corporate governance system" dated March 31, 2015. This document underlines the importance of developing proposals for the improvement of legislative and regulatory acts in the field of corporate law in the republic, taking into account a thorough analysis of foreign and national legislation in the field of effective corporate governance.

The legal streamlining of corporate governance in Uzbekistan is mainly carried out by the Civil, Labor, Economic Procedural Codes of the Republic of Uzbekistan, as well as by the Law of the Republic of Uzbekistan “On Joint Stock Companies and Protection of Shareholders' Rights”, as well as other legislative acts.

As a logical continuation of the work carried out in this direction in the current year, a new chapter entitled “Corporate Disputes Office” has been introduced into the Economic Procedural Code of the Republic of Uzbekistan. Improvement of legislation is aimed at ensuring effective protection of the rights of participants in corporate governance. The new chapter takes into account various aspects related to

cases of corporate disputes, the determination of the order in which cases of this category are considered in court.

At present, along with the terms “corporate governance” and “corporate law” that are increasingly being included in our legal and economic sphere, such a notion as “corporate disputes” also becomes relevant. And this concept also has its legal nature and history of origin. The introduction of such a rule into a procedural law naturally requires additional clarification of this term also in the Civil Code of the Republic of Uzbekistan, comprehensive disclosure of its legal nature, which will generally contribute to the further development of corporate governance and the legal culture of the participants in this process.

This direction can be a subject of actual and important discussion. The main thing is that discussion, search, study and analysis of laws and legislative acts that are most effective for our economy contribute to further improvement of the national legal framework that ensures the consistent development of entrepreneurship, the formation of the middle class in society, the creation of additional social conditions for the implementation of activities taking into account modern corporate governance practices. The active study, application and improvement of this direction opens up new opportunities in terms of the further progressive development of our society and the whole country.

Literature Review

The degree of elaboration of the problem. Various aspects of integration in the agro-industrial sector of the economy have been studied by several generations of scientists. The basic fundamentals of the problems of the formation and development of corporate integrated structures were laid in the works of N. D. Kondratiev, A. V. Chayanov, A. N. Chelintsev, I. Ansoff, M. I. Kulagin, V. I. Lenin, V. E. Motylev, Yu. V. Ivanov, M. S. Ilina, A. G. Tikhonov, I. A. Khrabrova and others.

A significant contribution to the development of a modern theoretical and methodological basis for managing the development and operation of corporate integrated structures of the agro-industrial sector of the economy was made by the works of G. V. Bepakhnotny, Yu., G. A. Baklazhenko, I. F. Khitskova, T. Keller, T. V. Kashanina, I. S. Shitkina, N. V. Kozlova, V. P. Alfereva, I. G. Dakhova, N. A. Dorofeyeva, A. M. Emelyanova, S. A. Zhidkova, S. P. Il'ina, A. M. Kirilenko, A. I. Afonichkina, M. G. Leshcheva, D. A. Zhdanov, A. V. Tkach, I. G. Ushacheva and others.

The modern concept of managing the development of corporate integrated structures requires the use of various methodological approaches, methods and models developed for socio-economic systems. Design methods and the process of choosing the structure of the control system are presented in the works of A. Cherchmen, B. D. Kosharsky, T. P. Baranovskaya, B. A. Lagoshi, V. N. Volkova, A. A. Denisova, G. V. Gorelova, N. Kh. Dzhharimova, E. V. Abyzova, A. E. Vostroknutova, N. N. Ivanova and others.

The works of R. Kaplan, D. Norton, M. Friedman, R. Ackoff, E. Kveyda, U. Ashby, B. occupy the central place of the theoretical and methodological framework devoted to the issues of strategic management and problems of managing organizations as complex socio-economic systems. Z. Milnera, R. A. Fatkhutdinova,

F. I. Peregudova, F. P. Tarasenko, V. S. Anfilatova, V. N. Spitsnadel, A. A. Polidi, G. L. Azoeva, I. V. Antonov, V. A. Barinov, V. M. Bautin, E. P. Golubkova, AB Goltsova, O. P. Ivanova, L. N. Petrova, B. G. Preobrazhensky, Z. P. Rummyantseva, L. N. Usenko, N.V. Sire Otkina, D.S. Sink, Yu. I. Treschevsky, I. I. Bazhina, E. V. Lutsenko, Yu. N. Chernyak et al.

An important place in the scientific direction, exploring the processes of formation and management of value added value chains (values), is occupied by the works of I. Ansoff, G. J. Bolt, F. Kotler, P. Drucker, U. King, E. Dihtlya, AM Gadzhinsky, G. B. Kleiner, V. I. Loyko, V. V. Krokmal, A. N. Tkachev, V. Ya. Gorfinkel, O. L. Gruzina, A. I. Khorev, G. Shmalena, S. Umarov, R. Muradov, A. Durmanov and others.

Materials and Methods

The oil and gas sector plays a crucial role in the structural transformation of the Uzbek economy. In 2012, it grew by 5.1% in GDP, 18.3% in the structure of industrial production and 23% in exports. Exports rose by 10.3% in the same period. The effect of the oil and gas industry on the economy is shown by calculating the multiplicative effect. Figure 1 shows that each of the growth in gas production increases to 2.8 times the production capacity for other industries. In the oil and gas sector, the average value of demand multiplier is 1.69, the oil extraction network is much higher - 1.85 demand multipliers. Figure 2 illustrates the influence of the oil and gas industry on transport, power engineering, machine building and metal processing, chemistry, science and technology, non-ferrous metallurgy, oil refining, housing and communal services and construction.

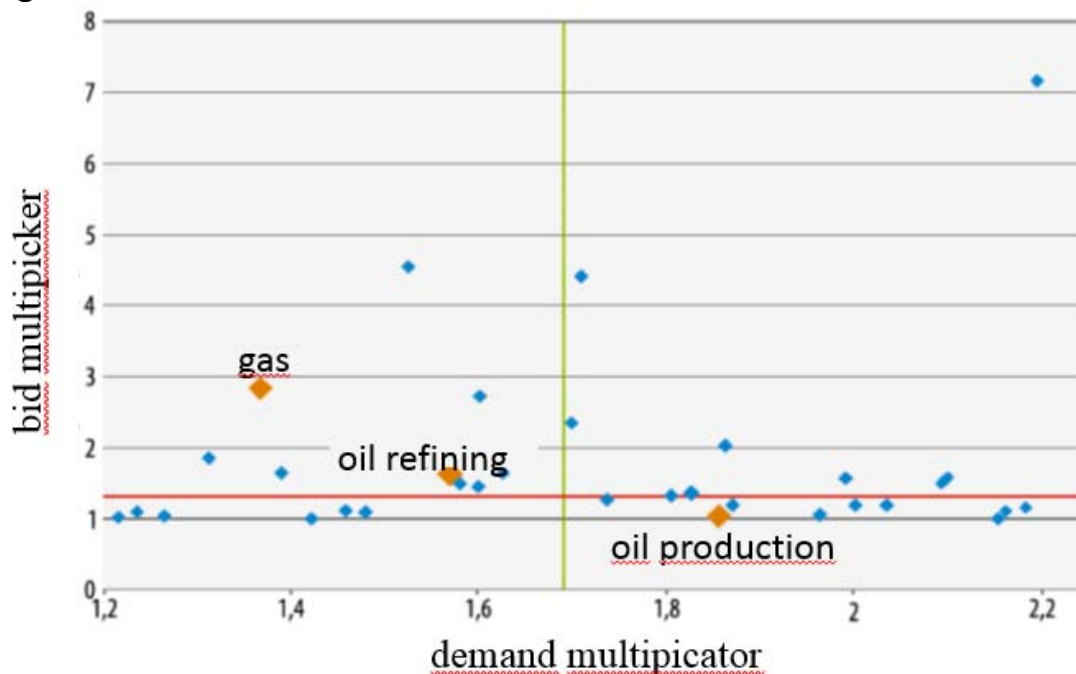

Figure 1. Gas and oil refining – other supply of oil and gas, demand determinant

Taking into account the planned large investment funds, the importance of addressing the effectiveness of network management efficiency will be further

enhanced. In 2011, the share of gas in the total volume of investments was 26.3%, oil and oil refining - 13.9%. In 2012, 17.1% of all investment funds accounted for this sector. In medium-term industrial development programs, 57% of all investments are in the oil and gas sector. The main focus of the project is to develop the oil and gas industry.

By 2020, the share of processing enterprises is expected to rise from 51% to 62%. At the same time, the share of the oil and gas sector in industrial production will increase by about 25-30%, taking into account the ongoing structural changes in the industry. However, in terms of quality, this should be another priority - the share of processing oil and gas raw materials.

In recent years, the foundation for the modernization of Uzbekistan's oil and gas industry, its corporate reorganization, and the establishment of a holding type vertical integrated oil and gas company, including a number of joint-stock companies and enterprises. However, the existing system of governance demonstrates its inefficiency today, which is reflected in the following:

1. Violation of legal norms of corporate governance in which joint-stock companies are both governors (both holders of the holding) and governed (as subordinate). This creates a conflict between the interests of the chief holding and its members.

2. The similarity of the responsibilities of the first and second level managers in the performance of an assignment. The unity of multiple segregation and functions results in decisions, including time limits for adopting strategic decisions. This is subject to legislative norms, ie each degree depends on the time frames of holding joint stock companies and supervisory boards and depends on the duration of the negotiation and settlement process. The dominant role of the field - the management of the bottom-third segment of the structure is diminished.

3. The inefficiency of financial flows and the financial flows in the financial sector and the lack of financial independence. Almost half of the money goes to NHC "Uzbekneftegaz" on the basis of special schemes controlled by financial authorities, the majority of which is directed to budget payments, which does not allow NHC "Uzbekneftegaz" to finance exploitation expenses and capital expenditures in time. Oil, gas condensate, natural gas, and petroleum products costs more than three-quarters of the prices are managed by financial authorities, which, in turn, depend on the price policy of the state. Coordination of the costs of importing necessary goods and equipment as well as the prolongation of the currency allocation process will not allow the effective and operational management of the company.

4. Avoid rational use of all types of resources. For example, some enterprises in the industry have a lot of unnecessary labor resources and others lacking material resources. The distribution of stock companies does not encourage the final results of the entire network business.

5. The tax burden on the network, due to the taxation of three times, dividends arising from one source of profit. The net profits are generated by the third-party companies - they pay dividends of 10% and calculate the dividends, and transfer these dividends to stock companies. The company will generate its profits from these dividends and pay 10% of taxes to Uzbekneftegaz, which in turn will pay dividends

on its shares by paying the same tax. Therefore, profit from one source is taxed on three occasions.

6. Low management structure of the central office of the Holding Company. Increasing the number of major investment projects focusing on the deep processing of hydrocarbons and the production of new types of products, with the creation of new joint ventures and the creation of new joint ventures, requires thorough and consistent monitoring. However, the existing structure of the holding does not imply such observation. This led to the continuous implementation of projects, poor quality of design estimates, and a lack of control over a number of joint ventures and production sharing agreements.

Thus, all this clearly impedes the implementation of major investment projects aimed at extracting and refining oil and gas raw materials, including limiting opportunities for the creation of modern oil and gas chemical industry.

Analysis and Discussion

Taking into account the aforementioned factors as well as the prospects of the oil and gas sector and the whole economy, further improvement of the management structure should be focused on the following tasks:

I. Network level:

a) introduction of modern methods of exploration of hydrocarbon exploration to ensure a high rate of growth of raw materials output. It is necessary to revise the planning and financing system of geological exploration works, as well as transfer it to the government level from Uzbekneftegaz, as it is organized by other geological exploration. It is important for foreign investors to be active in this area, but the overall strategy for geological exploration should be at government level.

b) Implementation of modern methods of production of hydrocarbons, increasing the level of subsoil use, mastering methods of extraction from deep and complex wells, reducing losses during extraction. This requires the introduction of modern control over technological processes on the basis of information and communication technologies.

c) introduction of modern ecologically safe technologies of geological exploration for the production of shale oil, and attraction of experienced foreign companies based on product sharing agreements for these purposes.

d) to ensure the rapid structural modernization of the industry with a high value added, first of all on the basis of oil and gas processing, to the extent of its growth.

e) Strengthen the management constraints associated with increased productivity and cost-effectiveness, control and optimization of financial flows through the introduction of modern information technologies and software in all areas of the network, including everywhere.

e) training of highly qualified personnel.

II. At the level of the company: In order to improve the efficiency of the organization and management of NHC "Uzbekneftegaz" in accordance with its tasks, it is proposed to: eliminate the three-tier management structure in geological prospecting, oil and gas extraction, construction and production machinery and switch to two-tier management structure dissemination of Uzgeoburneftgaz and Uzneftgazqazibalish JSC and their divisions. Transfer all earnings management

responsibilities to the relevant department of the Holding. Establishment of Neftgazservis Service Joint Stock Company; merger of Uzneftgazqurilishinvest and Neftgazmontaj, as well as construction structures within AK and UK under the holding, to the construction company NeftGazKurylys. Maintaining a three-tiered governance structure for the transportation of gas, as well as oil refining and sale of petroleum products.

In the works devoted to the problems of creation, functioning and management of corporate integrated structures, including and in the agribusiness sector, a wide range of issues are addressed. However, most studies address issues of managing corporate integrated structures from the perspective of solving a single problem, for example, integration, financial management, planning, and others. At the same time, there are unaffected problems related to the development of management methodology based on solving a set of interrelated problems integrated structures.

Conclusion

Thus, JSC Uztransgaz and Uznefteprodukt will continue to operate as a management structure, which is related to the specific features of production. At the same time, it requires the transfer of these seven enterprises to other branches of industry or government, as well as the reorganization of 84 enterprises with repetitive and / or the same activities. y UzLITIN Establishment of a single design institute or company at the base of the Neftegaz and transfer of all employees, technical and financial resources of Transgaz and Ungneftgazloyixa to UzLITINneftgaz; y The organization of the IT Department, which disseminates OJSC "Uzneftgazinformatika", which does not provide for the introduction of quality information solutions in order to improve the efficiency of the work in the sector and develops and controls the Holding's IT policy. Transfer of the rest of the tasks performed by OJSC "Uzneftgazinformatika" to outsourcing. y Changes to the structure of the central (executive) apparatus of the NHC "Uzbekneftegaz", which provides a three-tier management structure in many areas of the network's activities.

References:

1. Azzam A.M., E. Pagoulatos (1999), Vertical Relationships: Economic Theory and Empirical Evidence, in Vertical Relationships and Coordination in the Food System, ed. by G. Galizzi b L. Venturini, Physica-Verlag, Germany, pp. 9-20.
2. Colander D. The Complexity Revolution and the Future of Economics // Middlebury College Working Paper Series 0319 / Middlebury College, Department of Economics. 2003. P. 4.
3. Kruk M. Modern forms and mechanisms of corporate governance. M.: IE RAS, 2000.
4. Ansoff I. Strategic Management. M.: Economy, 1989.
5. Winslav Y. Formation of domestic corporate governance. // "Russian Economic Journal", 2001, №2.
6. Berkinov B. Corporate structures. T.: Publishing house of the national library, 2005.
7. Corporate management: A manual for students enrolled in the specialty 061100 "Management of organizations" / Mazur I.I. (and others) - Moscow: Omega-L, 2005.
8. Umarov, S. R. (2017). Innovative development and main directions of water management. Economy and Innovative Technologies, (1). Available at: <https://goo.gl/eEHSJK>. (in Uzbek).

9. Umarov, S. (2018). Scientific-theoretical basis of innovative development water resources of Uzbekistan. *Bulletin of Science and Practice*, 4(12), 409-415. (in Russian).
10. Durmanov, Akmal Shaimardanovich; Tillaev, Alisher Xasanovich; Ismayilova, Suluxan Sarsenbayevna; Djamalova, Xulkar Sayorovna & Murodov, Sherzodbek Murod ogli. (2019) Economic-mathematical modeling of optimal level costs in the greenhouse vegetables in Uzbekistan. *Revista ESPACIOS*. 40 (N° 10), (20) <http://www.revistaespacios.com/a19v40n10/19401020.html>
11. Durmanov, A. (2018). Cooperation as a basis for increasing the economic efficiency in protected cultivation of vegetables. *Bulletin of Science and Practice*, 4(8), 113-122.
12. Durmanov, A., & Umarov, S. (2018). Economic-mathematical modeling of optimization production of agricultural production. *Asia Pacific Journal of Research in Business Management*, 9(6), 10-21.
13. Durmanov, A. Sh., & Yakhyaev, M. M. (2017). Measures to increase the volume of exports of fruit and vegetables. *Herald of the Caspian*, (4).
14. Durmanov, A. Sh., & Khidirova, M. H. (2017). Measures to increase the volume of exports of fruit and vegetable products. *Economics*, (9), 30-34. (in Russian).
15. Durmanov, A. Sh. (2018). Foreign experience the organizational-economic mechanisms of improving the activities of greenhouse farms. *Economics and Finance* (7), 20-28.

Ibragimova Saodat Abdumuminovna,

Ph.D. Associate Professor, Department of Corporate Governance,
Tashkent State Technical University, Uzbekistan

Shagaipova Gulchehra Zinatullaevna,

Senior Lecturer, Department of Corporate Governance,
Tashkent State Technical University, Uzbekistan

MODERN PATTERNS OF DEVELOPMENT OF CORPORATE STRUCTURES IN UZBEKISTAN

***Abstract.** In the works of domestic and foreign scientists, the problems of creating and testing various economic and organizational forms of inter-sectoral interaction of subjects of the investment process in the building complex system are usually not tied to the creation of favorable conditions for each other to carry out investment activities in a regional market environment. The integration process is most often identified with mergers and acquisitions as part of the restructuring of construction enterprises as a strategy to increase the market value of enterprises. Currently, the process of rethinking approaches to the perception of this phenomenon. The existing polarity of opinions about the feasibility of the formation and functioning of various types of corporate systems of the construction complex in modern conditions, their focus on strengthening competitive positions and improving the efficiency of functioning of inter-branch complexes in relation to regions with low economic and investment activity stimulates research interest.*

***Keywords:** corporate management, economic and organizational forms, development, inter-sectoral interaction.*

Introduction

The transition of Uzbekistan to a market economy was accompanied by the emergence of a number of destabilizing factors, including the destruction of the vertical hierarchy of relations in the industry. Construction companies were invited to carry out transactions with each other on the basis of market principles of contracting in the absence of an adequate institutional framework. The functioning of construction organizations of various forms of ownership, organizational and legal forms in the new economic conditions revealed the relevance of many problems, the solution of which is connected with the need to develop a theory and methodology to ensure the effective operation of these organizations. However, the scale of the problems is such that the enterprises of the complex are unable to solve them by their own efforts.

The analysis of the investment susceptibility of the territory associated with the increase in production volumes as a result of the increase in the resources involved, and the investment ability of the construction to efficiently use resources in many works is carried out from the standpoint of the aggregate investment sectors of the economy. This approach is quite legitimate: it is due to the high degree of specialization of the construction industry, its direct dependence on other sectors of the economy. However, this approach, in our opinion, has not been brought to its logical conclusion. The lack of a positive effect of the activities of the construction

complex is explained by the fact that today the complex is not essentially a system, but is a set of independent market actors that interact rationally with each other.

Literature Review

The theoretical foundations of the research were classic works on the development of corporate structures M. Best, S. Brue, R. Hilferding, P. F. Drucker, D. Keynes, R. Coase, D. North, M. Porter, P. Samuelson, O. Williamson, S. Fisher, J. Schumpeter and others. The theory of organization and management, justified in the research of R. Akoff, I. Ansoff, A. D. Berlin, O. S. Vihansky, B. 3. Milnera, A. I. Naumova and others, has been further developed in the concept of forms and methods of management of integrated entities in the corporate sector of economies and Russia in the works of S. B. Avdasheva, V. E. Dementieva, V. Kondratiev, N. B. Sonkina, and others.

The results of work in the field of systemic interdisciplinary research V. G. Afanasyev, I. B. Gitlina, A. P. Gradova, V. S. Kabakov,

V. King, G. B. Kleiner, E. V. Popov, B. A. Reisberg, A. A. Rumyantsev, I. I. Sidorov, A. I. Subetto, U. Ashby, G. Haken, A. Hall, A.E. Shastitko and others served as the basis for the development of applied directions for the implementation of a systematic approach to the economy, including in the construction industry. Scientists A.N. Asaul, V.V. Buzy-Rev, A.A. Gorbunov, A.M. Nemchin, E.V. Pesotskaya, Ya. A. Rekitar, V.M. Serov, E.B. Smirnov, I.S. Stepanov, JI. M. Chistov and others.

Materials and Methods

The basis for improving the socio-economic efficiency and competitiveness of the national economy in modern conditions is, firstly, building up innovation and investment capital; secondly, the active use of the potential of large corporate entities and its diversification; thirdly, the availability and effective use of the natural resource potential, as well as the professional and educational level of society. In this case, it is not just about the formation of corporate structures, alliances and associations based on corporate principles, but about the formation of large corporations capable of becoming the core of the country's future economy, given that "the financial magnetism of large corporations is the reality of world economic relations" [1 10,11,12].

In practice (and in theory), a broad interpretation of the category of corporate governance is distributed from the standpoint of its essence, its real role, and its place in the system of socio-economic relations. In this case, there is a certain multi-layered, complex, multifunctional phenomenon, which cannot be defined only by the term "corporate governance" (which itself is interpreted quite widely) [2,13,14,15].

Corporate structures in the form of various kinds of organizational and structural entities are a social and production-financial system that has dynamism and develops on the basis of a number of basic principles, which include:

- creation of conditions for equal legal opportunities to own property within the framework of a certain corporate education;
- free choice of methods of interaction in the process of business activities;
- the realization of the interests of individual business participants through the unity of interests of corporate education;

- financial business enterprise while maintaining mutual interests, manifested in finding options for diversification of capital;
- connection of financial and production mechanisms in the framework of integrated corporate systems;
- implementation of the multiplication effects of integrating business in the joint interest [3,4,5,16].

The value of the emerging model of corporate governance and business in the economy as a whole, in our opinion, is due to a number of factors, such as:

- the optimal organization of the system of property rights in a corporation (and their delegation) serves as a motivation for restructuring and improving efficiency at the micro level;
- the historically emerging structure of the distribution of property in a corporation, which determines the specific national models of corporate governance and, accordingly, specific legislative concepts and models of government regulation;
- “transparent” model of corporate governance, where the rights of all types of investors (shareholders, creditors) are protected, which is one of the most important conditions for attracting investment at the micro level;
- a model of corporate governance, formed in close relationship with the development of the securities market and regulated by the state;
- a model of corporate governance and capital market structure, functioning through specific forms of market economy and defining differences in the organization and financing of corporations, the structure of industries, relations between entrepreneurs and employees;
- a micro-level corporate governance model, which is one of the main institutional components of economic growth.

Corporate structures in Uzbekistan are at the stage of transformational organizational and structural changes associated, firstly, with the need to create effective organizational forms and mechanisms for incorporating national interests into the business structure that would enhance internal organizational factors for balance and sustainability of companies, organizations of various types integration forms, and, secondly, increased factors that can reduce transaction costs in an active dynamic form under the influence of globalization processes, forcing you to search actively and effectively integrated organizational forms of corporate entities [5,7,8,9,17,18].

As the results of the study showed, the world experience of activity, corporate systems in their development go through a series of stages:

- horizontal integration with the development of industry corporations;
- vertical integration of corporations from different industries, providing a single technological chain;
- diversification of diversified corporations with decentralized management (matrix structures).

The corporate governance system of a single country has certain characteristics and distinctive features. However, many factors of corporate governance have a similar effect on the corporate governance system. This circumstance makes it

possible to operate with the concept of a corporate governance model that includes a certain set of components.

It follows from the above that according to the general features of the specific manifestation of the listed elements, it is customary to distinguish the Anglo-American, German and Japanese models of management of joint-stock companies.

Their coexistence in the leading countries of the world confirms: no model, firstly, has any clear advantages over the others and, secondly, is not considered universal for national economies [5]. Moreover, leading experts in the field of economic systems of transitional periods indicate the possibility of combining individual components of different models of corporate governance. In this case, the criterion is the degree of influence that the introduction of one or another instrument of corporate governance has on the achievement of economic growth.

In this regard, one should pay attention to the specifics of the interpretation of the concept of corporate governance. In our opinion, it should overlap with the definition of corporate law in its broad sense and be supplemented in part of expanding the object of corporate management: the status of an autonomous non-profit organization) and organizational structures that are not subjects of legal capacity (branches, groups of legal entities carrying out policy-consistency).

Thus, corporate governance is the management of the organizational and legal design of a business, the optimization of organizational structures, the construction of intra-and inter-company relations of the company in accordance with accepted goals.

In this regard, in the work considerable attention is paid to a systematic approach to the study of the principles and methods of management of enterprises and their development strategies. As the study showed, it is important to distinguish between the internal and external environment of the enterprise. So, if the goals, objectives, structure, personnel, technology largely depend on the activities of the enterprise itself, then the economic, political, social and resource potential (labor, natural resources, territorial location, infrastructure) constitute the external environment of the enterprise. It is in such a multifactor environment that enterprises, firms, companies are emerging, developing, achieving success, even ceasing to exist. On the basis of these principles, production, exploration (oil and gas fields), management, economic, legal, social, information systems are determined.

Modern patterns of development of corporate structures, in our opinion, are:

- concentration of capital (mergers and acquisitions, the creation of strategic alliances);
- globalization of activities (distribution of goods and services, creation of subsidiaries in the most attractive foreign markets);
- internationalization of capital (growth of transnational companies, attraction of the cheapest investments regardless of their country of origin);
- integration of industrial and financial capital;
- diversification of forms and activities;
- The use of new information technologies to provide communication, management and creation of new types of payment instruments and environments;
- consideration of the requirements of international standards for the regulation of national markets (capital, goods, services, labor).

Analysis and Discussion

The practical significance of the work is determined by its methodological value for socio-economic research on the problems of managing the development of the building complex at the regional level; the possibility of using theoretical and methodological developments of the author in the management of regional (municipal) and sectoral management systems in order to form an effective investment mechanism for various areas of socio-economic development, which is confirmed by the implementation documents.

Conclusion

The research materials can be used by regional government authorities in developing plans and programs for implementing investment policy, as well as business entities at various levels involved in the investment sector, in analyzing and forecasting the consequences of their development. The formulated conclusions and recommendations will allow to solve practical issues of improving the efficiency of integration relationships of business entities in the investment field.

References:

1. Ashurov Z.A. Problems of corporate bond market development. // The securities market of Uzbekistan in the conditions of socio-economic transformation of society. Materials of the scientific-practical seminar (September 24, 2018). - Tashkent: State Committee of the Republic of Uzbekistan; Tashkent State Economic University; National Center for Training New Markets; Center for Research on Privatization, Competition and Corporate Governance at the State Committee on Competition of the Republic of Uzbekistan, 2018. - p. 49-53.
2. Ashurov Z.A., Feldmeier G. Enhancement of the Teaching Competence and Professional Development. // ERASMUS + International Credit & Mobility. Proceedings of the 2nd scientific-practical conference (4 December 2018). - Tashkent: National Erasmus + Office in Uzbekistan, 2018. - p. 21-33.
3. Boutiques I.L., Ashurov Z.A. On the liberalization of conditions for issuing corporate bonds. // Newspaper "Exchange". - Tashkent, 2018, March 29, No. 35 (2358). - p.19.
4. Boutiques I.L. The concept of creation and development of venture financing in Uzbekistan. // Center for Research on Privatization, Competition and Corporate Governance at the State Committee on Competition of the Republic of Uzbekistan - T., 2018. - 9s.: the work of science. - Deposited by the Agency on Intellectual Property of the Republic of Uzbekistan 03/14/2018, No. 000725.
5. Kayumov R.I. Ways of development of the stock market of Uzbekistan. // Uzbekistan Republican Rivozhlantirishning Besht Ustuvor Ynalishi Büyich Karakutlar Strategy of Amalga Oshirishda and қ Tisodiotni Ryvozhlantirish Va Librellashtirish Masalari. Halkaro ilmiy-amalia conference materially ýýplami. - Tashkent: DBA, 2018. - B. 140-142.
6. Kayumov R.I. Problems of creating a megaregulator of financial markets in Uzbekistan. // The securities market of Uzbekistan in the conditions of socio-economic transformation of society. Materials of the scientific-practical seminar (September 24, 2018). - Tashkent: State Committee of the Republic of Uzbekistan; Tashkent State Economic University; National Center for Training New Markets; Center for Research on Privatization, Competition and Corporate Governance at the State Committee on Competition of the Republic of Uzbekistan, 2018. - p. 36-39.
7. Nedelkina N.I. The competitiveness of the real estate market: the nature and factors of increasing the competition of organizations. // The securities market of Uzbekistan in the conditions of socio-economic transformation of society. Materials of the scientific-practical seminar (September 24, 2018). - Tashkent: State Committee of the Republic of Uzbekistan;

- Tashkent State Economic University; National Center for Training New Markets; Center for Research on Privatization, Competition and Corporate Governance at the State Committee on Competition of the Republic of Uzbekistan, 2018. - p. 65-70.
8. Ashurov Z.A. Uzbekistan corporate corporation Bosharuv tizimi: tanidum taʼlil vaechimlar // Actual problems of development of corporate governance and competitive environment in the Republic of Uzbekistan. Collection of articles and abstracts of the Republican scientific-practical conference (May 12, 2017). - Tashkent: TSUE, 2017. - p. 26-30.
 9. Ashurov Z.A. Evaluate the corporate governance system of AO // Enterprise Management magazine. Tashkent, 2017. - №2 (116). Pp. 55-59. Umarov, S. R. (2017). Innovative development and main directions of water management. Economy and Innovative Technologies, (1). Available at: <https://goo.gl/eEHSJK>. (in Uzbek).
 10. Umarov, S. (2018). Scientific-theoretical basis of innovative development water resources of Uzbekistan. Bulletin of Science and Practice, 4(12), 409-415. (in Russian).
 11. Durmanov, Akmal Shaimardanovich; Tillaev, Alisher Xasanovich; Ismayilova, Suluxan Sarsenbayevna; Djamalova, Xulkar Sayorovna & Murodov, Sherzodbek Murod ogli. (2019) Economic-mathematical modeling of optimal level costs in the greenhouse vegetables in Uzbekistan. Revista ESPACIOS. 40 (Nº 10), (20) <http://www.revistaespacios.com/a19v40n10/19401020.html>
 12. Durmanov, A. (2018). Cooperation as a basis for increasing the economic efficiency in protected cultivation of vegetables. Bulletin of Science and Practice, 4(8), 113-122.
 13. Durmanov, A., & Umarov, S. (2018). Economic-mathematical modeling of optimization production of agricultural production. Asia Pacific Journal of Research in Business Management, 9(6), 10-21.
 14. Durmanov, A. Sh., & Yakhyaev, M. M. (2017). Measures to increase the volume of exports of fruit and vegetables. Herald of the Caspian, (4).
 15. Durmanov, A. Sh., & Khidirova, M. H. (2017). Measures to increase the volume of exports of fruit and vegetable products. Economics, (9), 30-34. (in Russian).
 16. Durmanov, A. Sh. (2018). Foreign experience the organizational-economic mechanisms of improving the activities of greenhouse farms. Economics and Finance (7), 20-28.
 17. Durmanov, A. Sh. (2018). Foreign experience the organizational-economic mechanisms of improving the activities of greenhouse farms. Economics and Finance (7), 20-28.

JEL Classifications: A21

Kilicheva Farida Beshimovna,

Ph.D. Associate Professor, Department of Corporate Governance,
Tashkent State Technical University, Uzbekistan

DEVELOPMENT OF THE THEORY INTEGRATION AND FUNCTIONING OF CORPORATE PRODUCTION SUBSYSTEMS

***Abstract.** The article considers the corporate aspect of market reforms in a transformational economy. The features of the emergence, formation and development of corporate property are investigated. Special attention is paid to the analysis of market corporate ownership and management, as well as the development of effective mechanisms for realizing the potential of the corporation.*

***Keywords:** corporation, aspect, market reforms, transformational economy, mechanism.*

Introduction

The modern market economy is characterized by a variety of forms of ownership with a predominance of private in it. One of the main trends, as noted by many researchers, in a market economy has become a trend towards integration and the creation of corporate integrated structures.

Speaking about corporate integrated structures, Yu.B. Winslav cites the following definition: “a group of legally or economically independent enterprises (organizations) conducting joint activities on the basis of consolidating assets or contractual (contractual) relations in order to achieve common goals”.

Literature Review

The degree of elaboration of the problem. Various aspects of integration in the agro-industrial sector of the economy have been studied by several generations of scientists.

In the works devoted to the problems of creation, functioning and management of corporate integrated structures, including and in the agribusiness sector, a wide range of issues are addressed. However, most studies address issues of managing corporate integrated structures from the perspective of solving a single problem, for example, integration, financial management, planning, and others. At the same time, there are unaffected problems related to the development of management methodology based on solving a set of interrelated problems integrated structures.

Materials and Methods

However, a number of scientists, for example, Solovyov N.V., Nabiev R.A., Volodin V.M., Alyushev R.Sh., et al. state that corporate integrated structures cannot be viewed simply as a mechanical group of enterprises and relationships and connections built between them. A corporate integrated structure is a qualitatively new formation (association) in which, at the interaction, production subsystems (organizations - participants of the integration process) make the most of their internal potential, which gives a qualitatively new concept - synergistic or systemic effect. In practice, this means obtaining a consolidated result that exceeds the sum of the results of companies or enterprises that act separately. The synergy effect occurs

due to the coordination of actions, the combination of complementary resources, reduction of transaction costs.

When uniting organizations into corporate integrated structures, there are three ways in world practice:

1. Horizontal integration.
2. Vertical integration.
3. Mixed integration.

Horizontal integration is characterized by the process of uniting organizations of one level or stage of production or sales of products, based on proprietary relations or contractual joint activity with the allocation of one or two management organizations to exercise control functions. This method of integration is aimed at ensuring market superiority through a unified management concept, building relationships with suppliers, consumers of products or customers and eliminates competition between participants in the integration process.

The development of the horizontal way of integration, as international experience shows, is conditioned by the desire of organizations to strengthen their positions in the market by introducing new industries, overcoming narrow specialization, inter-sectoral reinvestment of capital, and, as a result, production and sales of products at competitive prices.

Vertical integration provides for the integration of organizations, which are successive stages or technological stages of production and bringing it to the consumer.

Most often, the vertical method of integration is based on proprietary relations with the allocation of a single managing organization that performs the functions of monitoring different stages of production and sales of products. Thus, there is a closed technological chain, for example, the production of agricultural products, their processing, storage, delivery and sale through its own transport and shopping facilities.

Mixed, or vertically-matrix integration, provides for the creation of several vertically-integrated technological chains of production and sales of products. For example, the South Diversified Corporation agribusiness corporation has in its structure complete technological chains for growing relevant agricultural products, processing them and producing sausages and sausages, canned goods, confectionery, etc.

According to a number of scientists, the main stage in the development of corporate integrated structures is the development of horizontal integration and a shift in emphasis from the vertical principle of integration.

Vinslav Yu. B., Dementyev V. Ye., Melentyev A. Yu., Yakutin Yu. V. (International Academy of Corporate Management) in their research on the differentiation of various principles of integration, suggested such a concept as “corporate integrated structure” (KIS). Based on world practice and the main organizational and economic forms of organizations, they refer to the “KIS” group: large companies operating on the basis of divisional organizational structure, transnational corporations, holding companies, financial-industrial and contract groups, concerns.

A corporation (from the Corporation - an association) is a legal entity that, being an association of individuals or legal entities, at the same time has independence, i.e. is self-managing. In the general interpretation, a corporation is any association that has economic goals of activity. The corporation's legal independence from its member organizations provides it with benefits that are not available for other forms of associations, for example, for limited liability companies.

Entrepreneurs or founders very often when creating organizations use the form of joint-stock companies. In this regard, this form is predominant, and the term or concept of "corporation" relative to a joint stock company is a synonym.

In his works Kashanina T.V. notes that it is also a common approach in which any form of association of organizations and individuals that cooperate to achieve a single goal and operate under the same name, is called corporate associations or corporations.

Thus, we can conclude that explanatory dictionaries and special literature on the concept of "corporation" give ambiguous interpretations of this legal and socio-economic phenomenon of the modern economy. For example, the legal point of view interprets the term "corporation" quite universally and broadly, understanding the integral system or association that can act as a participant in legal relations.

Shitkina I.S., Kozlova N.V. In their studies, summarizing the experience of Russian scientists and specialists, they suggest corporations to include all types of economic societies and partnerships, as well as cooperatives, religious and public organizations, and other legal entities and their associations, whose activities are based on cooperative principles.

Thus, it can be concluded that a corporation is a term for any corporate integrated structure and can be used as a synonym for any organizational form of integration.

The universal business dictionary contains the following definition of a holding (from English. Holding - ownership) - a corporation, company, parent organization, management and control activities of other enterprises or organizations [170].

Foreign experience shows that holding companies have the greatest popularity due to the possibility of owning a controlling stake in organizations coordinated by it. At the same time, the holding company's own production potential may be absent and, accordingly, production or commercial activities are excluded. The first holdings were created at the beginning of the 20th century and have a long history. It is this fact that determines their great importance in the economy of Western countries and the legislative regulation of the procedures of creation and functioning.

According to a number of regulatory documents (Civil Code of the Russian Federation, Article 105, clause 1, Law on limited liability companies, article 6, paragraph 2, Law on joint-stock companies, article 6, paragraph 2), a holding company or holding is a system of commercial organizations consisting of a "management company" that owns controlling stakes in shares and / or shares of subsidiaries and subsidiaries (organizations). In addition to management activities, the management company can perform production functions. Subsidiaries include business companies whose actions are carried out when managing another (main) business company or partnership in accordance with the prevailing participation in

the authorized capital, or on the basis of an agreement between them or in any other legal way.

In the national economy, holdings are a young phenomenon, therefore their legal status is not defined at the legislative level, and the process of creation and operation is not fixed by the relevant regulatory documents. In this regard, the generally accepted concept and opinion on what to consider as a holding and what is its legal status is absent in legal and economic literature. As many researchers have noted, the concept of “holding” corresponds more to the economic content than the legal meaning.

Due to the fact that the status of a holding company or a holding company is not defined at the legislative level, the definition used in paragraph 1.1 of the Provisional Regulations on Holding Companies is used in national legal practice and theory. A holding company (holding company) is an organization, of any legal form, which has assets in the form of controlling stakes in other organizations. Moreover, the notion of “controlling stake” corresponds to any form of participation in the capital of an organization, which provides the owner with the unconditional right to approve or cancel decisions at the general meeting of shareholders or shareholders and in its management bodies.

The temporary provision on holding companies regulates that for holding companies there corresponds the organizational and legal form of open joint-stock companies (OAO), which is inconsistent with current economic realities, as well as trends in the development of legislation. For example, closed joint stock companies, limited liability companies can also act as a management company of the holding. In principle, a holding can be considered an individual entrepreneur (IP), which owns shares (shares) of other organizations and implements the functions of management and control over them. The legislation of Western countries, at least, does not prohibit the creation of holdings from any of the listed organizational and legal forms.

However, in national practice this issue is considered controversial. So, for example, according to Besaphotny G.V., Khitskova I.F., Yugai A.M. and others, a holding can be only an organization that has the possibility of acquiring controlling participation in other organizations and the possibility of doing business. Such an organization can only be an organization with authorized capital and financial assets, and such organizations are partnerships, joint-stock companies, limited liability companies, cooperatives. At the same time, associations, non-profit public associations and all kinds of organizations, other than banking ones, that do not have authorized capital, cannot become holding companies.

In the works of some scientists, classification of holding companies (holding companies) into groups “holding by law”, “holding by fact”, and “holding by contract” is carried out.

A holding company is recognized by law as an organization that initially has a larger share in the charter capital of another organization, for example, 50% and additionally one share or 51% or more shares. Accordingly, according to the law, it gives her the right to vote in matters of management and decision-making.

In a situation where an organization has a large number of shareholders, holding 5-10% of its shares may be sufficient to exercise control and have a decisive vote in an organization, which will exceed the number of shares held by other shareholders. A similar situation of the organization of holding companies is called “holding after the fact”.

The third group of holding companies may include organizations that have entered into a contract between themselves, in accordance with which one of the parties goes into direct subordination and management of the other party. Based on such a contract, the dominant organization governs, i.e. makes decisions and develops instructions or instructions that are binding on an organization subordinate. A similar idea found legislative consolidation only in Germany.

1. The method of exercising control functions of the management organization of production subsystems (subsidiaries):

- a property holding providing for the management organization to hold a controlling stake in the production subsystem;
- a contractual holding, providing for the management organization to exercise control over the activities of production subsystems on the basis of a concluded contract or contract.

2. Functions and types of work performed by the managing organization:

- net holding, which implies the absence of production activities of the management organization, which performs only the functions of management and control over the activities of subsidiaries on the basis of ownership of a controlling stake;

- a mixed holding, providing that, in addition to the functions of management and control over the activities of subsidiaries, the management company carries out various economic activities.

3. Industrial relations of organizations:

- an integrated holding, providing in its structure the presence of a production chain that provides a full technological cycle, for example, the production of agricultural products, their processing, transportation, storage, sales (vertical and vertical-matrix integration);

- a conglomerate holding based on the principles of horizontal integration.

4. The method of management and mutual influence of the organizations included in the association:

- a classic holding provides for the management organization to perform the functions of management and control over the activities of subsidiaries on the basis of ownership of the majority shareholding, while production subsystems (subsidiaries) usually do not own shares of the management organization. However, this possibility cannot be completely excluded. In some cases, subsidiaries own a small percentage of the holding’s shares;

- the cross holding envisages the ownership of a controlling stake in the participants in the associations. For example, a production organization owns a controlling stake in a financial institution (bank), and a bank owns a controlling stake in a production organization. Thus, there is a merger of industrial and financial capital.

Table 1

Characteristics of the advantages and disadvantages of the holding

Groups of factors	Advantages	Disadvantages
Organizational	<ol style="list-style-type: none"> 1. Synergistic effect 2. Self-tuning (adaptability) 3. Unified strategic planning and management of all members of the association 4. Transparent and clear separation of management and accounting functions 5. A greater margin of resistance to the adverse effects of the environment 6. Consolidated competitiveness of a group of organizations belonging to an association 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Striving for monopolization 2. Artificial restrictions on obtaining a synergistic effect. 3. Presence of risk of loss of management and control over corporate integrated structure 4. The risk of pursuing short-term goals and interests over long-term plans
Financial	<ol style="list-style-type: none"> 1. High level of financial stability 2. The ability to manage and control consolidated capital and assets that significantly exceed the capital and assets of the management organization 3. Free access to capital markets 4. Reducing financial risks 5. The possibility of diversifying the portfolio of assets 6. Optimization of tax burden 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Maintenance of the functioning of unprofitable organizations at the expense of consolidated financial resources 2. Lack of transparency in the movement and distribution of funds
Productive	<ol style="list-style-type: none"> 1. Effective management of diversification of activities 2. Creating and managing supply chains 3. Improving the efficiency of activities due to the concentration of production 4. Reduction of transaction costs 	<ol style="list-style-type: none"> 1. The desire to monopolize the market
HR	<ol style="list-style-type: none"> 1. Unified personnel management policy. 2. Creating conditions for staff development 3. Opportunity for professional growth and talent management 	<ol style="list-style-type: none"> 1. An insufficient number of highly qualified personnel who are able to use systemic advantages.
Other	<ol style="list-style-type: none"> 1. Brand promotion. 2. Creation of an investment-intensive subsidiary research organization 3. Entry into international markets 	<ol style="list-style-type: none"> 1. The risk of losses due to unsuccessful R & D.

Keller T. in his works formulated the advantages and disadvantages of holding systems based on the allocation of the following factors: organizational, financial, production, personnel, etc. Characteristics of the advantages and disadvantages of holding as a system are presented in Table 1.

As international experience shows, corporate integrated structures organized according to the holding principle play a positive role in the public sector

management process, which lacks market mechanisms and other external factors associated with corporate governance and threats of bankruptcy.

The public sector can use corporate integrated structures to solve many problems, which include the following:

1. Reducing the number of facilities subject to public administration, which implies the transfer of control functions over enterprises with state participation to corporate integrated structures. Due to the impossibility of increasing the number of officials in the office of public administration, the management by the ministries and departments of a large number of enterprises and their control are not very effective.

2. Increasing the autonomy of managers of enterprises with state participation from the intervention of officials, who very often pursue goals contrary to the development strategy of these enterprises. Similar disagreements with goals lead to inefficient activities of enterprises with state participation. At the same time, corporate integrated structures with state participation can play a buffer role between ministries and departments and the business sector.

3. Improving personnel policy. Holding companies are easier to find and appoint to managerial positions of subsidiaries experienced professional managers, more qualified than government officials who would otherwise be forced to participate in the management of all subsidiaries separately.

4. Improve monitoring, control activities of subsidiaries. It is easier for a holding company to solve the problem of stimulating individuals to whom monitoring is assigned; the possibilities for encouraging officials representing the state's interests in the management bodies of enterprises are limited by legislation.

5. Restructuring unprofitable enterprises that cannot be privatized due to their unattractiveness and cannot be closed for various social reasons.

Conclusion

Thus, we can conclude that the holding is a system of commercial organizations, which includes a "management company" that owns controlling stakes and / or shares of subsidiaries, subsidiaries whose activities are organized on the principles of vertical, horizontal or mixed integration with the purpose of effective management of the created advantages in organizational, financial, production, personnel and other spheres.

References:

1. Azzam A.M., E. Pagoulatos (1999), Vertical Relationships: Economic Theory and Empirical Evidence, in Vertical Relationships and Coordination in the Food System, ed. by G. Galizzi b L. Venturini, Physica-Verlag, Germany, pp. 9-20.
2. Colander D. The Complexity Revolution and the Future of Economics // Middlebury College Working Paper Series 0319 / Middlebury College, Department of Economics. 2003. P. 4.
3. Kruk M. Modern forms and mechanisms of corporate governance. M.: IE RAS, 2000.
4. Ansoff I. Strategic Management. M.: Economy, 1989.
5. Winslav Y. Formation of domestic corporate governance. // "Russian Economic Journal", 2001, №2.
6. Berkinov B. Corporate structures. T.: Publishing house of the national library, 2005.
7. Corporate management: A manual for students enrolled in the specialty 061100 "Management of organizations" / Mazur I.I. (and others) - Moscow: Omega-L, 2005.

8. Umarov, S. R. (2017). Innovative development and main directions of water management. *Economy and Innovative Technologies*, (1). Available at: <https://goo.gl/eEHSJK>. (in Uzbek).
9. Umarov, S. (2018). Scientific-theoretical basis of innovative development water resources of Uzbekistan. *Bulletin of Science and Practice*, 4(12), 409-415. (in Russian).
10. Durmanov, Akmal Shaimardanovich; Tillaev, Alisher Xasanovich; Ismayilova, Suluxan Sarsenbayevna; Djamalova, Xulkar Sayorovna & Murodov, Sherzodbek Murod oqli. (2019) Economic-mathematical modeling of optimal level costs in the greenhouse vegetables in Uzbekistan. *Revista ESPACIOS*. 40 (N 10), (20) <http://www.revistaespacios.com/a19v40n10/19401020.html>
11. Durmanov, A. (2018). Cooperation as a basis for increasing the economic efficiency in protected cultivation of vegetables. *Bulletin of Science and Practice*, 4(8), 113-122.
12. Durmanov, A., & Umarov, S. (2018). Economic-mathematical modeling of optimization production of agricultural production. *Asia Pacific Journal of Research in Business Management*, 9(6), 10-21.
13. Durmanov, A. Sh., & Yakhyaev, M. M. (2017). Measures to increase the volume of exports of fruit and vegetables. *Herald of the Caspian*, (4).
14. Durmanov, A. Sh., & Khidirova, M. H. (2017). Measures to increase the volume of exports of fruit and vegetable products. *Economics*, (9), 30-34. (in Russian).
15. Durmanov, A. Sh. (2018). Foreign experience the organizational-economic mechanisms of improving the activities of greenhouse farms. *Economics and Finance* (7), 20-28.

Kryshtal Galyna
PhD,
MAUP

CONCEPTUAL APPROACHES TO FORMING THE DIRECTIONS OF THE DEVELOPMENT OF SYSTEM SYNERGY OF THE STATE REGULATOR, ECONOMIC SECTOR AND THE BANKING SYSTEM

Abstract. The directions of development of systemic interaction of the state regulator, the economic sector and the banking system with the purpose of developing conceptual approaches of this interaction are considered.

Keywords: state regulator, banking system, economic sector, systemic synergy.

Introduction. The last decade has shown the need for the transition to an intensive model of synergy between the state regulator, the economic sector and the banking system. Therefore, for today it is extremely important to adopt a strategy for the synergy of the state regulator, the economic sector and the banking system and the realization of its tasks to solve the most acute problems of synergy in terms of the configuration of the country's financial and economic system, which determined the need to find a model that would ensure stability and the state regulator, and the economic sector, and the banking system, and the social sector from cyclical and cyclical fluctuations.

Literature review. The formation of such a financial-economic model in Ukraine is determined by a wide range of parameters of the external and internal range of action. In this context, the provisions of the program documents and strategic documents of the state regulator on the development of the economic sector, the banking system and the social sector are progressive, logical, thoughtful, and covering the investigated segments through a clear system of reform measures and ensuring its consistency with the requirements of current international and national standards, agreements and programs.

The features are reflected in works: Pezie J., Cherubina Yu., Luciano E., Vekatiato V., Rosenberg J., T. Schuermann, M. Moroni, A. Carnaglia, G. Miglona, D. Fantaztsini, A. Alekseeva., Sholokhova V.V., Sologodseva E.D., Penicasa G.I., Farrakhova I.T. However, insufficient attention has been paid to the problems of interaction between the state regulator, the banking and real sectors of the economy through combining the period of stimulation of financial and innovation activity, during the period of economic growth, with the help of regulation, in order to ensure sustainable economic development.

Results and discussion. At the same time, the work of the listed scientists and specialists is devoted to separate methods and aspects of modeling the interaction of the state regulator, the banking and real sectors of the economy, but do not It covers the problems of concentrating internal financial, organizational and regulatory

resources, focusing on secured sustainable co-ordination of the state regulator with the economic sector, the banking system and the social sector.

The purpose of the article is to study, evaluate the interaction of the state regulator, the banking and real sectors of the economy by combining the of concentrating internal financial, organizational and regulatory resources, focusing on secured sustainable co-ordination of the state regulator with the economic sector, the banking system and the social sector.

Analysis and current practice have shown that the design of such a model is a complex and complex economic task, the solution of which largely depends on the success of institutional reforms aimed at eliminating the problems and subordinates of the asymmetry of the information field by increasing the predominantly preventive and stimulating role of formal and informal institutes in this process.

Therefore, we believe that achieving the optimal synergy of the state regulator with the economic, banking and social sectors requires the development of a conceptual approach to ensuring their development and timely risk prevention in this synergy based on the principles of coherence, balance, reasonableness and integration of the methods and tools in use along the lines. strategic directions of economic policy.

The aim of the concept is to identify existing trends and predict the development of the synergy of the state regulator with the economic, banking and social sectors of Ukraine in order to formulate approaches for increasing interaction between the state and sectoral sectors, continuous monitoring and evaluation of changes, development of recommendations for promotion of positive effects and counteraction to the negative effects of this interaction.

The objectives of the concept are aimed at increasing the synergy of the state regulator, the economic sector, the banking system and the social sector; development and implementation of innovations in the economic sector to ensure the financial stability of the country's economy, the efficiency and security of the banking system, the formation of domestic long-term resources to stimulate lending to the economic sectors by the banking system, the development of a competitive market for banking services, increase the level of affordability of banking services both for the economic sector and for social.

The purpose and objectives of the concept are consistent with the strategy of the development of the banking system and the comprehensive program of development of the financial sector of Ukraine by 2020, which broadens the possibilities for implementation and emphasizes the practical significance of this concept for reforming the banking system, activating the financial market and improving the efficiency of the economic sector.

The proposed model of the synergy of the state regulator with the economic sector and the banking system showed the directions of influence in the interaction of these three participants.

In particular, in the interaction of the economic sector with the banking system, we have:

- the development of the market of innovations and the stock market increases the rates and levels of participation of banks of the second level in investment funds,

the structure of corporate governance in banking institutions, which in turn determines the dynamics of the banking component of the banking sector;

- intensification of integration processes leads to an increase in the participation of banks in the activities of the economic sector;

- the dynamics of market development affects the gradual shift of landmarks in the direction of the transition from universalization to banking specialization;

- demand in the market determines the specifics of the active operations of the bank, the structure of its portfolio;

- market development affects the performance of banks by their functions;

- the rate of interest on capital in the market affects the profitability of banking institutions;

- the price of economic resources, which is formed on the market, affects the choice of directions of the direction of bank capital.

In turn, the banking system also affects the economic sector: affects the supply of economic resources through the issuance of money and by defining the final characteristics of a part of the savings that forms the supply of economic resources; provides for the transfer of cash capital from some subjects of economic relations to others, which leads to equalization of rates of income from various types of entrepreneurial activity and creates objective conditions for the implementation of the trend of forming the average rate of return on the market; banks play the role of information processors in the market in terms of asymmetry of information and optimization of the characteristics of the supply of economic resources in accordance with demand; affects the market interest rate and transaction costs of the market; increases the efficiency of distribution and use of limited economic resources in the market; affects the level of competition and integration processes in the market; within the reproductive function implements the principle of balance of material and financial resources; within the framework of the allocation function of financial and credit provision of economic development participates in the formation and use of funds of funds, support of an efficient structure of capital; within the framework of the control function of the financial and credit support of economic development participates in the implementation of financial monitoring of the real money circulation; affects the demand for economic resources by raising overall business activity in the country, which leads to an increase in interest in the economic sector [1;2;4].

And as a consequence of the identified interdependencies and influences of the economic sector and the banking system on one another, we can draw the direction of the influence of the state regulator both on the economic sector and on the banking system to reduce the devastating flow of these two sectors and regulate their activities with respect to the social sector: norms and norms; price regulation; currency regulation; co-operation regulation; preferential loans; tax policy and tax incentives.

We have proposed new forms and developed a mechanism for modernizing the institutional infrastructure, which will result in the regulation of the nature, quality and direction of the state regulator's synergy with the economic, banking and social sectors at the level of subjects (at the micro level), sectors and sectors (on meso) and the economic system as a whole (at the macro level).

The theoretical and methodological basis of the proposed concept of the systemic synergy of the state regulator with the economic, banking and social sectors is based on the theory of asymmetry of information, communication and dynamic aspects, disclosed under the influence of the multi-directional movement of external and internal factors of uncertainty in the synergy of these sectors.

The search for methods and ways of elimination and reduction of problem issues, especially during periods of economic instability, was in the context of new trends in the development of forms and mechanisms of the synergy of the state regulator with the economic, banking and social sectors on a systematic basis.

The system of the developed concept can be observed in the interaction of the economic sector and the banking system, as well as the influence of the state regulator at the same time at the micro, meso- and macro levels on the data sectors and on the social sector, revealing the interconnection and interconnection of the elements of the system process of synergy in terms of interdependence of the results, which are ultimately generated by the subjects of the state regulator, the economic sector, the banking system and the social sector at each of these levels [3; 7;8].

The sources of systemic process of the sector's synergy process are due to the objective causes of their mutual influence, which change under the influence of cyclic fluctuations. This made it possible to distinguish the fundamental characteristics of the actual synergy of the state regulator, the economic sector, the banking system and the social sector in the present conditions: systemicity, dynamism, asymmetry, vulnerability, manageability and regulation, which manifests itself in the nature of the direction of the synergy process, which is determined in the aggregate of the sustainability of its development.

Despite the fact that the contradictions carry a positive charge, as a factor in the development of the system of synergy, the destructiveness of contradictions in both crisis and stable conditions of the country is complicated by the influence of a complex of destabilizing external factors such as the communication and dynamic aspect, which in turn leads to asynchronous regulatory measures, which form the problems on the way of interaction of the state regulator with the economic, banking and social sectors.

The preservation and deepening of the negative influence of problems in modern conditions, in turn, exacerbate the internal contradictions between the subjects of the banking and economic sectors, leading to the deployment of the asymmetry helix (asymmetry of goals, asymmetry of information, asymmetry of behavior, asymmetry of results), the effect of which significantly distorts expected effects (results) of synergy at all its levels.

The system in the study of the peculiarities of the synergy of the state regulator with the economic sector, the banking system and the social sector at the present time manifested simultaneously during the impact on the synergy process of rapidly changing macroeconomic trends in the study of the nature, quality and direction of the synergy process in the conditions of changing the phases of the economic cycle and the constant impact of the communication and a dynamic aspect. In connection with this, based on the theoretical conclusions, a scientific hypothesis was put

forward, the results of which were demonstrated by calculations on the basis of the developed model of economic - mathematical modeling [3; 9].

The obtained modeling results confirmed the validity of the hypothesis that the successful achievement of the synergy of the sectors considered by us, at all levels, is possible, under conditions of active interaction of sector entities both in the growth stage and in the downturn phase to minimize the problems through the implementation of preventive and stimulating policies regulation.

As the results showed, both in the context of the crisis and in the conditions of growth, the active involvement of the state regulator in the activities of the economic sector and the banking system is expedient, since the laying of these sectors as coordinator and regulator functions leads to irresponsibility in the activity of the economic sector, the passivity of the banking system, and as a consequence of the negative impact on the social sector.

Summing up, we can conclude that at the meso- and macro levels, the importance of state mix-regulation increases with each passing day, which in turn combines a set of various methods and tools of economic policy aimed at supporting structural changes in the economy and active participation in this process. subjects of the sectors we are studying.

At the same time, at the micro level, the synergy of the state regulator with the economic sector (namely, with enterprises) and second-tier banks should closely interact with the principles of validity, coordination of actions, responsibility, in accordance with the principle of countercyclicality. In our opinion, the manifestation of countercyclicality is the behavior of the subjects of the sectors we are studying, which often goes against the goals of each of the parties, especially in an unfavorable period of economic development.

The introduction of the principle of countercyclicality, in our opinion, should be temporary, and the costs of the banking system will be covered by economic development and growth, which sector entities can agree in advance and fix the agreements reached in the relevant agreements. We believe that countercyclicality can only be formed at the stage of economic growth, provided that the targeted regulatory policy is directed by the state regulator, and the initiative to implement the counter-cyclical principle should be built into the mechanism of the state regulator's synergy with respect to the economic sector, the banking system and the social sector, which in turn will enable: prevent the economic crisis by establishing the interaction of subjects of the sectors under study; accumulate the necessary system of resources for the banking system, for the future support of economic sector entities during times of crisis and instability.

The combination of causal and feedback elements in the system of the synergy of the state regulator, the economic sector, the banking system and the social sector determine the nature, quality and direction of the synergy process, achievement by the subjects of the studied sectors of external and internal effects and provided by the mechanism of synergy of the sectors studied [5].

Interaction of institutions for the assessment, regulation and allocation of resources, risk management, development of ethical norms and traditions of subjects - create conditions for the development of new and modification of traditional forms of

synergy, the implementation of which will be driven by priority areas of the synergy process, including taking into account the stages of the economic cycle: "Crisis", "recession", "growth", "rise", and, ensuring their interrelation with the objectives of economic policy: anti-crisis direction (active participation of the state in the implementation of stabilization support programs); Infrastructure direction (stimulation of domestic consumption based on the implementation of large-scale investment projects) and innovation direction (participation of the banking system in financing capital-intensive and high-risk projects).

The established link between the forms of state regulator synergy with the subjects of the economic sector, the banking system and the social sector is due to the endogeneity of the behavioral strategies of the subjects under study, which deforms the character, quality and direction of the synergy of the subjects at the micro, meso- and macro levels. Consider the forms of government regulator synergy with the economic sector, the banking system and the social sector at the stages of recession and crisis. At the micro level, we can observe two forms of synergy: public-private partnership and private partnership [6].

Applying in our study the mechanism of action "anti-crisis support" to the form of synergy of public-private partnership, it should be noted the principles laid down for the temporary participation of the state regulator in the framework of anti-crisis measures, in order to ensure the adequacy and availability of resources to support the most priority sectors of the economic sector.

The application of the principles of temporal participation of the state during the crisis period for the country's economy contributes to supporting the banking system and expanding the availability of resources of the banking system to the economic and social sectors. At the same time, the participation of the state regulator should not have a long-term character, orienting the banking system to the priority areas of sectoral policy of the economic sector. The main tools are used: expansion of refinancing, provision of budget loans to the economic and social sectors, and the use of a standard anti-recessionary set of guarantee instruments, subsidies and benefits, and redemption of shares.

Conclusion. The structure of ties that arise in the process of synergy between the state regulator and the economic sector, the banking system and the social sector is manifested in the controlled and regulated nature of them, giving the necessary vector a synergy. At the same time, the actions of the state regulator should not be sharp, episodic, as an answer to the problems that arise. For example, in relation to changes in the stages of the economic cycle, measures by the states should be preventive, providing for an assessment of the synergy development of the mechanisms and instruments used to regulate and stimulate.

In our opinion, the crisis scenario implies a conservative monetary and antimonopoly policy. At the forefront is support for price stability and overall financial stability of the economic, banking and social sectors as the main target of the NBU during this period. The key direction of regulation is temporary resource support for the subjects of the sectors under investigation, and the instruments of the state regulator in terms of stimulation should be directed solely at stimulating the

economic sector and the banking system to take independent measures to overcome the crisis.

Innovative scenario involves structural reforms in the economy, innovation and investment activity in the investigated sectors in order to reduce technological discontinuities. The key, in our opinion, is the innovative and regional forms of synergy of the sectors.

The concept of systemic synergy of the state regulator, the economic sector, the banking system and the social sector will be solved by solving an important economic problem caused by different perspectives and goals in the synergy of the investigated sectors that prevent the achievement of positive macroeconomic effects, and the introduction of practical recommendations, achievement of alignment of target benchmarks with the regulatory paradigm and the interests of economic, banking and social sectors.

References:

1. Mishchenko V.I., Slavianska N.H. Bankivski operatsii: pidruchnyk / za red. V.I. Mishchenka, N.H. Slavianskoi. – K.:Znannia, 2011. – S. 727. (Ukrainian)
2. Upravlinnia vidsotkovym ryzykom / T. Bludova, P. Harnydarov // Visnyk NBU - 2004. - № 10. - S.34–35. (Ukrainian)
3. Pobudova systemy ryzyk-menedzhmentu v komertsiiinomu banku / L. A. Bondarenko // Finansy Ukrainy.- 2003. - № 9. - S.85–93. (Ukrainian)
4. Vitlinskyi B. V. Ekonomichni ryzyk i metody yoho vymiriuvannia: pidruchnyk / B. V. Vitlinskyi, S. I. Nakonechnyi, O. D. Sharapov. - K.: IZMN, 1996. – S.362. (Ukrainian)
5. Dekret Kabinetu Ministriv Ukrainy “Pro systemu valiutnoho rehuliuвання i valiutnoho kontroliu” № 1593 vid 19.02.1993 r. // Pidpriemnytstvo i rynek Ukrainy, 1993. - № 3 - S.17. (Ukrainian)
6. Systema upravleniia ryskam y v banke / V.A. Ehorov // Fynansi. – 2003 - № 9 - S.78. (Ukrainian)
7. Ivchenko I. Iu. Ekonomichni ryzyky: Navch. posib. / I.Iu.Ivchenko// - K.: TSUL, 2012. – S. 304. (Ukrainian)
8. Petruk O.M. Bankivska sprava: Navch. posibnyk / za redakts. Prof. F.F.Butyntsia. – K. : Kondor, 2011. – S. 461. (Ukrainian)
9. Teoriia i praktyka upravlinnia riznymy vydamy ryzykiv u komertsiiinykh bankakh / Iu.Potiiko // Visnyk NBU - 2004. -№ 4 – S.58–60. (Ukrainian)

УДК 658.14./17

JEL Classification: G30

Nipialidi O.Y.,

PhD, Associate Professor, Ternopil National Economic University

Karpyshyn N. I.

PhD, Associate Professor, Ternopil National Economic University

Ніп'яліді О.Ю.,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань

Тернопільський національний економічний університет

Карпишин Н. І.

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія

Тернопільський національний економічний університет

Нипиалиди О.Ю.,

кандидат экономических наук, доцент кафедры экономической безопасности и финансовых исследований

Тернопольский национальный экономический университет

Карпишин Н. И.

кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов им. С.И. Юрия

Тернопольский национальный экономический университет

FINANCIAL SAFETY OF BUSINESS OWNER

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ВЛАСНИКА БІЗНЕСУ

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ВЛАДЕЛЬЦА БИЗНЕСА

***Abstract.** In the article essential characteristics of financial security at the level of the state, an entrepreneurial sector and subject of economic activity is analyzed. The essence of economic category "financial security of the business owner", its main tasks, functions and principles of activity is identified. The quantitative and qualitative of the results of activity of subjects of entrepreneurship in the sphere of economy in Ukraine is researched. The main threats that affect the financial security of the owner in the business environment and measures for their leveling are established.*

***Keywords:** security, owner, business, threat, entrepreneur, entrepreneurial activity, profit.*

***Анотація.** В статті досліджено сутнісні характеристики фінансової безпеки на рівні держави, підприємницького сектору та суб'єкта господарювання, а також ідентифіковано економічна категорія «фінансова безпека власника бізнесу», його основні завдання, функції та принципи діяльності. Проведено кількісно-якісне дослідження результатів діяльності суб'єктів підприємництва у сфері економіки в Україні. Встановлено головні загрози та небезпеки, що впливають на фінансову безпеку власника у бізнес-середовищі та заходи їх нівелювання.*

Ключові слова: безпека, власник, бізнес, загроза, підприємець, підприємницька діяльність, прибуток.

Анотація. В статті досліджені суттєві характеристики фінансової безпеки на рівні держави, підприємницького сектора та суб'єкта господарювання, а також ідентифіковано економічну категорію «фінансова безпека власника бізнесу», її основні задачі, функції та принципи діяльності. Проведено кількісно-якісне дослідження результатів діяльності суб'єктів підприємництва в сфері економіки в Україні. Встановлено головні загрози та небезпеки, що впливають на фінансову безпеку власника в бізнес-середовищі та заходи їх нівелювання.

Ключевые слова: безопасность, владелец, бизнес, угроза, предприниматель, предпринимательская деятельность, прибыль.

Постановка проблеми. Важливе місце в системі безпеки об'єктивно відводиться безпеці бізнесу. За її гарантування активно розвивається малий і середній бізнес, що важливо в контексті розвитку економіки та формування середнього класу, покращення рівня якості життя населення. Відповідно, важливим завданням регіональних та місцевих органів влади є створення сприятливих економіко-правових умов для розвитку бізнесу та економіки загалом. Разом із тим, найбільш важливою функціонально-структурною характеристикою безпеки підприємницьких структур традиційно вважається фінансова складова, що виражає забезпеченість суб'єктів підприємництва фінансовими ресурсами, характеризує їх фінансову стійкість, ліквідність, а також ефективність фінансово-господарської діяльності.

Відтак, для власника бізнесу актуалізувались проблеми ефективного забезпечення фінансової безпеки та управління нею. Власник повинен не тільки знати мету своєї комерційної діяльності, але й передбачати основні конкурентні переваги та недоліки суб'єктів на ринку та позиції конкурентів, забезпечувати виконання оперативних планів та стратегічних задач. Кожне його рішення, повинно бути спрямоване на подолання можливої загрози для бізнесу чи реалізації додаткової вигоди, несе багатоваріантні наслідки, що потребують досконалого вивчення та прогнозування. Отже, важливим постає питання формування та підтримання на належному рівні фінансової безпеки власника бізнесу, з огляду на його стратегічні цілі та задачі.

Постановка задачі полягає у визначенні особливостей завдань та функцій власника бізнесу, а також функціонування механізму його фінансової безпеки. Для цього виникає необхідність в дослідженні наукових підходів до трактування сутності фінансової безпеки на рівні держави, підприємницького сектору та суб'єкта господарювання з метою встановлення головних загроз, що впливають на фінансову безпеку власника у бізнес-середовищі та заходів їх нівелювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку теорії та практики фінансової безпеки суб'єктів підприємництва присвячено праці вітчизняних та зарубіжних вчених М.Д. Алексєєнко, Г.А. Андрощука, О.Ф. Балацького, О.І. Барановського, В.В. Вітлінського, В.М. Геєць, К. С. Горячева, М.І. Зубок, О.І. Захарова, М.С. Букіна, Л.А. Ключко, І.П. Козаченко, В.В.

Коваленко, В.І. Мунтіян, В. Ойкен, І. Шумпетер, Я. Корнаї та ін.

Слід зазначити, що низка питань стосовно фінансової безпеки власника бізнесу залишається недостатньо розглянутою. В сучасних умовах необхідним є удосконалення завдань та методів забезпечення фінансової безпеки активів власника, незалежності його бізнесу, захисту прав власності тощо.

Виклад основного матеріалу. Переважна більшість підприємців починають свій бізнес із поєднання ролі власника й управлінця. Це природно, проте треба усвідомлювати, що це насправді дві різних професії, і рано чи пізно по мірі зростання бізнесу роль управлінця доведеться віддати найнятому працівникові. Власник бізнесу, як і будь-яка інша професія має свої права та повноваження з одного боку й обов'язки – з іншого. За своєю функцією вона відрізняється від керівника компанії або топ-менеджера, адже власник створює бізнес із метою задоволення своїх особистих цілей. Насамперед, це є фінансове забезпечення себе та своєї сім'ї, створення належного рівня життя, самореалізація тощо. Отже, власник вкладає у справу свій капітал, знання та досвід із надією отримати примноження своїх здобутків. На відміну від цього, керівник просто обмінює свій час й час своєї команди на гроші, користуючись своїми знаннями та вміннями.

На законодавчому рівні визначається, що для керівництва господарською діяльністю підприємства власник (власники) безпосередньо або через уповноважені органи чи наглядова рада такого підприємства (у разі її утворення) призначає (обирає) керівника підприємства, який є підзвітним власнику, його уповноваженому органу чи наглядовій раді. Керівник підприємства, головний бухгалтер, члени наглядової ради (у разі її утворення), виконавчого органу та інших органів управління підприємства відповідно до статуту є посадовими особами цього підприємства [3].

Таким чином, основними відмінними функціями власника й управлінця є в тому, що власник як інвестор повинен стежити за ефективністю своїх активів й інвестицій, ставити завдання та критерії оцінки так, щоб задовольнити свої особисті цілі, з якими він прийшов у бізнес. Керівник же є інструментом реалізації цих цілей, він орієнтований більше на операційне керування, короткострокову прибутковість і виконання стратегії власника.

Зазвичай відбувається еволюція власника за такою послідовністю:

Етап 1. На стадії створення компанії власник повинен завжди мати конкретні цілі та мету, для чого він заснував певний вид бізнесу. Він є тим, хто повністю та зазвичай інтуїтивно керує стратегічною й операційною роботою компанії.

Етап 2. Зі зростанням бізнесу у власника з'являється потреба в систематизації та налагодженні бізнес-процесів, установленні чітких правил за якими працюватиме організація. Для цього, постає необхідність у найманому працівникові у вигляді виконавчого директора, а власник стає вже генеральним директором або Chief Executive Officer (CEO), тим самим знімаючи із себе частину операційної діяльності. Наприклад, компанія GP-group дослідила співвідношення співвітчизників-управлінців та іноземців-управлінців на вищих керівних постах у 100 компаніях. До цієї сотні потрапили чотири вітчизняні

компанії та дев'ять компаній з іноземними інвестиціями. У цих компаніях всі управлінські посади обіймають наші співвітчизники-найманці. Інші 87 компаній виявилися представництвами великих мультинаціональних корпорацій. Наймані українські топ-менеджери обіймають перші посади в 49 з них і відповідно у 38 компаніях керівні посади займають менеджери-іноземці. З'ясувалося, найбільший ефект зусилля найманих топ-менеджерів приносять у банківській, інвестиційній та промисловій сферах, у той час як у сфері торгівлі, поліграфічного, консультаційного та аудиторського сервісу, страхування лідирують ті компанії, де важелі управління перебувають у руках безпосередніх власників [4, с.72].

Етап 3. Чим системнішою й стабільнішою стає компанія, тим більше власник розуміє, що може втратити ефективність і наймає керівника на посаду CEO, а сам стає акціонером. Основна ціль – запобігти конфлікту інтересів та надлишковій концентрації влади у руках однієї людини.

Етап 4. Звільнившись від операційної діяльності, власник починає розвивати свою активність за межами колишнього бізнесу й стає інвестором із відповідною філософією поведінки. Однак, на якій би стадії власник не перебував, його професія вимагає виконання низки зобов'язань, порушення яких найшвидше призведе до краху бізнесу. Типові завдання для власника бізнесу зображено на рисунку 1.

Отже, основну роботу, яку повинен контролювати і чим керувати власник – це фінанси. Ключовими фінансовими показниками для власника мають бути вартість і ліквідність бізнесу, його рентабельність, рентабельність продажу, стан активів, робочий оборотний капітал, бюджет, грошові потоки тощо. Все це фіксується та обчислюється за допомогою основних форм фінансової звітності, таких як баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал. Цей блок, мабуть, перший і найважливіший із того, що повинен контролювати власник.

Часто люди, які є засновниками бізнесу, займаються своєю справою і не приділяють належної уваги забезпеченню фінансовій безпеці своїх активів, так як вважають, що їхньому бізнесу ніщо не загрожує. Слід пам'ятати, що не завжди все так як здається. Будь-який бізнес потребує захисту від загроз які можуть виникнути в будь-який момент. Фінансову безпеку свого бізнесу власнику необхідно забезпечувати з самого початку життя бізнес-проекту, подбавши про заходи безпеки заздалегідь можна мінімізувати втрати у разі виникнення непередбачуваних ситуацій.

При цьому, слід констатувати про недостатність дослідження в науковому та законодавчому просторах поняття «фінансова безпека бізнесу» і «фінансова безпека власника бізнесу». Для визначення сутнісної характеристики даних дефініцій необхідно розмежувати суть категорій фінансова безпека «підприємства», «підприємницької діяльності», «підприємництва», «суб'єктів підприємництва», «суб'єктів господарювання», як сектора економіки.

Загалом, фінансова безпека є поняттям системним, оскільки вона пов'язує окремі країни, регіони, господарюючі суб'єкти, політику, економіку, фінанси

тощо. Отже, на макрорівні фінансова безпека являється складовою економічної безпеки держави, що характеризується збалансованістю фінансів, достатньою ліквідністю активів; наявністю необхідних грошових, золотовалютних активів; ступенем захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин між суб'єктами, наявністю імунітету до негативного впливу зовнішніх та внутрішніх факторів; стійкістю функціонування фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської бюджетної, податкової, інвестиційної систем; збалансованістю механізмів регулювання і саморегулювання та забезпечення ефективного функціонування економіки в цілому [1, с. 28-30].

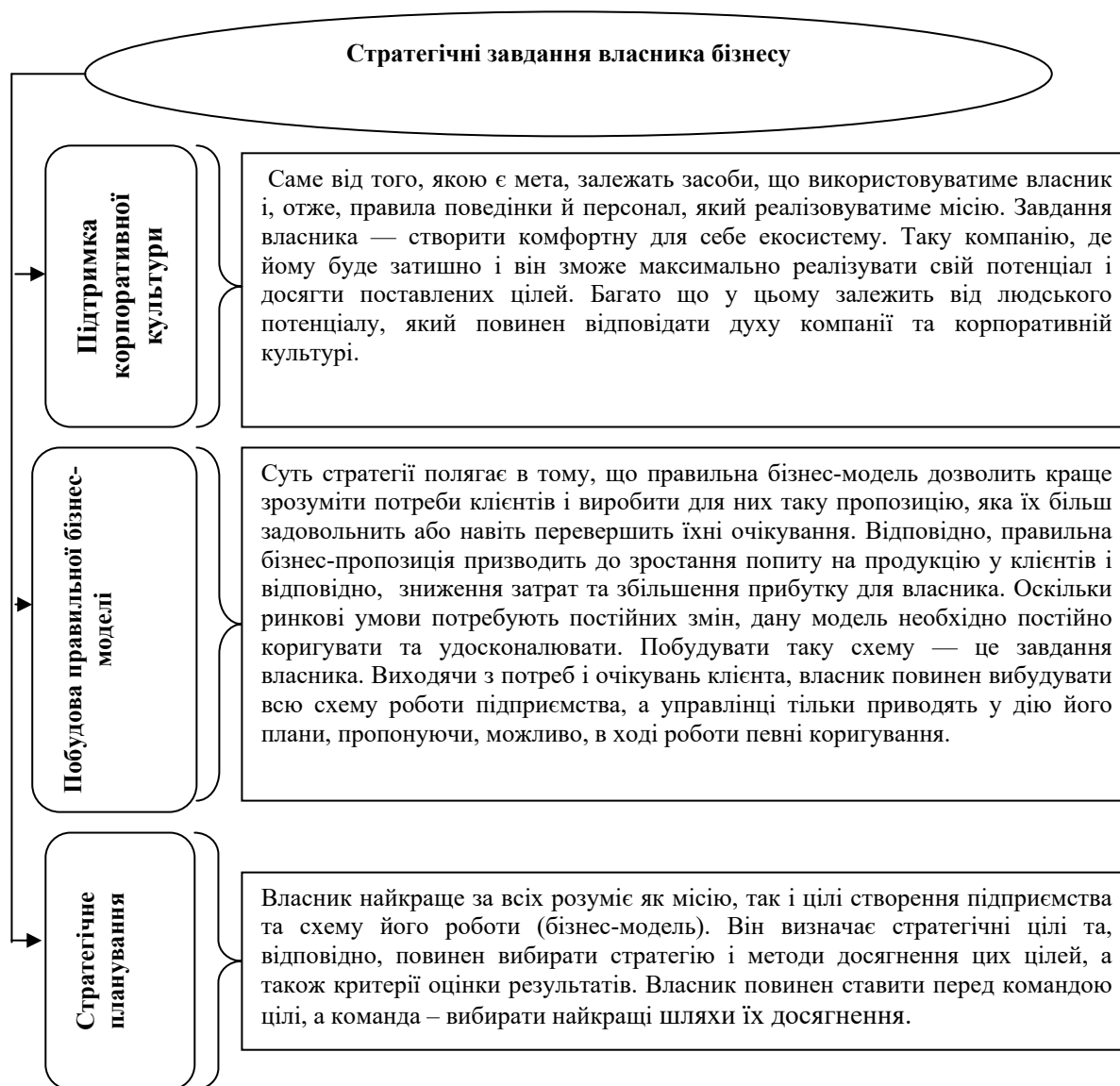

Рис. 1. Завдання власника, для використання їх при організації управління бізнесом

Фінансовою безпекою також вважається стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від зовнішніх та внутрішніх загроз у фінансовій сфері.

Для визначення понятійного апарату «фінансової безпеки підприємства» необхідно звернутись до ст. 62 Господарського Кодексу України, згідно з яким

підприємство є самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування (або іншими суб'єктами) для задоволення суспільних та особистих потреб через систематичне здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності [3].

Отже, згідно чинного законодавства підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності. Термін «фінансова безпека підприємства» є синтезованим поняттям, яке інтегрує в собі сутнісні характеристики категорій «економічна безпека підприємства» і «фінанси підприємств». Ці категорії достатньо широко розглядаються в сучасній літературі, що дозволяє, на нашу думку, використовувати їх теоретичну базу під час дослідження сутнісних характеристик поняття «фінансова безпека підприємства» як самостійного об'єкту управління (рис. 2).

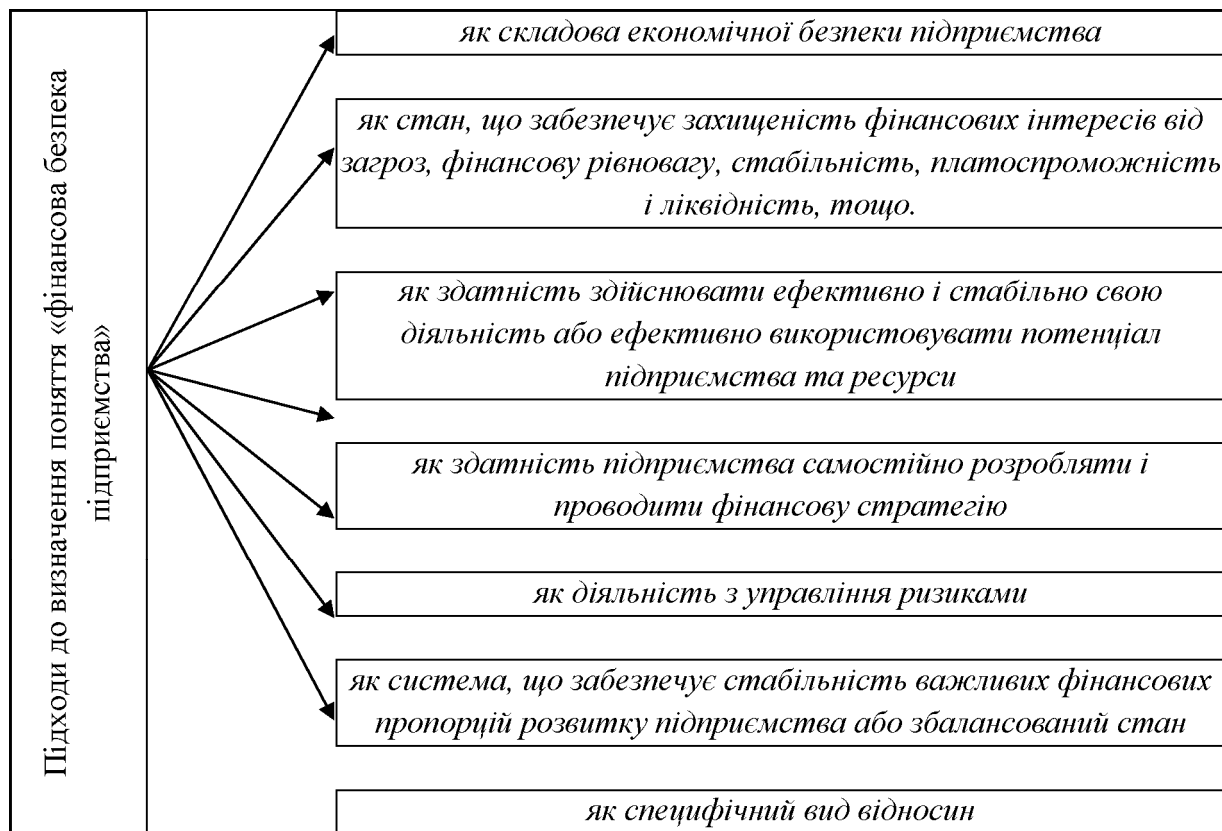

Рис. 2. Підходи до трактування поняття «фінансова безпека підприємства» [1; 2; 6; 10; 12].

У сучасних мінливих та висококонкурентних умовах, все більше необхідно звертати увагу на фінансову безпеку підприємництва. Охарактеризувати явище підприємництва, дослідити його всебічно, виявити фактори, на які воно має вплив та які впливають на нього, не просто. І це пов'язано з такими характеристиками підприємництва, як неоднорідність та динамізм. Слушно із цього приводу висловився німецький вчений П. Верхан про те, що «...важко знайти таку ж складну та неоднорідну сферу діяльності, як

підприємництво. У ринковому господарстві воно реалізується на перехресті економіки, політики, техніки, юриспруденції, психології та етики» [2, с. 56].

На нашу думку, це визначення цілком характеризує це явище, адже його дуже часто ототожнюють з бізнесом, і відповідно, підприємця із власником бізнесу.

Підприємництво (підприємницька діяльність) – це основний вид господарської комерційної діяльності, яка здійснюється суб'єктами господарювання, яких називають підприємцями, від свого імені і на свій ризик на постійній основі. Ця діяльність направлена на досягнення наміченого результату (одержання прибутку або підприємницького доходу) шляхом найкращого використання капіталу і ресурсів економічно відокремленими суб'єктами ринкового господарства. Основними складовими цього поняття є:

1. Підприємництво як особливий вид діяльності вимагає від суб'єктів цієї діяльності певного способу мислення, особливого стилю і типу господарської поведінки.

2. Підприємництво як самостійна діяльність передбачає свобод і самостійність суб'єктів цієї діяльності в різних напрямках.

3. Підприємництво як господарська діяльність передбачає організацію і управління господарським процесом незалежно від виду і сфери діяльності фірми або індивідуального підприємництва.

Підприємець здійснює господарську комерційну діяльність від свого імені і на свій ризик. Підприємець – це особа, яка вкладає власні засоби в організацію справи і приймає на себе особистий ризик, пов'язаний з його результатами, а також всю повноту відповідальності за кінцеві результати діяльності як індивідуальної, так і колективної. Підприємницька діяльність здійснюється на постійній основі, а не на основі одноразових угод [11].

Поняття «суб'єкт підприємництва», стосовно якого розглядається дія механізму фінансової безпеки, є комплексним, багатоскладовим. Господарський Кодекс України не містить чіткого визначення поняття «суб'єкт підприємницької діяльності», формулюючи його опосередковано через поняття «господарська діяльність» і «суб'єкт господарювання». Можна вважати, що поняття суб'єкта господарювання та суб'єкта підприємництва співвідносяться як загальне і часткове, що впливає із формулювання цих понять у Господарському Кодексі (ст. 42), коли підприємництво визначається як вид господарської діяльності. Найбільш суттєвою ознакою, що відрізняє підприємницьку діяльність, є її мета - отримання прибутку. Проте, господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність). Основні засади правового регулювання некомерційної діяльності містяться у главі 5 Господарського кодексу України, а комерційної (підприємницької) – у главі 4 Господарського кодексу України.

Сукупність суб'єктів господарювання поділяється на:

- господарські організації та громадян України, іноземців та осіб без громадянства (ст. 55, ч. 2);

- суб'єкти мікропідприємництва, малого, середнього та великого підприємництва (ст. 55, ч. 3) [3].

Таким чином, суб'єкт підприємницької діяльності може бути як юридичною (складне підприємництво), так і фізичною особою (просте підприємництво). Державний класифікатор організаційно-правових форм суб'єктів господарювання [15] надає суб'єктам підприємницької діяльності іншим, ніж підприємства (100), господарські товариства (200) та кооперативи (300) нижчу за рівнем ієрархії розрядність (від 910 до 995) [7].

Розглядаючи поняття «фінансової безпеки підприємництва» як один із видів забезпечення безпеки бізнесу, необхідно зазначити, що вона займає провідне місце серед всіх інших видів безпеки. Більшість вчених дотримуються лінії, яка базується на визначенні фінансової безпеки держави, тільки екстраполюють її на мікрорівень. Загалом, фінансову безпеку суб'єкту підприємництва представляють як певний механізм, що з одного боку, забезпечує стабільність фінансової системи господарського суб'єкта шляхом використання захисних фінансових інструментів, а з іншого - забезпечує її ефективність шляхом організації раціонального використання фінансових ресурсів. Отже, вона відображає рівень захищеності і безпечності ведення підприємцями новаторської господарської діяльності на відповідному ринку, пов'язаної із залученням ресурсів, ризиком, є закономірною та має на меті систематичне отримання прибутку.

Таким чином, спираючись на визначення фінансової безпеки, що пропонуються науковцями, можемо виділити ключові риси фінансової безпеки суб'єктів підприємництва: забезпечує рівноважний та стійкий фінансовий стан; сприяє ефективній діяльності суб'єкта підприємництва; дозволяє на ранніх стадіях визначити проблемні місця в діяльності організації; нейтралізує кризи та запобігає банкрутство.

В свою чергу, бізнес – це спочатку організація виробництва, економічна діяльність, а потім вже, власне комерційна. Бізнес робиться заради одержання доходу (прибутку) від результатів діяльності у найрізноманітніших сферах - виробництві і торгівлі товарами та послугами, банківській та страховій справах, при проведенні транспортних, орендних і багато інших операцій як видів діяльності. Доцільно зазначити, що бізнес є поняттям більш широким, ніж підприємницька діяльність, оскільки до бізнесу відноситься здійснення будь-яких одноразових комерційних угод у різних сферах діяльності, які направлені на одержання доходу. Власник бізнесу визнається законом за особою, діяльність якої характеризується такими ознаками: укладання угод, здійснення інших господарських операцій у вигляді підприємництва; здійснення підприємницької діяльності від свого імені, тобто як самостійного економічного суб'єкта ринкових відносин. Засновник бізнесу як майбутній інвестор вкладає в справу гроші, а по завершенні справи або деякого ділового циклу одержує прибутку.

Отже, можна зробити висновок що, поняття «підприємництво» означає діяльність, пов'язану з новаторством, підвищеним венчурним ризиком, з новою якістю одержуваних результатів. Поняття «бізнес» означає репродуктивну

діяльність, тобто виробництво продукції і послуг здебільшого за відомими технологіями [9, с.130].

Доцільно констатувати той факт, що й сутнісне значення дефініції «фінансової безпеки власника бізнесу» є дещо ширшим, ніж «фінансова безпека суб'єкта підприємництва». Базуючись на ключових характеристиках фінансової безпеки, враховуючи визначення, розроблені різними науковцями пропонуємо власне трактування сутності фінансової безпеки власника бізнесу, що полягає у здатності його здійснювати свою фінансово-господарську діяльність ефективно і стабільно протягом невизначеного періоду часу, шляхом укладання комерційних угод в будь-якій сфері діяльності та використання сукупності взаємопов'язаних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати рівень захищеності активів, забезпечити незалежність бізнесу, прав власності та нівелювати вплив ризиків внутрішнього і зовнішнього бізнес-середовища.

В умовах сьогодення, особливо гостро на практиці стало питання забезпечення фінансової безпеки власника бізнесу. На наш погляд, власник в процесі розробки стратегії бізнесу щодо забезпечення його фінансової безпеки, перш за все, повинен передбачати:

- аналіз щодо формування механізму фінансової безпеки;
- оцінку можливого рівня загроз щодо фінансової складової у системі господарської діяльності. Так, необхідно чітко вирізняти усі особливості ведення господарства середніми та малими підприємствами з метою виявлення фінансово-економічних загроз, які дуже часто мають місце в сучасному бізнесовому світі;
- визначення та ідентифікацію факторів, що мають вплив на попередження, мінімізацію чи повну ліквідацію негативних наслідків реалізації дестабілізуючих чинників;
- контроль та оцінка ефективності дії системи фінансової безпеки.

Отже, з самих початків створення бізнесу, власнику необхідно розробити алгоритм функціонування механізму фінансової безпеки на основі логічно-структурної схеми розподілу руху фінансових і матеріальних ресурсів. Інакше кажучи, ефективність підприємницької діяльності визначається оптимальним формуванням та використанням фінансових потоків, тому як зниження рівня ризику ліквідності, фінансової стійкості та платоспроможності залежить від збалансованості фінансових потоків. Таким чином, чітко сформований механізм фінансової безпеки забезпечує збалансованість дій усіх його структур та створює основу для попередження внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечуючи сталий розвиток відповідно до обраної місії.

Ще важливе питання, це є рівень організаційного забезпечення механізму фінансової безпеки. Воно, наразі є першочерговим саме тому, що приватні підприємці при розробці і створенні своїх служб безпеки не завжди дотримуються вимог, які б забезпечували безперебійне функціонування малих підприємств. На багатьох таких підприємствах взагалі відсутні фахівці фінансового моніторингу, роботу яких виконує керівник чи головний бухгалтер, що дуже часто призводить до правопорушень у сфері фінансових операцій як всередині підприємства, так і за його межами.

Щодо цього приводу Л.В.Гнилицька справедливо зазначає, що створення підрозділу економічної безпеки в рамках традиційної бухгалтерії недоцільне, тому що лише управлінський облік, неформалізовані дані про загрози мають цінність в управлінні економічною безпекою підприємства, тож основними стають дані фінансового аналізу, оцінювання ризиків та специфічні індикатори безпеки, в той час як бухгалтерська звітність носить допоміжний характер [1, с.143]. Це впливає на стійкість підприємницьких структур щодо різного роду економічних змін та фінансових викликів, пов'язаних, у першу чергу, з інфляційними процесами в країні.

Як показує досвід, малі підприємства частіше за все користуються послугами зовнішніх спеціалізованих приватних організацій: консалтингових, охоронних, інформаційних і ін. До них відносяться: реєстраційні палати, фірми по підбору і атестації кадрів, кредитні бюро, що надають інформаційні послуги з ділового реноме партнерів, центри маркетингових досліджень, приватні охоронні й детективні організації і ін.

Середні підприємства використовують комбіновану систему безпеки. З одного боку, у разі потреби вони можуть одержувати послуги від зовнішніх організацій, а з іншого – активно опиратися на можливості своїх служб і підрозділів, зокрема, юридичної, фінансової, маркетингу, охорони, техніки безпеки, кадрів, економічного аналізу, пропускового режиму, діловодства й ін. В цілях підвищення ефективності діяльності служб і підрозділів із захисту економічних інтересів фірми на підприємстві повинен бути створений відповідний відділ або призначений один із керівників, відповідальний за економічну безпеку.

Служба економічної безпеки (СЕБ) на крупних підприємствах виконує зазвичай певні функції, тобто охорони виробничої діяльності підприємства та захист комерційної інформації від несанкціонованого доступу, упровадження спеціальних інформаційних систем для протидії одержання комерційних таємниць, виявлення та нейтралізація можливих каналів витоку конфіденційної інформації в процесі виробничої діяльності, забезпечення охорони приміщень, устаткування, продукції, персоналу підприємства від неправочинних дій конкурентів [10, с.100].

Досліджуючи динаміку результатів діяльності суб'єктів малого, середнього і великого бізнесу в Україні можна констатувати, що за останні роки немає суттєвих змін та зрушень у кращу сторону (табл. 1). Аналізуючи дані табл. 1, можна помітити, що починаючи з 2014 року, в Україні спостерігається зменшення загальної кількості суб'єктів господарювання великого, середнього і малого підприємництва.

Позитивні зрушення відбулися в 4 з 10 основних компонентів дослідження (реєстрації підприємства; отримання дозволу на будівництво; підключення до систем енергозабезпечення; реєстрації власності; отримання кредиту; захисту прав міноритарних інвесторів; оподаткування; міжнародної торгівлі; забезпечення виконання контрактів; вирішення проблем неплатоспроможності).

Показники структурної статистики суб'єктів підприємництва за розмірами [8]

Рік	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Загальна кількість	1600127	1722070	1932161	1974318	1865530	1805059
Великі	698	659	497	423	383	399
у % до загальної кількості суб'єктів	0,04	0,04	0,03	0,02	0,02	0,02
Середні	20189	20983	15906	15203	14832	14937
у % до загальної кількості суб'єктів	1,26	1,22	0,82	0,77	0,80	0,83
Малі	344048	373809	324598	327814	291154	322920
у % до загальної кількості суб'єктів	21,51	21,71	16,80	16,60	15,61	17,89
Фізичні особи-підприємці	1235192	1325925	1591160	1630878	1559161	1466803
у % до загальної кількості суб'єктів	77,19	77,00	82,35	82,60	83,57	81,26

Основна питома вага в 2017 році у загальній кількості підприємств традиційно припадає на ФОП – 81,26%; малі підприємства 17,89%; середні - 0,83%; великі - 0,02% [8]. У цілому в сфері малого та середнього підприємництва з урахуванням ФОП зайнято близько 40% зайнятого населення працездатного віку. При цьому, Україна в рейтингу Світового банку щодо легкості ведення бізнесу за результатами проведеного дослідження «Doing Business-2018» посіла 76 місце. Порівняно з 2017 р. позиція покращилася на чотири пункти (рис. 3).

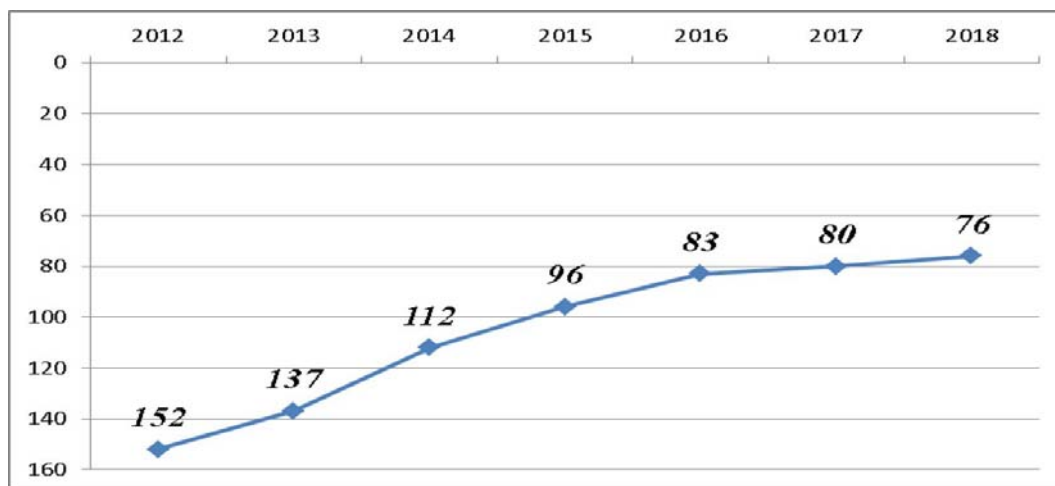

Рис. 3. Україна у рейтингах Doing Business [13]

Суттєве покращення позицій можна відмітити лише у двох з них - «отримання дозволу на будівництво» за яким Україна посіла 35 місце, проти 140 у рейтингу 2017 р. та за показником «оподаткування» (43 місце, проти 84) [13].

Серед внутрішніх загроз, що впливають на фінансову безпеку у бізнес-середовищі можна виділити: навмисні або випадкові помилки менеджменту в області управління фінансами підприємства, пов'язані з вибором стратегії

підприємства, управлінням й оптимізацією активів і пасивів підприємства; непрофесіоналізм основного кадрового складу; помилки при організації інформаційної безпеки; недостатня увага до організації стратегічного планування та кризового менеджменту; порушення договірних зобов'язань тощо. Якщо внутрішні загрози прямо залежать від кваліфікації керуючого апарату і, отже, можуть бути вчасно виявлені та локалізовані, то зовнішні загрози, що відображають загальне економічне середовище в країні, у деякій своїй частині локалізовані бути не можуть. У цьому випадку, власник має створити системи спостереження за проявом даних загроз, обов'язково враховувати їх у своїй діяльності, намагатися запобігати їхнім наслідкам шляхом створення страхових чи резервних фондів. Нині всі підприємницькі структури користуються послугами інноваційних фондів і комерційних банків, бірж та інших інститутів ринкової інфраструктури.

Проведені нами дослідження показують, що в класичному вигляді для ефективного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств застосовуються наступні методи управління: інституційно-правові, адміністративні (організаційно-розпорядчі), фінансово-економічні, організаційно-технологічні, інформаційні, соціально-психологічні [6, с.14] (Рис.4).

З метою зміцнення фінансової безпеки і нівелювання небезпек та загроз для підприємницьких структур ми пропонуємо застосовувати інституційно-підприємницький метод. Саме даний метод охоплює елементи формування фінансової безпеки на інституційному (зовнішньому) та підприємницькому (внутрішньому) рівнях; комплекс інструментів превентивного та активного захисту, формування інституційно-правового середовища; фінансове забезпечення управління загрозами, моніторинг та контроль досягнення цілей для зміцнення фінансової безпеки підприємств. Формування інституційно-правового середовища для протидії загрозам лежить в площині:

- конструктивної дії НБУ щодо грошово-кредитної політики;
- удосконалення податкового, митного законодавства зовнішньоекономічної діяльності;
- активізації правоохоронних органів у боротьбі з корупцією;
- впровадження механізму відповідальності державних службовців;
- розвитку інституту приватної власності, аудиту та страхування;
- розвитку фінансового ринку;
- моніторингу політики сприяння розвитку малого бізнесу.

З метою прискорення процесу реформування в системі державного контролю у сфері господарської діяльності України для підвищення рівня довіри і партнерства між державними органами і суб'єктами господарювання є дотримання законодавства щодо перевірок контролюючими органами.

На підприємницькому (внутрішньому) рівні комплекс інструментів зміцнення фінансової безпеки включає:

- оцінку та моніторинг бізнес-середовища з позиції можливих загроз фінансовій безпеці підприємства;

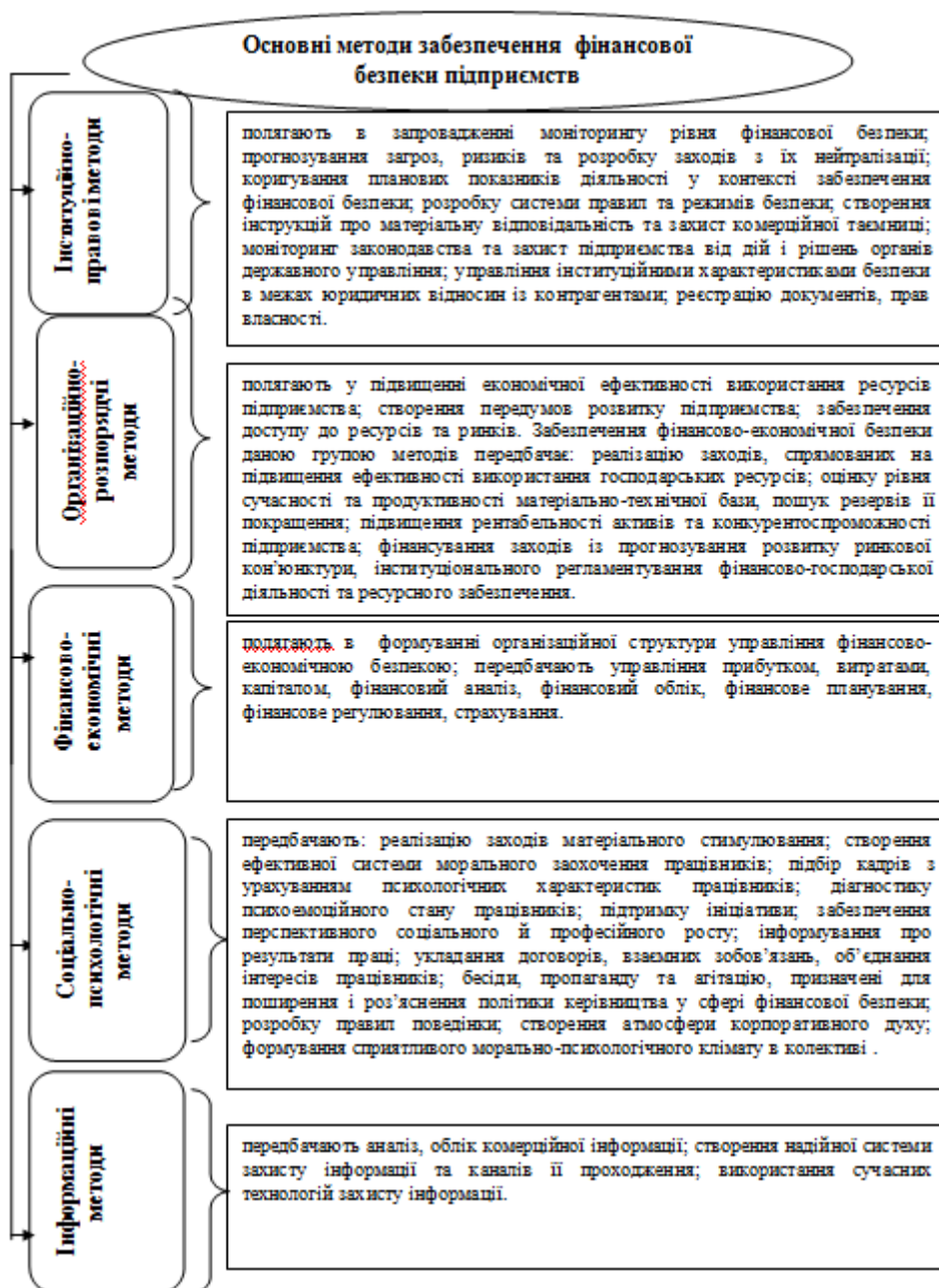

Рис. 4. Методи забезпечення фінансової безпеки підприємств та їх характеристика

- забезпечення прозорості структури власності та облікової політики підприємства;
- правове оформлення установчих документів, активів, товарних знаків тощо;
- захист інсайдерської (неоприлюдненої) інформації про емітента;
- використання державних та недержавних інформаційних ресурсів;
- шляхи оптимізації раціонального виробництва та застосування нових технологій;
- впровадження механізмів стимулювання і відповідальності працівників підприємства;
- застосування сучасних високоефективних технологій;

- введення принципів соціальної відповідальності, корпоративної культури;
- аналіз фінансово-господарської діяльності, фінансування захисту від ризиків та загроз;
- моніторинг і ефективне управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, у тому числі з обов'язкових платежів;
- відмову від ведення подвійної бухгалтерії, фінансову незалежність, ревізію ризикових і банківських договорів.

Висновки. Власнику бізнесу доцільно враховувати власну ієрархію завдань щодо забезпечення фінансової безпеки, які передбачають наявність суттєвих внутрішніх та зовнішніх небезпек та загроз, результати первинної оцінки рівноважності грошових потоків, розподілу фінансових ресурсів. Виходячи з цього, механізм забезпечення фінансової безпеки доцільно розглядати як сукупність чітко визначених заходів, які здійснюються суб'єктами забезпечення фінансової безпеки, по створенню надійних умов гарантування захисту об'єкту фінансової безпеки від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз. Уточнення сутності поняття «фінансової безпеки власника бізнесу» та її місце в загальній системі безпеки, забезпечать логічності у прийнятті відповідних управлінських рішень з підтримки необхідного рівня такої безпеки як у часовому, так і просторовому вимірі для захисту бізнесу. При цьому, система заходів щодо підвищення рівня фінансової безпеки в сучасних реаліях повинна здійснюватися за центрами відповідальності, керівники яких несуть відповідальність за виконання поставлених завдань. Впровадження в практику центрів відповідальності (в т.ч. за рівнем безпеки) дасть можливість якісно вдосконалити процеси формування розподілу та споживання прибутку, побудувати систему управління, яка відповідає сучасним вимогам господарювання.

До головних загроз фінансовій безпеці бізнесу в Україні належать рейдерство, фінансова нестабільність банків, що обслуговують підприємства, менталітет та недбалість працівників під час виконання посадових обов'язків, неправильне податкове планування, неправомірні дії осіб, що здійснюють податкові перевірки, оперативних співробітників і слідчих, недосконалість нормативно-правової бази для роботи бізнесу тощо. Для нівелювання потенційних загроз власнику доцільно застосовувати інституційно-підприємницький метод управління протидії загрозам. Даний метод повинен залучати організаційно-економічні, адміністративно-правові важелі і методи цілеспрямованого впливу на процес ведення господарської діяльності та отримання прибутку і реалізацію комплексних цільових програм-планів досягнення достатнього рівня фінансової безпеки підприємства.

Бібліографічні посилання:

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізм забезпечення): Монографія / О. І. Барановський. - К. : КНТЕУ, 2014. - 759 с.
2. Верхан П.Х. Підприємець. Його економічна функція та суспільно-політична відповідальність / П. Х. Верхан. - К. : Юрінком, 1994. - 60 с.

3. Господарський кодекс України із змінами і доповненнями, внесеними Законом України №1701-VII від 14. 10. 2014 // ВВР [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15> .
4. Герганов Л. Д. Розвиток професійної компетентності кваліфікованих фахівців морського профілю в навчальних центрах судноплавних компаній: тенденції та перспективи / Л. Д. Герганов // Науковий вісник Херсонської державної морської академії. - 2015. - № 2. - С. 71-78.
5. Гаврилова Т. В. Управління фінансовою безпекою підприємства / Т.В. Гаврилова // Науковий вісник: Фінанси. Банки. Інвестиції - 2013. - № 4 (13).С. 103-106.
6. Ганущак Т. В. Методи управління фінансовою безпекою підприємства / Т. В. Ганущак// Наука й економіка. - 2012. - № 3 (27). - С. 13-17.
7. Класифікація організаційно-правових форм господарювання: Державний класифікатор України ДК 002:2004 [Електронний ресурс] // Режим доступу - <http://law.leschishin.org/nor007.php> [Загол. з екрану].
8. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Осовська Г.В. Основи менеджменту: Навчальний посібник / Г.В.Осовська, О.А.Осовський.– К:Кондор, 2006.– 664 с.
10. Пластун О.Л. Система фінансової безпеки суб'єктів підприємництва / О.Л.Пластун // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2007. – №1. – С.100-107.
11. Підприємницьке право і підприємницька діяльність в Україні [Електронний ресурс] // Режим доступу - <http://mycurator.com.ua/art4u484.html>
12. Сорокіна О.М. Зміст дефініції «фінансова безпека» / О.М.Сорокіна // Торгівля і ринок України - 2009. - Вип.28.Т.3. – С.270-274.
13. DOING BUSINESS-2018. Україна в рейтингу Світового банку легкості ведення бізнесу [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/doing-business-2018-ukrayina-v-reytingu-svitovogo-banku-legkosti-vedennya-biznesu>

References:

1. Baranovs`ky`j O. I. Finansova bezpeka v Ukrayini (metodologiya ocinky` ta mexanizm zabezpechennya): Monografiya / O. I. Baranovs`ky`j. - K. : KNTEU, 2014. - 759 s.
2. Verxan P.X. Pidpry`yemecz`. Jogo ekonomichna funkciya ta suspil`no-polity`chna vidpovidal`nist` / P. X. Verxan. - K. : Yurinkom, 1994. - 60 s.
3. Gospodars`ky`j kodeks Ukrayiny` iz zminamy` i dopovnennyamy`, vneseny`my` Zakonom Ukrayiny` #1701-VII vid 14. 10. 2014 // VVR [Elektronny`j resurs]. - Rezhy`m dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15> .
4. Gerganov L. D. Rozvy`tok profesijnoyi kompetentnosti kvalifikovany`x faxivciv mors`kogo profilyu v navchal`ny`x centrax sudnoplavny`x kompanij: tendenciyi ta perspekty`vy` / L. D. Gerganov // Naukovy`j visny`k Xersons`koyi derzhavnoyi mors`koyi akademiyi. - 2015. - # 2. - S. 71-78.
5. Gavry`lova T. V. Upravlinnya finansovoyu bezpekoyu pidpry`yemstva / T.V. Gavry`lova // Naukovy`j visny`k: Finansy`. Banky`. Investy`ciyi - 2013. - # 4 (13).S. 103-106.
6. Ganushhak T. V. Metody` upravlinnya finansovoyu bezpekoyu pidpry`yemstva / T. V. Ganushhak// Nauka j ekonomika. - 2012. - # 3 (27). - S. 13-17.
7. Klasy`fikaciya organizacijno-pravovy`x form gospodaryuvannya: Derzhavny`j klasy`fikator Ukrayiny` DK 002:2004 [Elektronny`j resurs] // Rezhy`m dostupu - <http://law.leschishin.org/nor007.php> [Zagol. z ekranu].
8. Oficijny`j sajт derzhavnoyi sluzhby` staty`sty`ky` Ukrayiny` [Elektronny`j resurs]. - Rezhy`m dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Osovs`ka G.V. Osnovy` menedzhmentu: Navchal`ny`j posibny`k / G.V.Osovs`ka, O.A.Osovs`ky`j.– K:Kondor, 2006.– 664 s.

10. Plastun O.L. Sy`stema finansovoyi bezpeky` sub'yektiv pidpry`yemny`chtva / O.L.Plastun // Visny`k Sums`kogo nacional`nogo agrarnogo universy`tetu. – 2007. – #1. – S.100-107.
11. Pidpry`yemny`cz`ke pravo i pidpry`yemny`cz`ka diyal`nist` v Ukrayini [Elektronny`j resurs] // Rezhy`m dostupu - <http://mycurator.com.ua/art4u484.html>
12. Sorokina O.M. Zmist definiciyi «finansova bezpeka» / O.M.Sorokina // Torgivlya i ry`nok Ukrayiny` - 2009. - Vy`p.28.T.3. – S.270-274.
13. DOING BUSINESS-2018. Ukrayina v rejty`ngu Svitovogo banku legkosti vedennya biznesu [Elektronny`j resurs]. - Rezhy`m dostupu: <http://edclub.com.ua/analytika/doing-business-2018-ukrayina-v-reytyngu-svitovogo-banku-legkosti-vedennya-biznesu>

JEL Classification: A21

Rustamova Dilbar Rustamovna,

Senior Lecturer of the Department “Economic Theory”
Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers,
Uzbekistan

Pulatkhodjaeva Saidakhon Alisherhon kizi,

Dosimov Zhavokhir Rustamovich,
students of “Management”

Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers,
Uzbekistan

MODERN PROBLEMS OF MANAGEMENT OF CORPORATE INTEGRATED STRUCTURES OF AGRO-INDUSTRIAL SECTOR OF ECONOMY

***Abstract** The agro-industrial complex (AIC) is a real sector of the economy, largely determining food security and the very existence of the country. Modern conditions of international policy and the chosen course of the government of Uzbekistan set the agrarian sector new strategic tasks aimed at full import substitution of agricultural products in the parameters set by the Doctrine of Food Security of the Republic of Uzbekistan, increasing the competitiveness of agricultural products in the domestic and foreign markets, ensuring the financial sustainability of producers and others.*

***Keywords:** management, modern problem, corporate integrated structures, agro-industrial.*

Introduction

Integration in the agro-industrial sector of the economy consists in uniting enterprises and organizations of various organizational and legal forms operating in the field of agriculture, processing and storage of agricultural products and bringing them to the consumer, i.e. trade. Consequently, the meaning of integration lies in the differentiation of functions that are united by subjects of the agro-industrial sector to ensure the production of products. Such a differentiation can be compared with the division of labor, which presupposes its cooperation, specialization and concentration of production in order to increase labor productivity, production and reduce the cost of resources.

The creation of corporate integrated structures in the agro-industrial complex on the principle of holdings creates the conditions and provides an opportunity to rationally consolidate the productive forces and resources of producers, which contributes to strengthening the potential of the created production system. The result of such a union of labor and production is a new quality, which differs from the simple sum of the elements that make it up, and the formation of a causal link between the integration of capital and labor.

Literature Review

Actual problems of improving the management of corporate integrated structures are the development of methods for strategic, business planning, budgeting of both subsidiaries and the structure as a whole, as well as the development of methods for evaluating the performance of production subsystems.

The problems of strategic management in holdings and other integration associations were raised by such researchers as Aaker D., Ackoff R. L., Bandurin A. V., Gorbunov A. R., Ilinykh E. M., Karabanov B., Maksimov A. D., Trubilin A.I., Rysmyatov A.Z., B.G. Transfiguration, Z.P. Rummyantseva, E.V. Siberian, D.S. Sink, Yu.I. Treshchevsky, I.S. Shitkina et al [1, 2].

Considering the direction of improving the system of corporate management of corporate integrated structures, one cannot but touch upon one of the pressing problems of management theory and practice: the ratio of centralization and decentralization of managerial decision-making processes, as well as their implementation. The mechanism for solving this problem, according to Volkova V.N., Denisova A.A., Friedman A.M., Lagoshi V.A., Fatkhutdinova R.A., Abyzova E.V. etc., is the organizational structure, reflecting the goals and functional objectives that are implemented, the process of delegation of authority, etc.

According to scientists [3,4], the effectiveness of the process under consideration increases as the functional associations of interned subjects deepen in depth, as a result of which they may lose legal and economic independence.

Materials and Methods

The development of market relations, which are characterized primarily by the processes of exchange of goods and the occurrence of transaction costs, stimulate the creation of organizations in the agro-industrial complex according to the principle of holdings, the advantage of which is minimizing transaction costs and increasing the volume of production.

Accordingly, the creation of agro-industrial holdings is an objective economic process, which is characterized by certain laws related to such concepts as the form of ownership, the social division of labor and its development, cooperation and the need for interaction on this basis between sectors and organizations of the agricultural and industrial sectors of the economy.

The process of development of corporate integrated structures in the agro-industrial complex is represented by various organizational and economic structures, which is caused by the absence of mechanisms for their formation and functioning fixed at the legislative level. In each case, an individual mechanism is created that integrates business entities into a single system. The mechanism is based on economic means, methods and tools that ensure the reproductive unity of the subjects of the corporate integrated structure. This multidimensional content of the mechanism ensures the creation of an integrated system of management and coordination of the performance of functions by all production units that carry out their activities within a single economic space. To do this, when forming a corporate integrated structure of a holding form using various organizational and legal forms, only those objects are included that can ensure the production of agricultural products and organize their sale through their own trading network in appropriate volumes and assortment.

Uzbek practice notes that holding groups formed with the participation of economic entities of the same legal form, for example, only AO and LLC, carry out their activities most efficiently. Therefore, in order to ensure the concentration of shares in the enterprise-investor and the convergence of the created corporate integrated structures in the classical form of the holding, the SEC is transformed into

an AO or LLC. It should also be noted that in order to ensure the incorporation of a number of organizations into the holding formation, a number of organizations on the terms of subsidiaries are being consolidated or merged.

According to R.A. Alushev, V.A. Afanasyev, V.I. Bogdanovsky, M.F. Bychkov. etc. [5,6], the development of corporate integrated structures and formations radically changed the situation in various fields of activity, including in the agro-industrial complex, and also had a positive effect on the production, economic and financial situation of organizations. Until entering the corporate integrated structures, many agricultural enterprises were bankrupt with a low level of organization of production, labor and payment, technological discipline, which did not allow them to function as independent legal entities. Accordingly, such mechanisms as financing from the local, regional and republican budgets, obtaining a bank loan were not available for bankrupt enterprises, which caused violations of the conditions for the sale of products, the acquisition of the necessary material and technical resources and other critical agricultural production resources.

After such economic entities enter into corporate integrated structures, management companies or integrator companies provide them with critical resources and create favorable conditions for development and effective functioning, which allows agricultural producers to improve their performance indicators and increase profitability.

On the other hand, the inclusion of organizations that are different in organizational and legal form, direction of production, level of economic development into the structure of corporate integrated structures is not always effective. Often, in such a situation, there may be a decrease in the performance indicators for the whole corporate integrated structure and individual holdings, which sometimes leads to the disintegration of the corporate structure.

Thus, it can be concluded that there is a problem related to the lack of mechanisms for the formation and effective functioning and development of corporate integrated structures in the agro-industrial sector of the economy.

The urgency of this problem is confirmed by numerous monographs, articles of a large number of authors, topics of scientific conferences. Approaches to addressing the issue of effective integration in the agro-industrial sector of the economy are presented in [7, 8, 17]; a fairly large array of concepts, approaches, and provisions have been formed, which, undoubtedly, are of great interest to business entities and scientific research. However, there is no unambiguous interpretation, common approaches and the fundamental methodology of inter-sectoral integration of enterprises and organizations of the agro-industrial sector of the economy in the context of the variety of forms of ownership in modern agro-economic science.

It should also be noted that the modern theory of integration is based on the experience of the Soviet period and the theory of Western countries, which is based on the concept of transaction costs. Whereas in Uzbekistan this concept is connected with the shadow sector of the economy.

In addition, a fairly large amount in the existing array of studies on issues of agro-industrial integration is occupied by works of an applied nature, which consider

the already created corporate integrated structures, methods for improving their functioning and management as an object of research.

The greatest interest, from our point of view, deserves the approach described in the work of A.V. Kirilenko, devoted to the influence of the system properties of organizations of the holding form on the growth and development of integration, system of synergistic effect of integration in the agro-industrial sector of the economy. The author suggested that the system properties of organizations of the holding form should be divided into positive and negative with their further differentiation into economic, social and other properties. In this paper, an attempt has been made to represent this system as a relationship (38) to determine the synergistic effect of a corporate integrated structure, allowing us to calculate the effectiveness of integration processes and determine their significance for a particular organization:

$$\Xi_{\phi} = \Xi_{\text{э}} + \Xi_{\text{с}} + \Xi_{\text{п}} - \Xi_{\text{о}} , \quad (1)$$

Where Ξ_{ϕ} , $\Xi_{\text{э}}$, $\Xi_{\text{с}}$, $\Xi_{\text{п}}$, $\Xi_{\text{о}}$ – cumulative effect, rub., from the economic, social and other properties of the corporate integrated structure.

According to A.V. Kirilenko, if, as a result of the calculation, a positive result is obtained, then the corporate integrated structure has taken place, but if a negative result is obtained, then the association is prone to disintegration. If the sum of the cumulative effect tends to the volume of the annual revenue of the corporate integrated structure, then the investigated association is all the more stable and effective.

Whereas the grouping of system properties proposed by the author, in our opinion, requires improvements. For example, the economic positive properties of the holding include:

1. Ensuring the process "production - storage - processing - marketing of products."
2. Alignment of the economic conditions of all enterprises of the participants.
3. Increase investment in the development of fixed assets, incl. land.
4. Distribution of commercial risk.
5. Increase productivity.
6. Increase profitability.

To social properties:

1. The development of the social sphere of the territory (according to the principle of a city-forming enterprise).
2. Improving the working and living conditions of workers and retirees.
3. Improving the system of labor competition.
4. Reliable system of guarantees of health, rest, etc.
5. Creating conditions for professional growth of young personnel.

By other properties A.V. Kirilenko relates:

1. Expanding the possibility of nominating their representatives to the authorities.
2. Presence of territorial security service, etc.

In our opinion, the grouping of positive and negative properties of organizations of holding formations should be more complex and based on the advantages and disadvantages of such structures proposed by T. Keller and presented in Table 1 of this work. However, it should be noted that when allocating a sufficiently large number of criteria for evaluating the system, one may encounter the lack of an assessment methodology both by the selective criterion and by the integral one.

The use of a systematic approach in the study of management problems of organizations of holding formations, in our opinion, is the most promising. Despite the fact that today there are really no assessment methods for many proposed criteria that characterize the system properties of the holding, this approach allows us to identify the most pressing management problems.

The works of the aforementioned authors are devoted to the development of methodological approaches to identifying the most effective strategy for an industry holding company and the corresponding management tools, both for the holding education as a whole and for its subsidiaries. However, the organizational and economic features and the problems they cause for the strategic management of industry holdings are currently not well understood.

To assess the organizational structures according to the criterion of centralization and decentralization of decision-making processes, an appropriate methodology has been developed, presented in the works by Volkova V.N., Denisov A.A., Abyzova E.V. [7,8] However, it should be noted that this method at the final stage involves the involvement of experts to interpret the results, which introduces subjectivity in the decision-making process.

Whereas the methodology for assessing organizational structures proposed by Baranovskaya TP, Loyko VI, Vostroknutov A.E. [9,10], is based on the criteria for the rate of passage of information on the organizational structure and involves an objective interpretation of the results of the evaluation. It should also be noted that this methodology for assessing organizational structures shows how quickly management decisions are made and implemented in the management system of an agro-industrial holding, whether there are bottlenecks that lead to long-term expectations of a solution.

To date, there are already quite a few methodologies for evaluating the effectiveness of organizational structures, in which various criteria are taken as a basis. But there remains the problematic question of the choice of methodology, depending on the specific case and object of research.

Speaking about the actual problems of control systems, it is impossible not to touch upon the question of developing adaptive control systems, reflecting its ability to quickly and flexibly respond to any changes and develop adequate management teams to minimize the effect of disturbing factors. Adaptability - the main property that ensures the stability of the activity.

The approaches described in the works of E.V. Lutsenko, M.V. Borodatova, B.C. Gorganova, B.C. Smirnova, S.A. Vlasova, E.S. Vaulinsky, B.I. Lebedeva, P. Laurens, J. Lary, A. Chursina et al. [11,12,13,14] suggest, based on the development of a new adaptive management concept, denoting a holistic process-oriented

approach to making management decisions based on information technologies, which aims to dramatically increase the ability of enterprises and holding companies to develop business in world markets, correctly assess market conditions, opportunities for its development, financial condition and effective management of activities at all levels of the production process.

With the improvement of the corporate integrated structure management system, the development of uniform criteria for evaluating the performance of both the management organization and its production subsystems becomes an urgent problem. The absence of such criteria in practice leads to the fact that each organization, which is part of the corporate integrated structure, conducts an assessment of its activities independently, using the effectiveness criteria adopted by this organization. Moreover, it is very often the case that the criteria adopted in the production subsystem will differ both in the range of values and in the content or contradict one another altogether.

The use in practice of a transparent system for assessing the effectiveness of the organization's functioning is also a good tool for motivating staff and developing their professional skills. Knowing that the results of labor will be evaluated both materially and intangible, employees will work with maximum efficiency and effectiveness. While the lack of common approaches and evaluation criteria can adversely affect the performance of the entire corporate integrated structure as a whole.

The development of a balanced scorecard methodology (CSP) and the issues of system implementation are reflected in the works of D. Norton, R. Kaplan, Mark G. Brown, Niven Paul R., A. A. Polydi, A. Gershun, M. Gorsky, G. Konstantinov, Hubert K. Rampersad and a number of others. At the same time, it is necessary to take into account the fact that the introduction of a balanced scorecard in the national economy began relatively recently, although the use of this system was assumed in the context of developed corporate relations. Therefore, in our country, the introduction of the BSC faces a number of difficulties, the removal of which will contribute to the effective management of the company as a whole.

The issues of enhancing the activities of organizations using progressive and modern methods of financial management are reflected in the works of numerous both domestic and foreign scientists. The works of foreign economists P. Jaina, D. Petty, D. Siegel, M. Khan, E. Helfert, R. Holt, D. Shima, and others, as well as a number of Russian scientists A. Baskin, I. Blank, V. Vasiliev, O. Efimov, V. Kovalev, M. Koshkin, M. Kreinin, M. Litvin, Yu. Panibratov, Yu. Pankratov, B. Penkova, and others are devoted to the study of theoretical issues of optimizing the use and formation of working capital of organizations, including and corporate integrated structures.

L. Abalkin, P. Karpov, Ya. Mirkin, P. Rodionov, N. Shmelev and others made a worthy contribution to the study of the problems of managing financial flows. Modern methods of corporate finance management, adapted for domestic organizations are considered in the works of A. Gorbunov, V. Kovalev, Yu. Maslennenkova, N. Treneva, Yu. Tropina and others. At the same time, as noted by many scientists and practitioners, an array of studies in areas of financial activity

contain insufficient methodological support for the management of the financial sustainability of large organizations, the study of the relationship between liabilities and assets of corporate integrated structures when and their financial sustainability, etc.

In addition, the problem of the lack of methodologies reflecting the achievements of international financial management experience, adapted to the practice of Uzbek business and focused on the sector of corporate integrated structures, including and agribusiness. The impossibility of using foreign methods in the field of financial management in Uzbekistan is due to differences in the mechanisms and forms of financing, the system of accounting and management accounting and reporting.

The problems of supply chain integration and its logistic support attract a lot of attention from specialists. Theoretical and methodological aspects of this problematic were widely covered in the scientific works of Russian and foreign economists.

Analysis and Discussion

The work of many domestic and foreign scientists Yu.P. Anisimov, I. Ansoff, G.J. Bolt, V.Ya. Gorfinkel, O.L. Gruzina, A.I. Khoreva, E. Dihtlya, P. Drucker, W. King, G.B. Kleiner, F. Kotler, G. Schmalen [15,16]

Scientific developments in the field of logistics and the construction of logistics systems are presented in the works of Anikin B.A., Bochkareva A.A., Brodetsky G.L., Gadzhinsky A.M., Galimova E.O., Degtyarenko V.N., Ermakova A. .Y., Zalmanova M.E., Kolobova A.A., Nerusha Yu.M., Novikova O.A., Omelchenko I.N., Plotkina B.K., Sankova V.G., Semenenko A.I. , Sergeeva V.I., Smekhova A.A., Sokolina V.P., Uvarova S.A. [17,18].

However, many issues in this area have yet to be resolved. These are the problems of logistic support for intracorporate and interfirm integration relations between production and retail entities, the tasks of modernizing information and analytical support for integrated business processes with ensuring the rationality of the production program and methods for selling finished products in crisis conditions, and the development of logistics-oriented organizational structures sales business groups, and more.

Speaking about the integration of production and sales activities, it is impossible not to touch upon the problems of modeling material and financial flows, organized depending on the method of integrating enterprises in the system of agro-industrial holding. In the works of V.Loyko, T.P. Baranovskaya, I.V. Arushanova, V.V. Krokmal, A.Golubeva. [] streaming models have been developed for evaluating the effectiveness and sustainability of agro-industrial integration structures, depending on the method of integration and the organization of material and financial flows between the management company and its subsidiaries. However, it should be noted that the use of these models in the activities of agribusiness holdings requires their adaptation to specific enterprises.

Thus, we can conclude that a wide range of problems are among the topical issues of agro-industrial holding management. These are issues of strategic planning, design of management systems that meet strategic goals and objectives, implementation of adaptive management systems, methods for evaluating the

performance of integrated structures based on a balanced scorecard, financial sustainability management, integration of production and sales activities, logistics support, modeling material and financial flows and their influence on the efficiency and sustainability of structures, etc. The range of problems is so diverse that in this study it is not possible to cover them all.

However, a review of scientific and educational literature shows that the methodological basis of most of the problems involved is imperfect and requires systematization and refinement, it is necessary to adapt the existing methods to the experience of agro-industrial corporations operating in the modern Uzbek economy. In addition, it requires the development of a comprehensive methodology for managing corporate integrated structures.

Conclusion

As part of this study, we will try to develop and test a comprehensive methodology for managing corporate integrated structures using the example of Multidisciplinary Corporation OJSC, which is an integrated structure of a full cycle, occupies 15% of the agricultural production market and composes competition for such corporate integrated structures of the region as LLC Firm Agro complex (Art. Viselike), Navoi AH OJSC, Agro holding OJSC and others, as well as the Republican Consumer Cooperation System Uzbekistan.

References:

1. Ashurov Z.A. Problems of corporate bond market development. // The securities market of Uzbekistan in the conditions of socio-economic transformation of society. Materials of the scientific-practical seminar (September 24, 2018). - Tashkent: State Committee of the Republic of Uzbekistan; Tashkent State Economic University; National Center for Training New Markets; Center for Research on Privatization, Competition and Corporate Governance at the State Committee on Competition of the Republic of Uzbekistan, 2018. - p. 49-53.
2. Ashurov Z.A., Feldmeier G. Enhancement of the Teaching Competence and Professional Development. // ERASMUS + International Credit & Mobility. Proceedings of the 2nd scientific-practical conference (4 December 2018). - Tashkent: National Erasmus + Office in Uzbekistan, 2018. - p. 21-33.
3. Boutiques I.L., Ashurov Z.A. On the liberalization of conditions for issuing corporate bonds. // Newspaper "Exchange". - Tashkent, 2018, March 29, No. 35 (2358). - p.19.
4. Boutiques I.L. The concept of creation and development of venture financing in Uzbekistan. // Center for Research on Privatization, Competition and Corporate Governance at the State Committee on Competition of the Republic of Uzbekistan - T., 2018. - 9s. : the work of science. - Deposited by the Agency on Intellectual Property of the Republic of Uzbekistan 03/14/2018, No. 000725.
5. Kayumov R.I. Ways of development of the stock market of Uzbekistan. // Uzbekistan Republican Rivozhlantirishning Besht Ustuvor Ynalishi Büyich Karakutlar Strategy of Amalga Oshirishda and қ Tisodiotni Ryvozhlantirish Va Librellashtirish Masalari. Halkaro ilmiy-amalia conference materially ýýplami. - Tashkent: DBA, 2018. - B. 140-142.
6. Kayumov R.I. Problems of creating a megaregulator of financial markets in Uzbekistan. // The securities market of Uzbekistan in the conditions of socio-economic transformation of society. Materials of the scientific-practical seminar (September 24, 2018). - Tashkent: State Committee of the Republic of Uzbekistan; Tashkent State Economic University; National Center for Training New Markets; Center for Research on Privatization, Competition and Corporate Governance at the State Committee on Competition of the Republic of Uzbekistan, 2018. - p. 36-39.

7. Nedelkina N.I. The competitiveness of the real estate market: the nature and factors of increasing the competition of organizations. // The securities market of Uzbekistan in the conditions of socio-economic transformation of society. Materials of the scientific-practical seminar (September 24, 2018). - Tashkent: State Committee of the Republic of Uzbekistan; Tashkent State Economic University; National Center for Training New Markets; Center for Research on Privatization, Competition and Corporate Governance at the State Committee on Competition of the Republic of Uzbekistan, 2018. - p. 65-70.
8. Ashurov Z.A. Uzbekistan corporate corporation Bosharuvi tizimi: tanidim ta'lim va echi ml ar // Actual problems of development of corporate governance and competitive environment in the Republic of Uzbekistan. Collection of articles and abstracts of the Republican scientific-practical conference (May 12, 2017). - Tashkent: TSUE, 2017. - p. 26-30.
9. Ashurov Z.A. Evaluate the corporate governance system of AO // Enterprise Management magazine. Tashkent, 2017. - №2 (116). Pp. 55-59. Umarov, S. R. (2017). Innovative development and main directions of water management. Economy and Innovative Technologies, (1). Available at: <https://goo.gl/eEHSJK>. (in Uzbek).
10. Umarov, S. (2018). Scientific-theoretical basis of innovative development water resources of Uzbekistan. Bulletin of Science and Practice, 4(12), 409-415. (in Russian).
11. Durmanov, Akmal Shaimardanovich; Tillaev, Alisher Xasanovich; Ismayilova, Suluxan Sarsenbayevna; Djamalova, Xulkar Sayorovna & Murodov, Sherzodbek Murod ogli. (2019) Economic-mathematical modeling of optimal level costs in the greenhouse vegetables in Uzbekistan. Revista ESPACIOS. 40 (N° 10), (20) <http://www.revistaespacios.com/a19v40n10/19401020.html>
12. Durmanov, A. (2018). Cooperation as a basis for increasing the economic efficiency in protected cultivation of vegetables. Bulletin of Science and Practice, 4(8), 113-122.
13. Durmanov, A., & Umarov, S. (2018). Economic-mathematical modeling of optimization production of agricultural production. Asia Pacific Journal of Research in Business Management, 9(6), 10-21.
14. Durmanov, A. Sh., & Yakhyaev, M. M. (2017). Measures to increase the volume of exports of fruit and vegetables. Herald of the Caspian, (4).
15. Durmanov, A. Sh., & Khidirova, M. H. (2017). Measures to increase the volume of exports of fruit and vegetable products. Economics, (9), 30-34. (in Russian).
16. Durmanov, A. Sh. (2018). Foreign experience the organizational-economic mechanisms of improving the activities of greenhouse farms. Economics and Finance (7), 20-28.
17. Durmanov, A. Sh. (2018). Foreign experience the organizational-economic mechanisms of improving the activities of greenhouse farms. Economics and Finance (7), 20-28.

Philip Stoyanov,
Chief. Assist. PhD

Faculty Management and Administration, Department Management
University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria

RETROSPECTIVE FOR THE DEVELOPMENT OF THEORETICAL IDENTITY OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY

***Abstract.** The study of theoretical sources shows that the discussion on the content of social responsibility continues in economic science for more than sixty years. During this period, numerous concepts related to corporate social responsibility have been developed, of which the most common are: corporate social responsibility itself, stakeholder management and corporate citizenship, business ethics and corporate philanthropy, sustainable development and corporate sustainability, triple reporting and corporate social reporting. A common feature of the concepts is dynamism and mutual influence as a result of changes in time and space, and meaningful changes in theoretical representations of social responsibility from voluntary social responsibility of business to public-legal responsibility at all levels of relations of society and business occur in: its priorities, functional content, composition stakeholders, methods of promotion, horizon of action and regulations.*

***Key words:** corporate social responsibility, business ethics, sustainable development, concept of stakeholders.*

Introduction. The world scientific and business community, analyzing and developing approaches to management problems since the 1950s, tends to see that such a pragmatic value as profit increase is not the only guideline for economic activity.

The traditional management, dominated by the hierarchical bureaucratic system of values, the core of the organizational culture of which are values such as productivity, result orientation, economic growth, is gradually giving way to a new vision of the organizational values of the enterprise, in which social responsibility, which is based on confidence in the fact that in the organizational structure there is a certain value foundation or value core that performs the cultural-unifying (integrative) mission and manifests itself in the corporate culture.

Business practice forms a solid foundation for a new concept. Today, in the core of the business corporate culture of most western corporations, such unifying values are shared by all its employees as: creating a quality product, taking into account consumer interests, respecting differences and diversity of society, openness, clarity of communication, initiative, teamwork, inclusion, consensus, responsibility, minimizing corruption, caring for employees and improving their qualifications. However, wider social issues, such as helping the poor, solving infrastructure problems in the region, projects for children and young people, are still far from the forefront. Representatives of the local community - the population, local authorities, non-state organizations - have another system of priorities, focused on the problems of the inhabitants of the region, which also needs to be taken into account by the enterprise.

Literature review. Some foreign researchers (Lins, KV, Servaes, H. & Tamayo, A. (2017), Crowther, D., & Seifi, S. (eds.) (2018), Crane, A., Matten, D., & Spence, L. (Eds.) (2019)) consider corporate social responsibility through the prism of the theory of real options. They believe that the theory of real options allows us to develop a strategic approach to corporate social responsibility. In our view, this method is not a substitute for traditional approaches to assessing the value of investment projects and companies. Rather, it is an adjunct to an opportunity to take into account some aspects that are not available in the net present value method.

The purpose of the work is to study the genesis of corporate social responsibility.

Results. Researchers mark out three stages of the formation and development of the concept of social responsibility.

The first stage (the beginning of the 1950s - mid-1970s) in the world-wide scientific literature devoted to management. First and foremost, we should highlight American experience in developing a concept that describes the relationship between business and society, and his in-depth process of institutionalization of academic effort has been thoroughly investigated (Liang, H., & Renneboog, L. (2017)) who have explored the history of the formation and development of business ethics as a science discipline in the United States and devoted much attention to the study of corporate social policy. Subsequently, many different concepts were developed, among which the most common were: "social responsibility of business", "social responsibility of businessmen", "corporate social responsibility", "corporate social acceptance", "corporate social activity", "corporate social conscientiousness". Developing, these concepts were not so much replaced by each other, but accumulated in their previous achievements. Summarizing, it can be argued that this stage was characterized by the spread of traditional charity. At the same time, sharply differentiated economic and social activity, there was no systematic social measures. Bowen H.R. (1953) laid the foundation for a modern understanding of the role and place of CSR, according to which "social responsibility was to make such decisions or to adhere to a line of behavior that would be desirable from the standpoint of the goals and values of society." Bowen H.R. Ideas were further developed in the works of Davis K. (1960) and McGuire J.W. (1963), who noted that the corporation has not only economic and legal responsibilities, but also bears some responsibility to the society that goes beyond their limits.

At the second stage (mid-1970s - early 1980s), the idea of strategic philanthropy was developed, the essence of which is the readiness to get instead of maximal profit the level that would solve the problems of interaction between business, society and the state. Carroll A.B. (1979) proposed the treatment of socially responsible business, which implies "compliance with the economic, legal, ethical, discretionary expectations that society imposes on organization in this period. At this stage, large corporations are beginning to realize the need to include the social component in the development strategy, since, as noted by Carroll A.B. (1979), the use in corporate strategies of social responsibility principles increases the adaptability and efficiency of the business system, increases the status of enterprises in society and the state.

In the third stage (early 80's of the last century - the next time), the development of concepts of "stakeholders", "business ethics" and "corporate citizenship" is observed. The efforts of enterprises, aimed at "germinating society", received theoretical substantiation in the concept of "stakeholders interests", which involves a multidimensional consideration of the interests and expectations of all participants involved in the corporation's activity: employees, consumers, suppliers, investors, shareholders, partners, regulators, trade unions, the local community, etc. The most important role in the formation and development of this concept played Freeman R.E. (1984) who believed that for each business organization, society is a stakeholder system that includes individuals, groups and organizations that influence decisions taken by the company and which are influenced by these decisions. Connecting the business community to building a competitive economy and addressing many social issues is very important, in particular, that, compared with other actors in the socio-economic system, it has great opportunities and mobility, experience and necessary competences.

The concept of "business ethics" was formed in the USA and Western Europe in the 70's of the XX century. However, it received the greatest development in the mid-1980s when the scientific community and the business world came to the conclusion that it was necessary to increase the "ethical consciousness" of businessmen in their business operations, as well as the corporate responsibility to society. Particular attention was paid to frequent cases of corruption among the government bureaucracy and corporate executives. The most influential representatives of this trend are American scientists Velasquez, M. (2003), Nash, L. (1980), Rawls, J. A. (1971).

In the ethics of business there are three main approaches to the moral problems of business, based on the following ethical directions: utilitarianism, deontological ethics (ethics of duty) and "ethics of justice".

The most influential in business ethics is the concept of utilitarianism. Morally justified is such an action, which in the end gives the most beneficial effect. In a generalized form, the principle of utilitarianism can be formulated as follows: any action is legitimate from an ethical point of view only if its overall beneficial effect exceeds the overall beneficial effect of any other action. However, the theory of utilitarianism takes into account only the usefulness of the effect in relation to society generally, but does not link this result with the result of the distribution of benefits received between individual individuals.

Another approach to the problems of business life offers deontic ethics or ethics of duty. Central to this approach is the notion of law, which is used to describe the normalized relation of man to something. An individual has the right, if he is empowered to act in a certain way or is empowered to enter into someone's relations in some way. Rights are a powerful tool of social regulation, their purpose is to provide the individual with the opportunity to freely choose a goal or kind of activity and in order to guarantee this choice by protecting it.

Knowing how to achieve financial success is important both for business and for society. The purpose of this theory, and, therefore, the general direction of the activities of business structures, is the end result - profit. Therefore, all aspects of the

movement towards him are monitored, which also includes the following factors: firstly, the ethics of hiring, which proceeds from the principle of efficiency for the enterprise, therefore, the basis of selection is the work-related qualification. The choice of factors that are not related to labor is seen as an affront of human dignity and a lack of work in the enterprise; secondly, promotion of employees, when the manager has to take into account only the competence of the person, avoiding the injustice of injustice, the more it is normalization; thirdly, wage, which is determined by employee`s contribution to profit, consistent with the state of the labor market and goods market, competitors, consider the power of trade unions fighting for the rights of workers and the needs of their families; fourthly, the conclusion of a labor agreement, where the amount of wages must satisfy at least the minimum needs of the worker and his family, otherwise there is a danger of social unrest; fifthly, working conditions that do not have the physical, moral or psychological harm to a person at risk due to the employee's fault before the enterprise; sixth, the dismissal of an employee from work, which must adhere to three rules: a) dismissal only for a valid reason; b) execution at the release of the necessary procedures; c) the desire to reduce the harmful consequences of dismissal.

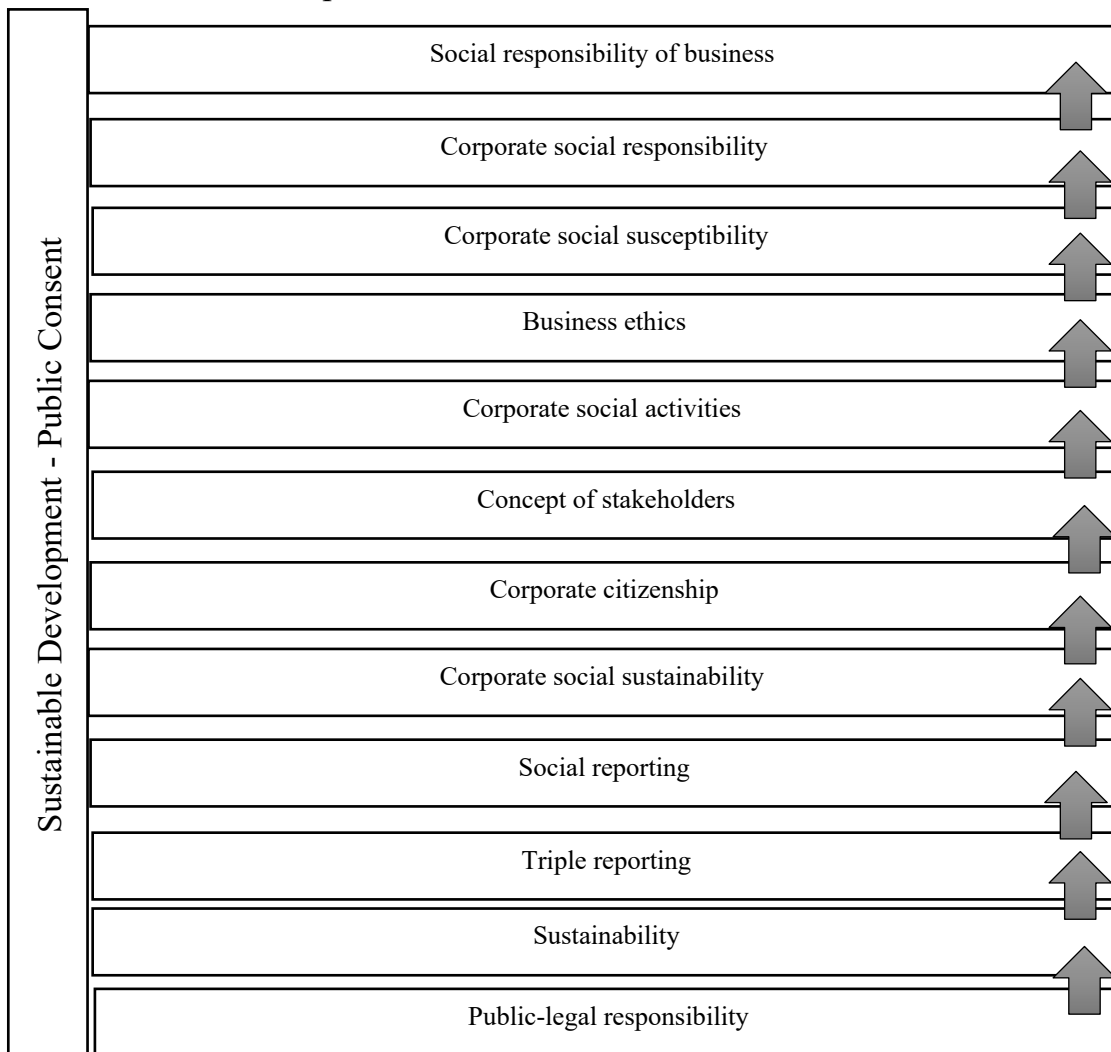

Figure. 1. Evolution of the concept of social responsibility

Ethical responsibility requires him to ensure that his activities are not only based on the norms of law, but are also carried out in compliance with the norms of morality that exist in society. Finally, philanthropic responsibility prompts the company to act to support and develop the welfare of society through voluntary participation in the implementation of social programs. In this model, the level of coherence is important: the achievement of ethical business is impossible without satisfying the principles of legal and economic responsibility.

Johnson, H. (2003) made an important contribution to the substantiation of the concept of corporate social responsibility by proposing to consider social responsibility as a continuum of levels: from irresponsibility of the business to the level of all-round support of the society. In his opinion, companies of all levels are analyzing a system of conflicting expectations of stakeholders, trying to react rationally to it. In addition, all companies can be classified as socially responsible if they realize their economic responsibility before society, providing them with goods and services. If we follow logic of Johnson, H. (2003), it is possible not only to classify enterprises according to the criterion of social responsibility, but also to correlate the analyzed levels with the results of company's activities. (Fig. 1).

All considered existing approaches to understanding the essence of social or social responsibility of business are based on two opposing perspectives: either to consider business as a means of making a profit by honestly realizing the operational function and satisfying the needs of the society in the necessary consumer goods, or expanding the scope of business responsibilities also duties of ethical and philanthropic character. From this we can conclude that there are no absolute standards for corporate social responsibility; they are due to the stage of development or progress of society, cultural characteristics, the specifics of the historical development of the region, industry, country.

Conclusions. Consequently, the common feature of the concepts considered is the dynamism and mutual influence as a result of changes in time and space, and meaningful changes in theoretical representations of social responsibility from voluntary social responsibility of the business to public-legal responsibility at all levels of the relations of society and business take place in: its priorities, functional content, stakeholder composition, promotion methods, horizons of action and regulation. The two-fold goal for implementing corporate social responsibility should be sustainable development and social harmony.

References:

1. Crowther, D., & Seifi, S. (Eds.). (2018). *Redefining Corporate Social Responsibility*. Emerald Group Publishing.
2. Crane, A., Matten, D., & Spence, L. (Eds.). (2019). *Corporate social responsibility: Readings and cases in a global context*. Routledge.
3. Lins, K. V., Servaes, H., & Tamayo, A. (2017). Social capital, trust, and firm performance: The value of corporate social responsibility during the financial crisis. *The Journal of Finance*, 72(4), 1785-1824.
4. Liang, H., & Renneboog, L. (2017). On the foundations of corporate social responsibility. *The Journal of Finance*, 72(2), 853-910.

5. Bowen, H.R. (1953). *Social Responsibilities of the Businessman*. N.Y.: Harper & Row. - 298 p.
6. Davis, K. (1960). Can business afford to ignore social responsibilities *California Management Review*. № 2, (3). P. 70.
7. McGuire, J.W. (1963). *Business and Society*. N.Y: McGraw- Hill, 1963. - 144 p.
8. Carroll, A.B. (1979). A three-dimentiona concertual model of corporate performance. *Academy of Management Review*. № 4, (4). P. 497-505.
9. Freeman, R.E. (1984). *Strategic Management. Stakeholders Approach*. Boston: Pitman Publishing, 1984. 292 p.
10. Velasquez, M. (2003). Debunking corporate moral responsibility. *Business Ethics Quarterly*. № 13, (4). P. 531-562.
11. Nash, L. (1980). *Good Intention Aside: a Manager's Guide to Resolving*. Mass.: Harvard University Press, 259 p.
12. Rawls, J. A. (1971). *Theory of Justice*. Mass.: Harvard University Press, 607 p.
13. Johnson, H. (2003). Does it pay to be good? Social responsibility and financial performance. *Business Horizons*. № 46, (6). P. 34-40.

Редакция научного журнала "ЭКОНОМИКА И ФИНАНСЫ" приглашает к сотрудничеству для публикации научных статей докторов и кандидатов наук, молодых ученых, докторантов, аспирантов, соискателей, адъюнктов, магистрантов, студентов, молодых специалистов, преподавателей, научных работников, практиков.

ISSN 2311-3413

Журнал включен в международные наукометрические базы:

Российский индекс научного цитирования (РИНЦ)

Index Copernicus International (импакт-фактор 2017 ICV 85,62)

Ulrich's Periodicals Directory

Google Scholar

Полные тексты статей представлены в Научной электронной библиотеке [eLIBRARY.RU](http://elibrary.ru)

Периодичность - 1 раз в месяц

Язык издания: английский, русский, украинский.

Прием статей – до 28 числа каждого месяца.

К публикации принимаются статьи, оформленные в соответствии со следующими требованиями:

1. Объем статьи – 10-25 страниц, включая иллюстрации, таблицы, графики, список литературы.

- поля верхнее и нижнее, левое и правое – 2,0 см.
- межстрочный интервал – 1,5
- шрифт «Times New Roman» – 14
- абзацный отступ – 1,25 см (не допускается создание отступа с помощью клавиши Tab и знаков пропуска);

- текст выравнивается по ширине;
- ориентация – книжная, без переносов, без постраничных сносок.

2. Ссылки на источники необходимо делать по тексту в квадратных скобках с указанием номеров страниц в соответствии источником. Например: [2] или [5, с. 131].

3. Список литературы приводится в конце статьи в алфавитном порядке.

4. Рисунки, таблицы и графики должны иметь названия, а в случае если их в статье несколько, то и нумерацию.

СТРУКТУРА СТАТЬИ

. Общие требования: основной текст статьи должен содержать такие обязательные элементы:

- постановка проблемы;
- анализ последних исследований и публикаций;
- выделение нерешенных ранее частей общей проблемы;
- цель статьи (постановка задачи);
- изложение основного материала исследования;
- выводы.

2. Рисунки и таблицы необходимо подавать в статье непосредственно после текста, где они упоминаются впервые, или на следующей странице. Все элементы рисунка должны быть сгруппированы.

3. Формулы в статьях должны быть набраны с помощью редактора формул (внутренний редактор формул в редакторе Microsoft Word for Windows).

4. Статья должна содержать названия статьи, аннотации и ключевые слова на английском и русском языках, объем аннотации от 50 до 120 слов, количество ключевых слов - минимум 5 слов.

Статья должна содержать следующие структурные элементы:

- индекс УДК (в верхнем левом углу страницы);
- индекс JEL Classification (Journal of Economic Literature);
- фамилия и инициалы автора (-ов), ученая степень, ученое звание и название статьи на английском и русском языках (не более 3-х авторов), **для зарубежных авторов** - только на английском языке;
- аннотация на английском и русском языках, **для зарубежных авторов** - только на английском языке;
- ключевые слова на английском и русском языках, **для зарубежных авторов** - только на английском языке;
- текст статьи;
- список литературы;
- список литературы на английском языке (транслитерация).

Предпочтение отдается рукописям на английском языке. По желанию автора статья может быть переведена в редакции за дополнительную плату.

Контактная информация:

E-mail: ecofin.at.ua@gmail.com

Сайт: <http://ecofin.at.ua>

Надеемся на дальнейшее сотрудничество.

SCIENTIFIC JOURNAL

Economics and Finance

issue 3

2019